

Digesta Iustiniani 50. könyv

I. A VÁROSI (TÖRVÉNYRŐL)⁶⁷ ÉS AZ *INCOLÁKRÓL*

1 *ULP. ad ed. II Municepszé* a születés,⁶⁸ a felszabadás⁶⁹ vagy az örök-befogadás⁷⁰ tesz.⁷¹ 1 Tulajdonképpen értelemben *municepseknek* nevezzük azokat, akik részt vállalnak a közfeladatokban (*muneris particeps*), mivel azért fogadtuk őket a polgárok közé, hogy velünk együtt lássák el a közfeladatokat;⁷² de manapság tágabb értelemben *municepseknek* nevezzük az egyes települések (*civitas*) polgárait is,⁷³ például campaniai, puteoli (*municepsek*). 2 Aki tehát két campaniai szülőtől származik, az campaniai. De ha campaniai apától és puteoli anyától származik, akkor szintén campaniai *municeps* lesz; kivéve akkor, ha történetesen (az adott város) valamilyen kiváltsága miatt az anya származási helyét kell figyelembe venni:⁷⁴ ez esetben ugyanis az anya származási helyének *municepse* lesz. Például az iliumiaknak megengedték, hogy ha valaki iliumi

⁶⁷ Nehezen értelmezhető kifejezés, az eredetiben *ad municipalem* áll, a c. *Tanta* 8c-ben – amely összefoglalja a *Digesta* tematikus felépítését – a latin szöveg csak *municipalest* mond, míg a c. *Dedóken* 8c-ben szereplő *hyper politón* és a *Basilica* 54-ben szereplő *peri politón* (a polgárokról) alapján inkább *de municipibust* (a *municepsekről*) várnánk. Vagy egy elliptikus kifejezéssel van dolgunk, és ekkor a *municipalis* mellé oda kell értenünk pl. a törvény szót. Vagy a *municipalis* főnévi értelemben többes szám helyett áll.

⁶⁸ Paul. *Dig.* 50.16.228: „*Municepseknek* kell tekinteni azokat is, akik ugyanabban a *municipiumban* születtek.”

⁶⁹ Vö. 50.1.6.3; 50.1.22pr.; 50.1.22.2 és 50.1.27pr.

⁷⁰ Vö. 50.1.15.3 és 50.1.16.

⁷¹ Diocl. *Cod.* 10.40.7 alapján ezt a sort kiegészíthetjük még az *adlectió*val, ti. amikor az uralkodó vagy a városi tanács döntése alapján kívülállókat vesznek fel a polgárok közé.

⁷² Ugyanígy pl. Gell. 16.13.6.

⁷³ Még akkor is, ha az adott település nem *municipium*, ezenfelül a *coloniák* törvényeit is *lex municipalis*nak szokás nevezni.

⁷⁴ Elsősorban az apa származási helyének megfelelő közfeladatokat és tisztségeket kellett ellátni (vö. Phil. *Cod.* 10.39.3), így az adott város számára jelentős előnyökkel járt, ha nem csak az apai, hanem az anyai ágon is oda kerültek a gyermekek, ti. így többet tudtak részt venni a közfeladatok ellátásában.

anyától származik, akkor az az ő *municeps*sük legyen.⁷⁵ Ebben a kiváltságban részesültek, és részesülnek még ma is a delphiek. Celsus is tanúsítja, hogy Pompeius Magnus jótéteménye biztosította a pontusiaknak, hogy aki pontusi anyától születik, az pontusi (*municeps*) legyen. Egyesek úgy vélik, hogy ez a jótétemény csak a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozik.⁷⁶ Celsus azonban nem fogadja el ezek véleményét: nem szükséges ugyanis azt biztosítani, hogy a házasságon kívül születettek az anyjuk állapotát kövessék – ugyan ki más származási helye számíthatna esetükben? Hanem (ez a jótétemény) azokra (vonatkozik), akik különböző városokhoz tartozó szülőktől származnak.

2 *UGYANŐ disp. I* Ha az atyai hatalom alatt álló fiú apja⁷⁷ beleegyezésével lesz *decurio*, akkor az összes közfeladatért, amelyet a *decuri*óvá vált fiúra szabnak ki, az apát úgy terheli a kötelezettség (az anyagi felelősségvállalásra), mintha fia kezeze lenne.⁷⁸ Úgy tekintjük, hogy az apa egyetért fia *decurio*i tiszttel, ha a jelenlétében történő jelölés ellen nem tiltakozik. Ennélfogva bármit tesz városi ügyben a fiú, az apa kezesként fog helytállni érte. 1 Városi ügyintézéshez tartozó tevékenységnek kell tekintenünk a közpénzek kezelését vagy a kifizetésükről való döntést. 2 Ha pedig középítkezés⁷⁹ vagy más városi ügy intézésére *curator*okat nevez ki (a fiú), ekkor is (az apját) terheli a kötelezettség. 3 Ha pedig saját utódát jelöli, akkor is az apját terheli a kötelezettség. 4 Ha pedig az állami bevételeket adja bérbe,⁸⁰ akkor is az apját terheli a

⁷⁵ Iliumból, azaz Trójából származott a rómaiak mitikus őse, Aeneas, ezen az alapon Ilium a római korban különféle kiváltságokban részesült, pl. adómentességet is kapott, vö. Suet. *Claud.* 25.3.

⁷⁶ Azaz akiknek nincs törvényes apjuk. Ulpianus korában a *Constitutio Antoniniana* révén már többnyire nem, de 212 előtt még a „házasságból” született szabad gyermekeknek sem volt feltétlenül törvényes apjuk, ha szüleik nem rendelkeztek *ius connubi*val, azaz nem köthettek a római jog szerint érvényes házasságot. Mivel 212 után szinte minden szabad személy római polgárjogot nyert, ezzel együtt a *ius connubi*t is megkapták.

⁷⁷ Ez nem feltétlenül a vér szerinti apa, hanem inkább a családapa (*pater familias*), akinek a hatalma alá tartozott, azaz adott esetben pl. a nagybátyja, nagyapja.

⁷⁸ Ha a fiú apja beleegyezésével még az ő életében lett *decurio*, akkor nem csak az apjának, hanem az apa örököseinek is helyt kell állniuk érte, de csak akkor, ha a fiútól már mindent behajtottak, de ez sem volt elég, (Valer. *Cod.* 10.32.1 [259]), azonban az apa halála után elvállalt közfeladatokért az örökösök már nem felelnek (*Dig.* 50.1.21.2).

⁷⁹ Bővebben l. 50.10.

⁸⁰ L. *irn.* 63.

kötelezettség. 5 De ha a fiú nem gondoskodik a gyámok kinevezéséről,⁸¹ vagy kevésbé alkalmasakat választ, és nem válogatja meg őket kellőképpen, vagy alkalmatlant fogad el gyámnak, akkor kétségtelen, hogy őt magát terheli a kötelezettség. Az apának ugyanis csak azért kell helytállnia, amiért általában a kezeseknek. De őket (ti. a kezeseket) nem szokás (a fenti esetben kötelezni) – ezt ugyanis a jogtudósok írásai és a leiratok is tartalmazzák –, mivel e kezesek csak közügyekért állnak helyt, a közügyek pénzügyi részéhez pedig semmi köze a gyámgyermek (pupillus) számára történő gyámkinvezésnek. 6 Vissza lehet hívni a közfeladatok elvégzésére azt, aki az eltávozási időn vagy az eltávozás megszabott keretein túl van távol.⁸²

3 UGYANŐ. *ad Sab. XXV* Helyesnek látszik, hogy az atyai hatalom alatt álló fiú is rendelkezhessen lakóhellyel;

4 UGYANŐ *ad ed. XXXIX* de nem csak ott, ahol az apja lakik, hanem bárhol máshol, ahol ő maga lakóhelyet létesít.

5 PAUL. *ad ed. XLV* Labeo azt mondja, hogy aki több helyen ugyanúgy kereskedik, annak egyik helyen sincs lakóhelye, de arról is beszámol, hogy egyesek szerint ez az ember mindezekon a helyeken *incolának* számít avagy lakóhellyel rendelkezik.⁸³ ez utóbbi a helyesebb.

6 ULP. *op. II* Az olyan származási hely felvétele, amely nem valós, az igazságnak megfelelőt nem szünteti meg. Ugyanis tévedés folytán nem veszítjük el igazi származási helyünket, sem olyan embernek a hazugsága nem szünteti meg azt, aki azt állítja, hogy onnan származik, ahonnan valójában nem.⁸⁴ Senki sem változtathatja meg az igazságot azzal, hogy letagadja hazáját, ahonnan származik, sem azzal, hogy azt hazudja, hogy onnan származik, ahonnan valójában nem.⁸⁵ 1 A fiú (származási helyét tekintve) azt a várost követi, ahonnan apja származik, nem pedig lakóhelyét. 2 Jogtudósaink jónak látták, hogy két

⁸¹ Maga a gyámság személyes közfeladat volt (50.4.18.1), de a gyámok kinevezéséről a *magistratusok* gondoskodtak önállóan vagy a *decuriók* határozatának megfelelően (*Irn.* 29). Itt és az előzőek egy részében is a fiú nem csupán *decuriói*, hanem inkább *magistratusi* minőségében szerepel.

⁸² Vö. 50.2.1, Hon. *CTh.* 12.1.144 (395) alapján, ha öt évnél tovább maradnak távol, akkor vagyonuk a tanácsra száll.

⁸³ Az *incola* státusz feltétele a lakóhely. Diocl. *Cod.* 10.40.7 (Hadrianus rendeletére utalva): „*Incolává* ... a lakóhely tesz.”

⁸⁴ E két mondat nagyfokú hasonlósága miatt valószínűleg tévedésből szerepel kétszer.

⁸⁵ Diocl. *Cod.* 10.39.4: „Nyilvánvaló, hogy származási helyét senki sem szüntetheti meg tetszése szerint.”

helyen is rendelkezhessen lakóhellyel az, aki mindkét helyen úgy rendezkedett be, hogy úgy látszik, egyik helyen sincs kevésbé otthon, mint a másikon.⁸⁶ 3 A felszabadítottak *patronusaik* származási helyét vagy lakóhelyét követik, ugyanígy gyermekeik is.

7 *UGYANŐ de off. procons. V* Ha valakit többen szabadítanak fel, valamennyi *patronusa* származási helyét követi.

8 *MARCI. de iudic. publ. I* Az isteni testvérek⁸⁷ leiratukban úgy rendelkeztek, valamint más uralkodói rendelkezésekben is benne foglaltatik, hogy nem kötelezhetők a *decuriók* arra, hogy saját polgártársaiknak olcsóbban biztosítsák a gabonát, mint amennyibe kerül (*annona exigit*).⁸⁸

9 *NER. membr. III* Akinek nincs törvényes apja, annak származását (*prima origo*) az anyjától és attól a naptól kell számítani, amelyiken megszületett.

10 *MARCI. de delator.* Az adósok javaival kapcsolatban egy városnak sincs a kincstárhoz hasonló joga,⁸⁹ kivéve, ha ezt az uralkodó az adott város számára kifejezetten biztosította.⁹⁰

11 *PAP. quaest. II* Lentulus Verushoz intézett leiratában Imperator Titus Antoninus⁹¹ úgy rendelkezett, hogy a *magistratusok* hivatala oszthatatlan és felelősségük (*periculum*) közös. De ezt úgy kell érteni, hogy csak akkor viseli a felelősséget a hivataltárs is, ha sem az, aki az ügyet intézte, sem azok, akik érte kezkeskedtek, nem képesek az adósságot⁹² kifizetni (*res servare*), és (*a ma-*

⁸⁶ Vö. 50.1.27.2.

⁸⁷ Marcus Aurelius és Lucius Verus társcesászárok.

⁸⁸ Ugyanígy 50.8.7pr., valamint ugyanezt a leiratot idézve Papir. *Dig.* 48.12.3pr.

⁸⁹ Mindamellert bizonyos ügyekben a városokat olyan rendkívüli jogsegély illette meg, mint a gyámoltakat, serdületlenek (*Alex. Cod.* 11.30.3), pl. a város ügyvédei is kérhettek *in integrum restitutiót* (*Gord. Cod.* 1.50.1 [240], az *in integrum restitutióhoz* l. 155. jegyz.

⁹⁰ Míg az adósságok behajtásánál a kincstár elsőbbséget élvezett a többi hitelezővel szemben (*Paul. Sent.* 5.12.10) – azaz amíg tartott a vagyon, a teljes összeget megkapta –, a városok csak külön császári engedéllyel nyerhették el ezt a jogot (*Plin. Ep.* 10.108–109). A syriai Antiochiának pl. csak az elhunyt adósokkal kapcsolatban volt előjoga (*Pap. Dig.* 42.5.37), s bár *Paul. Dig.* 42.5.38.1 alapján úgy tűnhet, hogy a városok eleve rendelkeztek ilyen kiváltsággal a többi egyszerű hitelezővel szemben, *SHERWIN-WHITE* 1966. 717. véleménye szerint ez a részlet is csak az elhunyt vagyonára vonatkozik, a városok többi hitelezővel szembeni általános kiváltsága ellen szól *Ant. Cod.* 8.17.3 (213) és 11.30.2 is, l. még *KASER – HACKL* 1996. 402–403.

⁹¹ Antoninus Pius.

⁹² Ti. azt az összeget, amellyel a *magistratus* tisztségviselése végén még hátralékban volt, mivel nem hajtott be valamekkora összeget vagy a város számára hátrányos szerződést kötött stb.

gistratus) a hivatali idejének lejártakor fizetése képtelen volt.⁹³ Egyébként, ha a személy⁹⁴ vagy a kezességvállalás megfelelő volt, vagy pedig (a *magistratus*) fizetőképés volt, amikor még perelhető volt a dolog, mindegyik (tisztviselő) csak azért felelős, amit saját maga intézett. I Ha pedig történetesen az, aki saját felelősségére jelölt *magistratust*, fizetőképés, akkor vajon először ellene mint kezes ellen kell keresetet adni, vagy csak azután, ha a hivataltárs sem volt képes az adósságot kifizetni?⁹⁵ Az látszott helyesnek, hogy a kezes mintájára a jelölőt kell először perelni, mivel a hivataltársat hanyagság vagy valamilyen bűn (*poena*) miatt (szokás perelni), a jelölőt azonban kezességvállalása (*fides*) miatt perelik.⁹⁶

12 UGYANŐ resp. I És a (jelölőnek) nem lehet *actio utilist* adni a jelölt hivataltársa ellen.⁹⁷

13 PAP. quaest. II Mi van akkor, ha az egyik *magistratus* egész hivatali évében távol volt, vagy ha jelen is volt, engedetlensége, lustasága vagy betegsége miatt nem látta el a közügyeket, és ezért hivataltársa mindent egyedül intézett, de nem volt képes az adósságot kifizetni?⁹⁸ Ez esetben azt a rendet kell követni, hogy elsőnek azt kell a teljes összegért perelni, aki a város ügyeit ellátta, és azokat, akik érte kezeskedtek; majd ha már ezektől behajtották, (amit tudtak, de ez sem volt elég), akkor az vállalja a felelősséget, aki alkalmatlant jelölt; végül pedig a *magistratusok* közül az, aki nem vett részt a város ügyei-

⁹³ Azaz sem a *magistratus* vagyona, sem a kezesek kezességvállalása (jelzáló), sem pedig a *magistratus* pénze nem volt elegendő a hátralék kifizetésére.

⁹⁴ Azaz volt akkora vagyona, hogy abból fedezhették a hiányt.

⁹⁵ A fentiek alapján a vétlen hivataltárs csak akkor felelős, ha sem hivataltársa, sem annak kezesei nem képesek a kárt megtéríteni, az adósságot kifizetni. Itt pedig az a kérdés merül fel, hogy ha e vétlen hivataltársat hivatalára valaki saját felelősségére jelölte, akkor ki viseli elsőként a felelősséget: a vétlen hivataltárs vagy a jelölt.

⁹⁶ Azaz a jelölt (mint kezes) a jelölés (mint kezességvállalás) miatt eleve perelhető, a hivataltársat pedig csak akkor szokás perelni, ha ő maga intézett valamit rosszul, ezért vétlen hivataltársa miatt csak jobb híján perelnék őt.

⁹⁷ Azaz ha a jelölőt perelik, ő nem perelheti tovább az általa jelölt *magistratus* hivataltársát annak érdekében, hogy ő is vállalja az anyagi felelősséget. *Actio utilis*: egy már meglévő per kiterjesztése, módosítása, jelen esetben a hivataltársra terjesztené ki a jelölt. Más értelmezés szerint (*nominati* helyett *nominantis* olvasattal) az eredeti jelölt hivataltársa ellen nem lehet keresetet adni.

⁹⁸ Az el nem látott tisztségre vonatkozóan l. még 50.4.9.

nek intézésében.⁹⁹ Jogtalanul utasítaná vissza a jelölő az egészért való felelősséget, mivel tudnia kellett, hogy az, akit jelölt, oszthatatlan hivatalt és közös felelősséget vállal. Ha ugyanis ketten viselték (a tisztséget) és az egyikük nem tudta kifizetni, amit kellett, akkor, aki ennek a hivaltársát jelölte, az egészért perelhető.

14 *UGYANŐ quaest. XV* Úgy tekintjük, hogy a *municipes* tudják azt, amit azok tudnak, akikre a város legfontosabb ügyeit bízták.¹⁰⁰

15 *UGYANŐ resp. I* Ha valakit egy időre kizártak a *decuriōi* rendből, majd abba a rendbe visszatért, az a száműzetés enyhébb formájával sújtottakhoz (*relegatus*) hasonlóan (még egyszer) annyi ideig nem viselhet tisztséget, amennyi ideig meg volt fosztva a (*decuriōi*) méltóságtól.¹⁰¹ De helyesnek látták, hogy mindkét esetben¹⁰² meg kell vizsgálni, milyen bűn miatt elítélve érdemeltek ki ilyen büntetést: a (törvény által előírtnál) súlyosabb büntetéssel sújtottakat ugyanis mentesíteni (szokták) a becületvesztés (*ignominia*)¹⁰³ alól – mintha ezzel (ti. a kelletténél súlyosabb büntetéssel) kiegyenlítették volna az ügyet (*transacto negotio*) –,¹⁰⁴ de a törvény által előírtnál kisebb büntetéssel sújtottak olykor mégis a becstelének közé tartoznak, mivel az ítélezők hatásköre csak

⁹⁹ Bár furcsának tűnhet, hogy a hanyag hivaltársat csak utolsóként perelik, de itt az az elv érvényesül, hogy bár közösen viselik a felelősséget, azért, amit egyikük önállóan intézett, elsősorban ő maga felel, majd kezesei és jelölője és csak ez után következik a hivaltárs és esetleg az ő kezesei, jelölője (vö. 50.1.1 *lpr.*; Carus *Cod.* 11.36.3 és Diocl. *Cod.* 11.36.4). Ezenfelül az „alkalmatlant jelölt” kitétel arra utalhat, hogy itt nem feltétlenül vétkes hanyagságról (mivel ez esetben inkább kifejezetten büntetnék a feladatát el nem látó *magistratus*t, vö. 50.4.9), hanem esetleg már korábban fennálló alkalmatlanságról volt szó. Ha nem osztják fel a feladatokat, és ugyanazt ketten végzik, akkor először ők ketten felelnek, és csak ezt követően a kezesek és jelölőik (Ant. *Cod.* 11.36.1; Gord. *Cod.* 11.36.2).

¹⁰⁰ Ez a kitétel talán arra vonatkozik, hogy a város polgárai nem hivatkozhattak arra, hogy nem volt tudomásuk egyes rendelkezésekről. Általánosságban ilyen értelmű Theod. *Cod.* 1.18.12 (391), viszont az 50.9.6 felmentést ad a büntetés alól a vonatkozó rendelet nem ismerése alapján. Esetleg a város nevében a tisztségviselők által kötött szerződésekről van szó.

¹⁰¹ Ugyanígy Gord. *Cod.* 10.61.2.

¹⁰² Ti. a száműzetés és a kizárás.

¹⁰³ L. becstelens.

¹⁰⁴ Ha valakit a törvényben előírtnál súlyosabb büntetéssel sújtottak, az bizonyos esetekben mentesült a becületvesztés alól (Ulp. *Dig.* 3.2.13.7 és Mac. *Dig.* 48.19.10.2).

a ténykérdés vizsgálatára terjed ki, a jogról viszont nem dönthetnek.¹⁰⁵ 1 Nem lehet keresetet adni az ellen, aki saját felelősségére jelölte ki hivatali utódát, ha ez az utód tisztségviselése végeztével még alkalmas volt.¹⁰⁶ 2 A polgári közfeladatok elkerülése végett titkos megállapodással átadott birtokokat¹⁰⁷ a kincstár számára lefoglalják, és még egyszer ekkora összeget köteles kifizetni saját vagyonából az, aki e tiltott dologban közreműködött.¹⁰⁸ 3 A származási helynek a tisztségviseléssel és a közfeladatok ellátásával kapcsolatos jogát az örökbefogadás nem változtatja meg; de az örökbefogadott fiú az örökbefogadó apja (származási helyének megfelelő) új közfeladatokra is kötelezve van.

16 HERM. iuris epit. I Ha valakit örökbefogadó apja hatalma alól elbocsát (*emancipare*), akkor ő nem csak fia nem lesz többé, hanem annak a városnak a polgára sem, amelyé az örökbefogadás révén lett.

17 PAP. resp. I A felszabadított *patronus*-ára való tekintettel sem mentesül polgári kötelezettségei alól, és e tekintetben lényegtelen, hogy a *patronus*-ának végezze munkát vagy egy vaknak tenne szolgálatot.¹⁰⁹ 1 Ellenben a *senatores* azon felszabadítottai, akik *patronus*-uk ügyeit intézik, az atyák határozata értelmében mentesülnek a gyámság (vállalása) alól.¹¹⁰ 2 Az apa azt akarta, hogy fia *decurio* legyen: a városnak előbb kell perelni a fiút saját maga miatt, mint az apát a fia miatt.¹¹¹ Nem számít, ha a fiúnak csak katonai különvagyonra (*pecu-*

¹⁰⁵ Azaz a bírő feladata, hogy megállapítsa, mit követtek el, és ha ez a bűn becstelenséggel jár, akkor a jog ellenében nem enyhíthet ezen, l. Marci. *Dig.* 48.16.1.4: „A-hogy Papinianus válaszolt, az ítélkező feladata a tett kivizsgálása, de a büntetést nem az ő akaratára bizzák, hanem a törvény tekintélyének tartják fenn.” Továbbá Mac. *Dig.* 47.2.64: „A *provincia* helytartója sem akadályozhatja meg, hogy az, akit lopás (*furtum*) miatt ítéltek el, becstelen legyen.”

¹⁰⁶ Itt a Gord. *Cod.* 11.34.1-ben említettekhez hasonló helyzetről lehet szó, azaz ha a jelölt utód hivatali évének leteltékor még alkalmas, azaz fizetőképes volt, de ezt követően – még mielőtt a város felé fennálló esetleges kötelezettségeit teljesíteni tudta volna – vagyonra annyira lecsökkent, hogy kötelezettségeinek nem tudott eleget tenni, akkor a jelölőnek már nem kell helytállnia érte.

¹⁰⁷ Azaz ha valaki a közfeladatok ellátásába beszámítandó vagyonát látszateladással próbálja csökkenteni, vö. Const. *CTh.* 12.1.33 (342).

¹⁰⁸ De volt lehetőség arra, hogy valaki vagyonát szabályosan adja át fiának, és ezáltal ő mentesüljön az ehhez a vagyonhoz kapcsolódó vagyoni közfeladatok alól, mivel fia lépett a helyébe (Diocl. *Cod.* 10.52.4).

¹⁰⁹ Azaz arra való hivatkozással, hogy a *patronus*-a iránti kötelezettségeit kell teljesítenie, a felszabadított nem kaphat felmentést a közfeladatok alól, illetve *patronus*-a esetleges mentességei sem vonatkoznak rá.

¹¹⁰ A gyámság is (személyes) közfeladatnak számított, vö. 50.4.1.4; 50.4.18.1.

¹¹¹ Azaz az apát csak akkor perelik, ha a fiú nem tudta teljesíteni a kövételést.

lium castrense)¹¹² van korábbi vagy későbbi katonáskodása révén. 3 Azokat az időhatárokat, amelyeket a(z ugyanazon) tisztségre való újrappályázásra vagy más (tisztségek) elvállalására állapítottak meg, az (adott település lakosai) esetében tartják meg, nem másoknál.¹¹³ 4 De ugyanabban az időben ugyanaz a személy nem viselhet két városban tisztséget;¹¹⁴ ha pedig mindkét helyen tisztséget bízna rá, akkor a származási helyén kell azt ellátnia. 5 A(z ingatlan)birtoклás pusztá tényle¹¹⁵ nem elegendő ahhoz, hogy ez alapján a birtokosra polgári közfeladatokat szabjanak ki, kivéve, ha ezzel a külön adományozott kiváltsággal rendelkezik a város. 6 A „hátsó küszöb jogán” (*postliminio*)¹¹⁶ visszatérteknek is el kell látniuk hazájuk közfeladatait, még akkor is, ha más város területén élnek. 7 Az adószedés nem tartozik az alantas közfeladatok közé, ezért a *decuriókat* is meg lehet bízni vele.¹¹⁷ 8 A hitbizomány révén felszabadított személy a polgári közfeladatok ellátásában a (tényleges) felszabadító származási helyét követi, nem pedig azét, aki e felszabadítást (végrendelet-

¹¹² A atyai hatalom alatt álló fiú elméletileg csak katonai magánvagyonnal rendelkezhet, a többi vagyona a családapáé.

¹¹³ A tisztségek esetében többnyire meghatározták, hogy milyen életkortól lehet viselni az adott tisztséget, hogy két azonos vagy különböző tisztség viselése között mennyi időnek kell eltelnie (vö. 50.1.18), illetve, hogy az egyes tisztségek milyen sorrendben kövessék egymást (50.4.1 *lpr.*). Egy személy azonban több településen is kötelezhető volt a közfeladatok ellátására (származási- és lakóhelyén [Ant. *Cod.* 10.39.1; Diocl. *Cod.* 10.40.6]; lakóhelyén és *patronusa* származási helyén [50.1.22.2; 50.1.37.1], saját és örökbefogadó apja származási helyén [50.1.15.3]), sőt a tisztségek betöltésére is (pl. ha két település teljes jogú polgára volt [pl. 50.1.27 *pr.*], akkor *municipis*ként mindkét helyen tisztségeket kellett viselnie, de nem egy időben, vö. köv. szakasz). A fenti rendelkezés célja tehát, hogy ha valaki egy városban betöltött egy tisztséget, ez nem érintette egy másik városban esedékes tisztségviselését, azaz ott a következő évben szintén betölthetett egy tisztséget, jóllehet ezt ugyanazon városban nem tehetné volna meg.

¹¹⁴ A szimultán tisztségviselés tiltása már Liv. 7.42.2-ben is szerepel, természetesen teljesen más körülmények között. Papinianus idején itt még feltehetően valóban a lehetőség tiltják, azaz ha akarnak, sem viselhetnek két tisztséget két városban, a *Digesta* összeállításának idején azonban ez már inkább a *curialisok* védelmét szolgálja, hogy ne lehessen két tisztséget rájuk kényszeríteni.

¹¹⁵ Azaz van egy ingatlana a városban, de egyébként se nem *incola*, se nem *municipis*, ugyanígy Diocl. *Cod.* 10.40.3; 10.40.4.

¹¹⁶ Ha egy római polgár hadifogságba került, elvesztette jogait, de ha visszatért, úgy tekintették, mintha nem is lett volna fogságban.

¹¹⁷ A társadalom előkelő csoportjai valamint általában a tisztvisezők mentesítve voltak az alantasnak tekintett közfeladatok alól, vö. Theod. *Cod.* 10.48.12 (382) és Hon. *Cod.* 10.48.16 (412).

ben) meghagyta.¹¹⁸ 9 Divus Pius úgy látta jónak, hogy akit egy örökbefogadó család gyermekeként ismertek el,¹¹⁹ az – az örökbeadottakhoz hasonlóan – a vér szerinti nagyapja származási helyén is ellátja a polgári közfeladatokat, még akkor is, ha csalás gyanúja¹²⁰ nem merül fel. 10 Annak a tévedése, aki magát (tévesen) *municeps*nek vagy *colonus*nak tartva ígéretet tett, hogy polgári közfeladatokat fog ellátni, a (város) jogának védelmét¹²¹ (*defensio iuris*) nem zárja ki. 11 Az apa lakóhelye nem kötelezi a máshol *incolaként* élő fiát, hogy (a számára) idegen városban polgári közfeladatokat lásson el, mivel az apa esetében is csak ideiglenesen veszik figyelembe a lakóhelyet.¹²² 12 Ha valakit a bíróságon (*in quaestionibus*)¹²³ főbenjáró bűnnel vádolnak meg, akkor ő az ügy lezárulása előtt nem viselhet új tisztséget;¹²⁴ de a közbeeső időben is megtartja régi méltóságát. 13 Egy másik városban lévő ház pusztja birtoklása még nem számít lakóhelynek. 14 Az utód jelölésének felelőssége nem kötelezi a jelölő kezeseit.¹²⁵ 15 A kezesek ellen, akik kezességet vállaltak arra nézve, hogy a város nem fog kárt szenvedni, és azok ellen, akik a saját felelősségükre jelöltek *magistratus*okat, nem indítanak olyan büntetőkereseteket,¹²⁶ amilyeneket azok

¹¹⁸ Ugyanígy Gord. *Cod.* 10.39.2.

¹¹⁹ Valószínűleg itt arról az esetről van szó, amikor az örökbefogadandó fiú apja már halott, ezért szerepel később a nagyapa.

¹²⁰ Ti. hogy csak azért fogadták volna örökbe, hogy eredeti származási helyén mentesüljön a közfeladatok alól; vagy pedig az örökbefogadó a több gyermekkel járó előjogokkal kívánt volna élni, l. 50.5.2.2 és Tacitus *Annales* 15.19.

¹²¹ A szövegből nem derül ki egyértelműen, hogy az ígérettől visszalépve ő hivatkozhat védelemként a tévedésre, vagy pedig a tévedés nem teszi semmissé a városnak az ígéret behajtására vonatkozó jogát, talán ez utóbbi a helyesebb.

¹²² Azaz ha apa és fia két különböző településen él *incolaként*, akkor a fiúnak nem kell az apja lakóhelyén is ellátnia a közfeladatokat (apja származási helyén természetesen igen [Phil. *Cod.* 10. 39.3], hiszen ezt többnyire saját származási helye is [50.1.6.1; 50.1.1.2]).

¹²³ Bizonyos súlyosabb ügyeket kivettek a helyi igazságszolgáltatás hatálya alól (vö. *Irn.* 84), és ezeket felsőbb fórumokon bírálták el.

¹²⁴ Ugyanígy Alex. *Cod.* 10.60.1, de már Sallustius *De coniuratione Catilinae* 18-ban is Catilina azért nem pályázhat *consulatusra*, mert vesztegetési ügyben állt vád alatt.

¹²⁵ Azaz ha a jelölő tisztségviselése alatt kiderül, hogy alkalmatlan, akkor a jelölő kezeseit ezért nem lehet felelősségre vonni. Maga a tisztségviselő is csak az általa jelölt hivatali utódeért felel (Gord. *Cod.* 11.34.2).

¹²⁶ Azaz nem a szóban forgó összeg kétszeresét (*duplum*) perlik tőlük, csak magát az összeget (*simplum*).

ellen indítanak, akikért ezek kezességet vállaltak;¹²⁷ ugyanis számukra elég (büntetés), hogy helytállnak a várost ért kárért, amit láthatóan megígértek.

18 *PAUL. quaest. I* Divus Severus egy leiratában úgy rendelkezett, hogy a nem önként vállalt terhek folytatólagos viselésére vonatkozó időhatárok nem érvényesek az önként vállaltakra, azzal a kitételrel, hogy (*magistratusi*) tisztségét (*honor*) senki sem hosszabbíthatja meg.¹²⁸

19 *SCAEV. quaest. I* Amit a tanács nagyobb része elvégzett (*efficere*), azt úgy kell tekinteni, mintha az egész tanács tette (*agere*) volna.¹²⁹

20 *PAUL. quaest. XXIV A* lakóhelyet maga a tény és tett változtatja meg, a csak szóban történő kijelentés nem; ahogyan azokkal kapcsolatban is történik, akik azt állítják, hogy őket, nem lehet közfeladatokra kötelezni úgy, mint az *incolákat*.¹³⁰

21 *UGYANŐ resp. I* Lucius Titius, mikor még apja hatalma alatt volt, a *magistratusok* apja akarata ellenére a gabonafelvásárlás egyik *curatorá*vá tették, de ebbe Lucius Titius nem egyezett bele, pénzt nem vett át, nem vállalt ebben az ügyben kezességet, és egyáltalán nem vett részt a többiekkel a felvásárlásban; majd apja halála után hivatalársai adósságának kifizetésére szólították fel. Az a kérdés, hogy (Titius) marasztalható-e ezen ügy miatt. Paulus azt válaszolta, hogy az, aki a *magistratusok* által (rá) kiszabott közfeladatot nem vállalta el, ezen a címen perelhető a város kára miatt, még akkor is, ha kinevezésekor más hatalma alatt állt. I Paulus azt válaszolta, hogy akiket mások helyett nem szerződés, hanem az általuk ellátott hivatal miatt perelnek, azokat csak a tőkét ért kár értékéig szokták helytállásra kötelezni, a kamat miatt nem.¹³¹ 2 Ugyanő azt válaszolta, hogy az apa örököseit nem lehet jogszerűen perelni a

¹²⁷ Ugyanígy Ant. *Cod.* 11.35.1: a kezesek csak a városi ügyintézővel kapcsolatos dolgokért állnak helyt, de ha valami egyéb bűn miatt büntetik a *magistratus*t, akkor azért már nem.

¹²⁸ Egy Paulusszal nagyjából egyidős rendelkezés (Gord. *Cod.* 10.41.2) szerint az azonos tisztségek között őt, a különböző tisztségek között három, míg a követi feladatok között két évnek (vö. 50.7.9.1) kellett elteltnie, azaz ennyi időre biztosítottak mentességet. A pontos időtartamok változhattak, de pl. *Mal.* 54-ben szintén 5 éves időtartam szerepel a *duumviri* tisztség esetében.

¹²⁹ Hasonló szellemben Ulp. *Dig.* 50.17.160.1.

¹³⁰ Mindenkinek el kellett látnia a közfeladatokat a lakóhelyén (Diocl. *Cod.* 10.40.5), de nem mindenkinek volt lakóhelye – és ezáltal nem mindenki volt *incola* – ott, ahol éppen tartózkodott (50.1.17.5; Alex. *Cod.* 10.40.2). Ennek megfelelően a fenti probléma lényege az, hogy valakinek valóban van-e lakóhelye az adott városban, és így *incolaként* kötelezhető a közfeladatok ellátására, vagy sem.

¹³¹ Vö. 50.1.24.

fiú olyan közfeladatai miatt, amelyeket az apa halála után vállalt el. Ez a válasz arra is vonatkozik, akit ugyan az apa tett *decurió*vá, de közfeladatokat csak az apja halála után vállalt el. 3 Ugyanő azt válaszolta, hogy aki *decurió*t fogad örökbe, azt úgy tekintik, hogy az ő *decurió*i terheit is vállalja ahhoz az apához hasonlóan, aki beleegyezett abba, hogy fia *decurio* legyen. 4 Ugyanő azt válaszolta, hogy fennálló házasság esetén a hozomány is beleszámít a férj vagyonába; de ha a városi közfeladatok ellátására csak egy bizonyos vagyontól felfelé hívják az embereket, akkor abba a vagyonba nem kell beleszámítani a hozományt. 5 Ugyanő azt válaszolta, hogy ha főbenjáró bűnügy esetén nem a vádló akadályozza azt, hogy az ügyet a meghatározott idő alatt kivizsgálják, akkor a vádlót a közbeeső időben nem pályázhat tisztségre. 6 „Imperator Severus és Antoninus Augustusok Septimius Zenónak.¹³² Jóllehet a jövőre nézve szavadat adtad, mégsem kötelezhetnek arra, hogy csecsemő fiad helyett, akiről azt akartad, hogy *decurio* legyen, időközben elvállald a terheket, mivel csak azokra vonatkozóan nyilváníttad ki az akarotod, amelyeket rábízhatsz.”¹³³

7 Ugyanő az válaszolta,¹³⁴ hogy ha a városnak nincs saját törvénye az (árverési) felüllicitálások (*adiectio*) elfogadásáról, akkor nem lehet visszalépni a közingatlanok már teljesített bérbe- vagy eladásától,¹³⁵ mivel a felüllicitálásoknál (általánosan) megállapított időhatárok a kincstár ügyeire vonatkoznak.¹³⁶

22 UGYANŐ *sent. I* A mindkét nembeli felszabadítottak fiai és felszabadítottai az apai *patromus* és felszabadító lakó- vagy származási helyét követik.¹³⁷

¹³² Sev. *Cod.* 10.41.1.

¹³³ Azaz ha a fiúnak saját jogán még nem kell terheket viselnie, akkor az apja sem kötelezhető erre, csak ha majd a fiú már felnőtt.

¹³⁴ Egycsek szerint az *idem respondit* kifejezést *rescripseruntra* kellene javítani, ami azt jelentené, hogy ez nem Paulus egy válasza, hanem a fenti uralkodók leirata. A javítást az indokolná, hogy a Sev. *Cod.* 11.32.1 jelentős hasonlóságokat mutat a következőkkel.

¹³⁵ Azaz egy későbbi, jobb ajánlat esetén sem (vö. Ant. *Cod.* 11.32.2), de ha adott esetben ezt a város külön szabályozta, akkor erre bizonyos keretek között lehetőség volt. A későbbi jobb ajánlatok elfogadását az egyes ügyeletknél egyedileg is lehetett szabályozni: „Ezt a telket százért eladom neked, kivéve, ha valaki január elsejéig jobb ajánlatot tesz” (Paul. *Dig.* 18.2.1).

¹³⁶ Ha a kincstár volt az el- vagy bérbeadó, akkor egy meghatározott időhatáron belül tett jobb ajánlat esetén a kincstár elállhatott a korábbi szerződéstől, és a nagyobb összeget ígérőnek adta el vagy bérbe a telket (Diocl. *Cod.* 10.3.4 [290]).

¹³⁷ Más értelmezés szerint: „mindkét nembeli felszabadítottak fiai a *patromus* és a felszabadító származási és lakóhelyét követik, akár maguk a felszabadítottak”. A leszármazásánál ugyanazokat az elveket követik, mint a szabadok esetében, vö. 144. jegyz.

1 A megözvegyült asszony megtartja megboldogult férje lakóhelyét, annak mintájára, ahogyan *clarissimá*¹³⁸ is férje révén vált (és e méltóságát is megtartja); de mindkettőt (ti. a *clarissimus* méltóságot és a lakóhelyet) megváltoztathatja egy új házasság.¹³⁹ 2 A felszabadítottak ott is *municipes*ek, ahol saját akaratukból letelepedtek (*domicilium ferre*), de e miatt nem csökkennek *patronus*uk származási helyének jogai, és mindkét helyen el kell látniuk a közfeladatokat.¹⁴⁰ 3 Akit a száműzetés enyhébb formájával sújtanak (*relegatus*), annak száműzetésének ideje alatt szükségszerűen ott [is]¹⁴¹ lesz lakóhelye, ahova száműzték. 4 A rendjéből kizárt *senator*nak nem állítják vissza eredeti származási helyét,¹⁴² kivéve, ha ezt külön kérte. 5 A *senator*ok és bármikor¹⁴³ született fiaik és lányaik, [fiuktól származó] fiúunokáik [és lányunokáik], fiuk [fiától] származó fiúdedunokáik és lánydedunokáik¹⁴⁴ (eredeti) származási helyüket elvesztik, noha városi méltóságukat megtartják.¹⁴⁵ 6 Továbbra is a Városban lesz a lakóhelye azoknak a *senator*oknak, akik szabad költözési jogot (*liber commectus*) nyertek¹⁴⁶ – azaz hogy ott tartózkodhatnak, ahol akarnak.¹⁴⁷ 7 Az uzorakölcsönzéssel foglalkozóknak minden vagyonra kiszabott adót (*intributio*)¹⁴⁸ el kell vállalniuk, még ha nem is rendelkeznek ingatlannal.

¹³⁸ Azaz *senatori* rangúvá, a *clarissimus* a *senator*ok megtisztelő címe volt.

¹³⁹ Ugyanebben az értelemben: Theod. *Cod.* 10.40.9 (392).

¹⁴⁰ Sőt a *patronus*uk származási helyének is *municipes*i lesznek, vö. 50.1.27pr.

¹⁴¹ A kiegészítés az 50.1.27.3 alapján indokolt, azaz mind száműzetési helyén, mind eredeti lakóhelyén lesz lakóhelye.

¹⁴² Azáltal, hogy *senator* lett, eredeti származási helyét elvesztette, új származási helye pedig Róma lett, és úgy tekintik, hogy itt van a lakóhelye is (Theod. *Cod.* 10.40.8 [390]), bár Paul. *Dig.* 1.9.11 szerint eredeti származási helyén is megmarad a lakóhelye, azaz ott *municipes*ből *incolá*vá válik.

¹⁴³ Azaz *senator*rá válásuk előtt és után is.

¹⁴⁴ A fordítás során MOMMSEN 1887. III. 473. 4. jegyz. szövegét követem. A szövegjavítás azért indokolt, mert a leszármazásnál csak a fiúk gyermekei maradnak a családban, a lányok és gyermekeik – férjük illetve apjuk révén – kikerülnek az eredeti családból, és átkerülnek az új családfe hatalma alá, vö. *Inst.* 1.9.3 és *Irn.* 21.

¹⁴⁵ Azaz a közfeladatokat nem kötelesek ellátni, de tisztséget viselhetnek, vö. 50.1.23pr.

¹⁴⁶ A *senator*ok Rómából csak Italiába, Sziciliába és Gallia Narbonensisbe mehettek engedély nélkül (Cassius Dio 52.42.6), amelyet Claudiusig a *senatus*tól kellett kérni, után pedig magától a császártól (Suet. *Claud.* 23.2).

¹⁴⁷ MOMMSEN szerint a helyes sorrend: 3, 5, 4, 6.

¹⁴⁸ Az ilyen adókat többnyire a földbirtokosokra szabták ki, olykor czeck státuszától függetlenül, csupán az adott városban való földbirtoklás ténye alapján (50.4.6.5).

23 *HERM. iuris epit. I A senatori* méltóságot nyert személy megszűnik *municeps* lenni, már ami a közfeladatokat illeti,¹⁴⁹ a tisztség(ek) (*honor*) szempontjából azonban úgy tartják, hogy származási helyét megtartja.¹⁵⁰ Akiiket ő bocsátott szabadon, azok annak a *municipium*nak a *municeps*eik lesznek, ahonnan ő származik (*origo*). I Úgy tekintjük, hogy a katonának ott van a lakóhelye, ahol szolgál, amennyiben hazájában nincs földbirtoka.

24 *SCAEV. dig. II* Uralkodói rendeletek tartalmazzák, hogy a kártérítésként fizetett pénzre nem számítanak fel kamatot. Imperator Antoninus és Verus Augustusok is így rendelkeztek egy leiratukban a következő szavakkal: „Méltányos, ha nem kamatostul hajtják be a tartozásokat attól, aki tisztségviselése közben adósodott el, vagy aki az ő kezese volt, vagy különösen azoktól a *magistratusok*tól, akik a kezességvállalást elfogadták.”¹⁵¹ Ebből következik, hogy a jövőben sem lehet eltérni ettől a gyakorlattól.

25 *Ulp. ad ed. praet. I A városi magistratusok*, mivel egy tisztséget (*magistratus*) látnak el, azt egy emberként vállalják magukra.¹⁵² Ezt többnyire¹⁵³ a városi törvény is biztosítja számukra; ha pedig a törvény nem biztosítja, akkor a szokás alapján kapják meg – feltéve, hogy nincs tiltva.

¹⁴⁹ Theod. II *Cod.* 1.3.21 (442) alapján az *illustris* (tehát *senator*) személyek is láthatnak el közfeladatot helyettes által, de saját vagyonukkal. A *senatorok* általában mentesek voltak minden alantás közfeladat (a *provinciákban* minden közfeladat), és soron kívüli adó alól (*Const. Cod.* 12.1.4 [346-349]; Theod. II *Cod.* 12.1.14 [426]), de egyéb közfeladatot is csak uralkodói beleegyezéssel lehetett kiróni rájuk (*Const. Cod.* 12.1.5).

¹⁵⁰ Azaz viselhet ott tisztségeket, vö. Cicero *pro Milone* 10.27 alapján a *consuls*ágra pályázó Milo is *dictator* volt Lanuviumban.

¹⁵¹ A kamatfelszámítással kapcsolatban l. még 50.1.17.15; 50.1.21.1 és 50.8.11*pr.* Ez utóbbi hely és Alex. *Cod.* 11.39.1 alapján úgy tűnik, azt az elvet követték, hogy aki önhibáján kívül vagy jóhiszeműen került hátralékba a várossal szemben, annak nem kellett kamatot fizetnie. De a középítkezésekkel és az állami bérletek kamataival kapcsolatban l. 50.8.3.

¹⁵² Valószínűleg itt a szöveg a közös felelősségvállalásra utal (50.1.11 és 50.1.13), valamint a *par potestas* alapján álló azonos hatalomra és jogkörökre.

¹⁵³ A római városi közigazgatást tárgyaló szakirodalomban régóta vita tárgyát képezi, hogy létezett-e általában *lex municipalis*, amely a birodalom egészének vagy nagy részének városi közigazgatását szabályozta volna. Előfordul, hogy az Ulpianus által több helyen idézett *lex municipalis*ra hivatkoznak, azonban pl. az itt szereplő „*plerumque* ~ többnyire, általában” kifejezés is arra utal, hogy Ulpianus nem egy konkrét törvényről, hanem általában a városi törvény(ek)ről mint olyanról beszél, mivel ha egy konkrét törvényről lenne szó, akkor felesleges lenne a „többnyire” kitétel, hiszen egy adott törvény vagy szabályoz valamit vagy nem. Ugyanígy az 50.3.1*pr*-ből is világos, hogy nem egy konkrét törvényről van szó. (Bár a *plerumque* szó gyakran interpolációra utal.)

26 PAUL. ad ed. I A városi *magistratusok* semmi olyat nem tehetnek, ami nem az igazságszolgáltatáshoz (*iurisdictio*), hanem inkább a hatalomhoz (*imperium*) tartozik.¹⁵⁴ I A városi *magistratusok*nak nincs joguk az *in integrum restitutio*,¹⁵⁵ sem a vagyon, a hozomány vagy a hagyaték megőrzése érdekében a *bonorum possessio*¹⁵⁶ elrendelésére.

27 ULP. ad ed. II A felszabadítónak a felszabadított (*manumissus*) *municipes*(társas) lesz, de nem a (felszabadító) lakóhelyén, hanem a hazájában (*patria*). Ha pedig olyan *patronusa* van, aki két településnek is *municipes*, akkor a felszabadítás révén ő is mindkét településnek a *municipes* lesz. I Ha valaki ügyeit nem a *coloniában*, hanem mindig a *municipiumban* intézi; ha ott ad el, vásárol és köt szerződést, ha ott használja a *forumot*, a fürdőket és a színházat; ha ott ünnepli meg az ünnepeket, és egyáltalán a *municipiumok* minden, de a *coloniák* semelyik előnyével sem él, akkor inkább ott (a *municipiumban*) van a lakóhelye, mint itt (a *coloniában*), ahol csak földművelés miatt (*colendi causa*) időzik. 2 Celsus a *Digesta* első könyvében azt mondja, hogy ha valaki két helyen egyformán berendezkedett, és sem itt, sem ott nem időzik kevesebbet, akkor az a lakóhelye, amit ő annak tekint. Én azon tűnődöm, hogy ha valaki mindkét helyet választja is, akkor lehet-e két helyen lakóhelye. Pedig lehet, jól-lehet ritkán. Ahogyan ritka az is, hogy valaki lakóhely nélkül legyen. Bár véleményem szerint ez is megeshet, ti. úgy gondolom, hogy lakóhely nélküli az, aki lakóhelyét elhagyva hajózik vagy utazik keresve, hogy hova menjen vagy, hogy hol telepedjen le. 3 Lakóhelye annak is lehet ott, ahonnan száműzték, akit a száműzetés enyhébb formájával sújtottak¹⁵⁷ – ahogy Marcellus írja.

28 PAUL. ad ed. I Ha a felek egyetértenek ebben, akkor a városi *magistratus* előtt (a törvényben előírtánál) nagyobb összegű perben is perelhetnek.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Ulp. Dig. 2.1.4: „Inkább a hatalom, mint az igazságszolgáltatás körébe tartozik a parancsolás, valaminek *praetori stipulatio*val történő biztosítása és a birtokba utalás.” Ezzel szemben ez utóbbit az igazságszolgáltatónak is lehetővé teszi Ulp. Dig. 2.1.1, de Paulus szerint ez nem illeti meg a *magistratusok*at.

¹⁵⁵ *Restitutio in integrum*: különleges *praetori* jogsegély az „előző (ti. a szerződést, megállapodást megelőző) állapot visszaállítására”, pl. abban az esetben ha fiatalkorú károsítottak meg, de a szerződés egyébként érvényes lenne.

¹⁵⁶ Eredetileg az örökség birtokába való *praetori* beutalás abban az esetben, ha az örökös a civiljog alapján nem örökölhetne. (A *praetori*- és civiljoghoz l. 246. jegyz.)

¹⁵⁷ Vö. 50.1.22.3.

¹⁵⁸ A helyi igazságszolgáltatás alól bizonyos ügytípusokat és – feltehetően az adott város nagyságának megfelelően megállapított – összeghatárnál magasabb értékű ügyeket kivettek, és e kivételes esetekben a helytartóhoz vagy Rómához kellett fordulni. Ha viszont mindkét peres fél helyben akarta lefolytatni a pert, akkor e kivétlezett ügyek

29 *GAI. ad ed. provinc. I* Az *incola* egyrészt engedelmességgel tartozik azon város *magistratusainak*, ahol *incola*, másrészt azon város *magistratusai*-nak, ahol polgár (*civis*); és nem csak az igazságszolgáltatásnak van mindkét *municipiumban* alávetve, hanem mindkét helyen az összes közös közfeladatot is el kell látnia.¹⁵⁹

30 *ULP. ad ed. LXI* Aki egy *vicusban* született, annak azt (a várost) tekintjük hazájának, amely városhoz az illető *vicus* tartozik.

31 *MARC. dig. I* Nincs semmi akadályja annak, hogy valaki ott lakjon (*domicilium habere*), ahol akar, ha az nincs (külön) megtiltva neki.

32 *MOD. diff. IV* Az a nő, akit eljegyeztek, a házasságkötés előtt még nem változtatja meg lakóhelyét.¹⁶⁰

33 *UGYANŐ de manumiss.* Róma a mi közös hazánk.¹⁶¹

34 *UGYANŐ reg. III* Az az *incola*, akire már rábíztak egy közös közfeladatot, csak e feladat elvégzése után mondhat le *incola* státuszáról.¹⁶²

35 *UGYANŐ excus. I* Tudni kell, hogy nem nevezzük *incolának* (inkolas) azt, aki csak a város területén (agros) tartózkodik,¹⁶³ ugyanis aki nem részesül az adott város nyújtotta előnyökben (exaireta),¹⁶⁴ azt nem tartjuk *incolának*.¹⁶⁵

36 *UGYANŐ resp. I* Titiusnak, mikor tanulmányai miatt Rómában volt, hazájának *magistratusai* küldtek egy levelet, hogy a császárnak adja át a város határozatát, amelyet a levélhez mellékeltek. Az pedig, aki a levél átadását vállalta, összejátszott Lucius Titiuszal,¹⁶⁶ aki saját ügyei miatt éppen Rómában tartózkodott, és neki adta át a levelet. Lucius Titius kitörölte Titius nevét, akinek a határozatot küldték, hogy átadja, a saját nevét írta be és így adta át a császárnak a határozatot városa megbízása szerint. Kérdezem, hogy kinek jár a követi

jelentős része is a helyi igazságszolgáltatás hatálya alá került, ennek részletes szabályozását l. *Irn.* 84, továbbá *Ulp. Dig.* 5.1.1.

¹⁵⁹ Ugyanígy *Ant. Cod.* 10.39.1 vö. még *Irn.* 94.

¹⁶⁰ Azaz az eljegyzés ideje alatt megmarad eredeti lakóhelye, a leendő férjéét még nem tekintik az övének, vö. 50.1.38.3.

¹⁶¹ Ti. a teljes jogú római polgároké.

¹⁶² De ha még az előtt elköltözött, hogy rábízták volna a közfeladatot, akkor nem kell ellátnia (*Ant. Cod.* 10.40.1).

¹⁶³ Pl. nem lesz lakóhelye, azaz nem számít *incolának*, ha tanulmányai miatt tíz évnél rövidebb ideig tartózkodik egy városban, és apja se válik *incolává* pusztán azon az alapon, hogy gyakran meglátogatja (*Alex. Cod.* 10.40.2pr.).

¹⁶⁴ Ehhez l. 50.1.27.1.

¹⁶⁵ A görög nyelvű *fragmentumok*at itt és a továbbiakban dőlt betűvel jelzem.

¹⁶⁶ Lucius Titius értelemszerűen nem azonos a fenti Titiuszal.

útiköltség (*viaticum*);¹⁶⁷ és mit követett el az, aki nem adta át a levelet annak, akinek vállalta, hogy átadja, és (mit követett el az), aki más nevét kitorölvé és sajátját beírva úgy adta át a császárnak a határozatot, mintha hazája őt bízta volna meg ezzel. Herennius Modestinus azt mondja, hogy Titius nem kérhet ezért útiköltséget, csak az (ti. Lucius Titius), aki a nevét beírta. I Titius a közpénzért, amit kölcsönadott, zálogot fogadott el,¹⁶⁸ miután megállapodott a kölcsönt kérővel (*debitor*), hogy ha az adósságot nem egyenlíti ki, akkor a zálog (a város) kezességvállalása nélkül (*sine re promissione*)¹⁶⁹ lesz eladva. A Titius helyébe lépők is – egészen Maevisiusig – jóváhagyták az adósságot és a zálogot; de a zálog eladásából nem lehetett fedezni a kölcsön összegét, mivel az eladó *magistratusok* kezességet vállaltak (*re promissionem facere*), hogy a telek akkora, amekkorának mondták.¹⁷⁰ Kérdés, hogy ki tartozik anyagi felelősséggel a várossal szemben. Herennius Modestinus: azt válaszoltam, hogy Titius ezen a címen nem lehet felelősségre vonni, mivel a helyébe lépő *magistratusok* ezt a kölcsönt saját felelősségüként elismerték. De a későbbi *magistratusok* sem, akikről azt mondják, hogy eladták, mivel drágábban adták el a föld nagyságának (hibás) kimutatása miatt, és mivel drágábban adták el, megparancsolták nekik, hogy fizessék vissza a különbözetet,¹⁷¹ miután kiderült, hogy a telek valójában kisebb. Annak kell tehát kártalanítani a várost, aki legutoljára hagyta jóvá a kölcsönt,¹⁷² kivéve, ha bebizonyosodik, hogy alkalmas utódnak adta át a kölcsönt.¹⁷³

¹⁶⁷ Vö. 50.4.18.12.

¹⁶⁸ Közpénzt csak megfelelő zálog fejében lehetett kölcsönözni (Ulp. *Dig.* 22.1.33.1).

¹⁶⁹ Az eladás során az eladót jog- és kötelezettségviselés is terhelte. A fenti esetben Titius a város képviselőjeként éppen az köti ki, hogy e kötelezettség nem az eladót, azaz a várost fogja terhelni, hanem azt, aki a zálogot adta.

¹⁷⁰ Azaz eredetileg városi kezességvállalás nélkül lehetett és kellett volna eladni a zálogot, ezért miután kiderült, hogy nem akkora területű, azaz értékű a telek, mint amennyiért a városi *magistratusok* eladták, a zálogot állítót kellett volna perelnie a vevőnek, így a város pénzénél lett volna, és az ügy már csak két magánszemélyre tartozott volna – a városnak zálogot adó, és azt elvesztő, valamint a zálogot a várostól megvásárló személyekre. Mivel azonban a későbbi *magistratusok* kezességet vállaltak a föld területéről, a vevő a várost perelhetette a különbözetért, így a város az ügyön pénzt vesztett (a zálog vélt és valós értéke közti különbözetért).

¹⁷¹ A vevőnek.

¹⁷² Ti. ezáltal sajátjának ismerte el a vele járó felelősséget.

¹⁷³ Azaz az utóda jóváhagyta és fizetőképes is.

37 *CALL. de cogn. I* Az összes *incola* jogaival kapcsolatban, akiket az egyes városok maguknak igényelnek, a *provinciák* helytartói folytatnak vizsgálatot. Amikor valaki tagadja, hogy ő *incola*, akkor az előtt a helytartó előtt kell perelni, akinek a felügyelete alatt van az a város, amely azt a személyt közfeladatokra hívja, nem pedig annak a városnak megfelelő (helytartó előtt), amely városból (a kérdéses *incola*) származtatja magát; így rendelkezett egy leiratában Divus Hadrianus is. 1 Az olyan asszony felszabadítottainak, aki máshol született és máshova házasodott, ott kell a közfeladatokat elvégezniük, ahonnan *patronájuk* származik, és (ott is) ahol ők maguk lakóhellyel rendelkeznek. 2 Tudnivaló, hogy azoknak az asszonyoknak, akik nem törvényes házasságban élnek, nem ott kell ellátniuk a közfeladatokat, ahonnan férjük származik, hanem ott, ahonnan ők maguk származnak;¹⁷⁴ így rendelkeztek az isteni testvérek is egy leiratukban.

38 *PAPIR. de const. II* Imperator Antoninus és Verus Augustusok úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy feloldják az esküje alól azt, aki megesküdött, hogy nem lesz tagja a rendnek, majd később mégis *duumvirre* választották.¹⁷⁵ 1 Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a kincstári telkek *colonusainak* úgy kell ellátniuk közfeladataikat, hogy e miatt ne károsodjon a kincstár, és ezt – *procurator* bevonásával¹⁷⁶ – a helytartónak kell felügyelni.¹⁷⁷ 2 Imperator Antoninus és Verus Augustusok egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy a *magistratusok* feladatkörébe tartozik a hagyatéki pénzek behajtása is,¹⁷⁸ és ha ők ezt elmulasztánák, akkor őket vagy örököseiket, vagy ha ők fizetéseképtelnek, akkor az ő kezeseket, akik értük kezeskedtek, kell perelni. 3 Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy a házasságot¹⁷⁹ annak a városnak az *incolájának* kell tekinteni, amelyhez a férje tartozik,¹⁸⁰ és saját

¹⁷⁴ Törvényes házasság esetére I. 50.1.38.3.

¹⁷⁵ Az 50.2.7.2 alapján a *decurioi* tiszttel előfeltétele volt a *duumviri* tisztnak, bővebben I. ott.

¹⁷⁶ Talán a császári kincstár *procuratora* (*procurator fisci*).

¹⁷⁷ Azaz ha egy városi közfeladat ellátása akadályozná a *colonus*t a kincstár felé irányuló kötelezettségei teljesítésében, akkor a kincstár érdekeit kell szem előtt tartani és nem lehet ezt a közfeladatot a *colonusra* róni, ezzel szemben az 50.6.6.11 általános mentességet ad a kincstár *colonusainak* a városi terhek alól. A *colonusok* és *curialisok* közti határvonal időnkénti elmosódásához I. 316. jegyz.

¹⁷⁸ Ti. ha valaki végrendeletében a városra hagy valamit.

¹⁷⁹ Csak a törvényes házasságban élőt, vö. 50.1.37.2.

¹⁸⁰ A szövegből nem derül ki, hogy arról a városról van-e szó, ahol férje *municipes*, vagy arról, ahol *incola*, Phil. Cod. 10.64 alapján az utóbbi.

származási helyén nem köteles ellátni a közfeladatokat.¹⁸¹ 4 Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy az az apa, aki fiát azzal a szándékkal bocsátotta el hatalma alól, hogy ne kelljen kezeskednie a *magistratus*áért,¹⁸² vagyónával éppen úgy anyagi kötelezettséget visel, mintha kezességet vállalt volna fiáért. 5 Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy amikor azt vizsgálják, hogy valaki *municipis*-e, akkor magukból a tényekből kell bizonyítékot szerezni; ugyanis csak a név hasonlósága nem elegendő ahhoz, hogy valaki származási helyét igazolja.¹⁸³ 6 Imperator Antoninus és Verus egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy ugyanúgy kell kezeskedni azoknak, akik kényeszerből látják el a *magistratus*okat, mint akik önként vállalták a hivatalt.

II. A DECURIÓKRÓL ÉS FIAIKRÓL

1 *ULP. op. II A provincia* helytartója gondoskodik arról, hogy azok a *decuriók*, akikről bebizonyosodik, hogy elhagyva annak a városnak a területét, ahová tartoznak, máshova költöztek át, szülőföldjükre (*patrium solum*) visszahívatásának és a megfelelő közfeladataikat ellássák.¹⁸⁴

2 *UGYANŐ disp. I* Akit egy időre a száműzetés enyhébb formájával sújtottak (*relegatus*), ha *decurio* volt, szűnjön meg *decurio* lenni. Visszatérve saját (régibbi) helyét (a rendben) nem kapja (automatikusan) vissza, de nem mindig tiltják el attól, hogy *decurio* legyen.¹⁸⁵ Végére is nem fogják a saját (régii) helyére visszaállítani, mivel az ő (megüresedett) helyére választhattak valakit, ha pedig a rend létszáma teljes, akkor meg kell várnia, hogy üresedés legyen. Más a

¹⁸¹ Azaz *incolaként* férje lakóhelyén kell ellátnia a közfeladatokat, de csak azokat, amelyeket nőként elláthat, vö. 50.4.3.3, *Ulp. Dig.* 50.17.2 és *Phil. Cod.* 10.64.1.

¹⁸² A *magistratus* jelentette mind a hivatalt, mind pedig a betöltőjét.

¹⁸³ Ez különösen igaz a rómaiakra, akiknél kb. másfél tucat „keresztnev” (*praenomen*) volt használatban, és adott esetben – különösen tömeges polgárjog-adományozás esetében – a „vezetéknév” is egyeztek, hiszen a jogot adományozó uralkodóét vették fel.

¹⁸⁴ A *Digesta* összeállításának korához képest meglepően kevés *fragmentum* érinti a *decuriók* „röghöz kötését”, e tiszti örökletessé tételét, a *decuriók/curialisok* anyagi erejének fenntartását a városi közigazgatás működtetése számára. Ez azzal magyarázható, hogy az idézett jogtudósok idején többnyire még csak megindult az ehhez vezető folyamat, de a *decuriói* tiszti még nem egyértelműen negatív teher, bár már erre utaló jelek is vannak.

¹⁸⁵ 50.2.13*pr.* ezt császári engedélyhez köti, az 50.2.5 alapján pedig nem lehet a rend tagja, ha becstelenséget okozó bűn miatt ítélték el.

helyzet azzal, akit csak a rendből zárnak ki egy időre.¹⁸⁶ ő ugyanis a kizárás (tartamának) elteltével ismét *decurio* lesz.¹⁸⁷ De az ő helyére is választhatnak valakit, és ha teljes a létszám, akkor várjon, amíg üresedés lesz. 1 Ha pedig a véleménynyilvánítás sorrendjéről van szó, akkor kérdéses lehet, hogy az, akit visszahelyeztek a rendbe, abban a sorrendben következik-e, amelyikben eredetileg következett, vagy pedig abban, amelyet most nyert el.¹⁸⁸ Úgy vélem, ugyanabban a sorrendben következik, amelyikben eredetileg következett. De nem ez a helyzet azzal, akit meghatározott időre a száműzetés enyhébb formájával sújtottak; ő ugyanis olyan, mintha újonnan került volna be a tanácsba. 2 A *decuriók* fiai esetében kérdéses lehet, hogy csak az számít-e *decurio* fiának,¹⁸⁹ aki akkor fogant és született, amikor apja már *decurio* volt, vagy az is, aki még az előtt született, hogy apja *decurio* lett.¹⁹⁰ Ami a botozást vagy a bányában¹⁹¹ végzendő kényszer munkát illeti, e tekintetben nincs hátrányára a fiúnak,¹⁹² hogy akkor született, amikor apja még *plebeius* volt, ha később apja *decuriói* tiszteletet nyert. A nagyapával kapcsolatban is így válaszolt Papinianus, hogy a fiút ne bélyegezze meg az apa székelye.¹⁹³ 3 De ha az apját kizárták a rendből, mégpedig az előtt, hogy ő megfogant volna, akkor úgy vélem, hogy őt a tisztségviseléssel (*honores*) kapcsolatban úgy kell tekinteni, mintha *plebeius*

¹⁸⁶ Ti. száműzetés nélkül.

¹⁸⁷ A különbség talán még abban is áll, hogy akit egy időre zártak ki, az a kizárás időtartamának leteltével automatikusan *decurio* lesz, ha van hely a tanácsban. Akit viszont száműztek, azt újra be kell majd választani a rendbe.

¹⁸⁸ Vö. 50.3.1pr.

¹⁸⁹ A *decurio* általi örökbefogadás is „*decurio* fiává” tesz (Diocl. *Cod.* 10.32.4 [285]). A *decuriók* fiai, bár nem vagy nem teljes értékű *decuriók* (a *Digesta* összeállításának idején a *decuriói* [*curialis*] tisztség már örökletes, a *principatus* idején még *de iure* nem az, bár *de facto* többnyire igen) mégis apjuk *decuriói* tisztségére való tekintettel rendelkeznek bizonyos kiváltságokkal.

¹⁹⁰ A szövegből világosan kitűnik, hogy általában az apának a fiú fogantatásakor és/vagy születéskor fennálló státuszát vették figyelembe, hasonlóan az uralkodói bíborban születéshez.

¹⁹¹ Bár a *decuriók* – a társadalom többi előkelő rétegéhez hasonlóan – általában mentesültek a testi fenyítés, kényszer munka alól (Ulp. *Dig.* 48.19.9.11skk.), bizonyos esetekben mégis megkorbácsolhatták őket, vö. Theod. *Cod.* 10.32.40 (387).

¹⁹² Ti. ugyanúgy mentesül csek alól, mintha *decurio* fia lenne (vö. 50.2.14), de a fogalmazásból úgy tűnik, hogy egyébként tekintetben nem számított annak.

¹⁹³ MOMMSEN két külön mondatnak tekinti. Talán inkább arról lehet szó, hogy ha a nagyapa *decurio*, akkor, bár az apát kizárják a rendből, a fiú a nagyapa miatt mégis *decurio* fiának számít, ha a nagyapa a fogantatásakor/születéskor *decurio* volt. Ez esetben a következő mondat is csak arra vonatkozik, amikor a nagyapa nem *decurio*.

fia lenne;¹⁹⁴ mert ha apja a fogantatás után veszítette el méltóságát, akkor méltányosságból *decurio* fiának kell őt tekinteni. 4 Éppen így az is, aki az után született, hogy apját a száműzetés enyhébb formájával sújtották, de még előtte fogant, hasonló helyzetben van, mintha *senator*¹⁹⁵ fia lenne; de ha utána fogant, akkor hátrányos számára a száműzetés. 5 Ha pedig valaki olyan apától származik, akit meghatározott időre zártak ki a rendből, és ő ez idő alatt fogant és született, akkor – annak ellenére, hogy apja meghalt, még mielőtt visszatért volna a rendbe – vajon *decurio* fiaként születik? Ezt méltányosságból meg kell engedni. 6 (Mi van akkor,) ha valaki *plebeius* apától fogant, majd apja még születése előtt *decurio* lett, de még a születés előtt elveszítette *decurio*i státuszát? Ez esetben is méltányosan fogja azt válaszolni bárki, hogy a közbeeső időt¹⁹⁶ úgy kell tekinteni, mintha már megszületett volna. 7 Az apa bűne nincs ártalmára az ártatlan fiúnak, ezért a fiút ilyen okból nem lehet a *decurio*k rendjétől vagy más tisztségtől eltiltani. 8 Az uralkodói rendelkezések tiltják, hogy az ötvenöt évesnél idősebbeket akarattuk ellenére *decurio*i tisztre hívják. De ha beleegyeznek, akkor még a hetven évesnél idősebbeknek is be kell tölteniük a tisztségeket, jóllehet a polgári közfeladatok ellátására¹⁹⁷ nem kötelezhetők.¹⁹⁸

3 UGYANŐ *de off. procons. III* Általánosságban azt kell betartani, hogy aki enyhébb ítéletet kapott, mivel egy időre száműzték (*relegare*), elégedjen meg ezzel az emberséges ítélettel, és *decurio*i tiszttel nem kapja vissza. 1 De ha valakit hamisítás (*falsa causa*) vagy valami más, súlyosabb bűn miatt nem száműznek (*relegatus*), hanem csak a rendből zárnak ki egy időre, akkor ő abban a helyzetben van, hogy visszatérhet a tanácsba.¹⁹⁹ Imperator Antoninus²⁰⁰ ugyanis

¹⁹⁴ Azaz nem viselhet tisztséget (50.2.7.2).

¹⁹⁵ Itt a *senator decurio* (ill. *curialis*) értelemben szerepel.

¹⁹⁶ A tényleges megszületés és az apa *decurio* státuszának elvesztése közötti időt, azaz úgy kell tekinteni, mintha még apja *decurio*sága alatt született volna. A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy ha az apa a fogantatás és a születés között bármilyen rövid ideig is *decurio* volt, akkor fia *decurio* fiának számít. Hasonló elv jelenik meg a rabszolganő gyermekének szabadságával kapcsolatban is (Marc. *Dig.* 1.5.5.2–3).

¹⁹⁷ Tisztség (*honor*) és közfeladat (*munus*) közötti különbségtételre l. 50.4.14.

¹⁹⁸ Az életkor biztosította mentességek tehát: ötvenöt év felett nem válhat *decurio*óvá (50.2.11), de el kell látnia a tisztségeket és közfeladatokat. Hetven év felett már általában nem kell ellátnia a személyes közfeladatokat, csak a tisztségeket és az ehhez kapcsolódó közfeladatokat (50.6.4; 50.4.3.6; 50.5.2.1; 50.5.8pr.). Ez alapján valóban javítandónak tűnik a Diocl. *Cod.* 10.50.3 („Az ötvenöt évnél idősebbeket akarattuk ellenére nem lehet a személyes közfeladatok ellátására hívni.”) ötvenöt éve hetvenre.

¹⁹⁹ Vö. 50.2.2pr.

²⁰⁰ Caracalla.

egy rendelete kibocsátásával²⁰¹ megparancsolta, hogy akit valamilyen ok miatt a rendbeli tagságtól, vagy a perbeli képvisellettől vagy valamilyen más hivataltól egy időre eltiltottak, az a megszabott idő letelte után ismét betöltheti azt a tisztiséget vagy hivatalt. És ez helyesen van így, hiszen nem kell súlyosítani a büntetést, amely meghatározta az eltiltás időtartamát. 2 Kétségtelen, hogy az ismeretlen apától származókat is be lehet választani a rendbe; de ha törvényes származású vetélytársuk van, akkor őt kell előnyben részesíteni, így rendelkeztek az isteni testvérek is Lollianus Avitushoz, Bithynia helytartójához intézett leiratukban. De ha ilyenek (i. törvényes származásúak) nincsenek, akkor a törvénytelen gyermekeket is be lehet fogadni a *decuriók* közé (*ad decurionatum*), ha megfelelő vagyonuk és tisztas életvitelük van; ez nem lesz a rend szűgye-nére, mivel a rendnek az az érdeke, hogy mindig teljes létszámú legyen. 3 Divus Severus és Antoninus²⁰² engedélyezik a zsidó vallást követőknek, hogy tisztségeket viseljenek, de csak azokat a kötelezettségeket (*necessitates*) szabják ki rájuk, amelyek nem sértik a babonájukat.²⁰³

4 *MARCI de iudic. publ. I* Az a *decurio*, akinek tilos bizonyos dolgokat bérbé venni,²⁰⁴ ha jogos örökösként jut ahhoz a bérlethez,²⁰⁵ akkor megtart(hat)ja. Ezt kell az összes hasonló esetben is szem előtt tartani.

5 *PAP. quaest. II* Úgy látszott helyesnek, hogy akiket a rendből csak meghatározott időre távolítottak el, de becstelenséget okozó bűn miatt, azok örök időkre távolítottassanak el,²⁰⁶ akiket pedig enyhébb bűn miatt száműztek (*exulare*),²⁰⁷ azokat – mintha ezzel kiegyenlítették volna az ügyet (*transacto negotio*) – nem kell a becstelének közé sorolni.

²⁰¹ „Akiiket ezentúl a rendjüktől vagy a jogi tanácsadók testületétől meghatározott időre eltiltanak, azok a kiszabott idő letelte után már nem számítanak becstelennek” (*Ant. Cod. 10.61.1* [212]).

²⁰² Septimius Severus és Caracalla.

²⁰³ *Nov. 45pr.* (537) már sokkal kevésbé toleráns: a *curialis*i terheket viselniük kell, de az ezzel járó előnyökből nem részesülnek (hasonló rendelkezés az eretnekekről: *Constant. Cod. 1.5.1* [326]), a vallási hovatartozástól független közfeladat-ellátást mondja ki *I Ion. Cod. 10.32.49* (398) is, a *CTh. 1.12.158* szövege alapján ez is a zsidókkal kapcsolatban, de negatív felhang nélkül. A *Theod. CTh. 12.1.99* (383) eltöröl egy közelebbről nem ismert rendelkezést, amely alapján a zsidók – valószínűleg csak a papjai – korábban mentesültek a közfeladatok alól.

²⁰⁴ *Vö. 50.2.6.2; Irn. J* a tisztségviselőket tiltja el városi tulajdon bérbéveletétől és megvásárlásától. L. még *Theod. II Cod. 4.65.30* (439), bővebben *Nov. Theod. 9* (439).

²⁰⁵ *Pl. adobérlő-társaság elhunyt tagjának örököscként* (*Pomp. Dig. 17.2.59pr.*)

²⁰⁶ *Pl. Mac. Dig. 47.10.40* (*atrox iniuria* ~ durva jogsértés miatt).

²⁰⁷ Azaz olyan bűn miatt, amiért egyébként nem járna száműzetés (*vö. 50.1.15pr.*).

6 UGYANÓ resp. 1 Az ismeretlen apától származók (*spurius*) *decuri*ókká válhatnak, ezért *decuri*ók lehetnek azok is, akik vérfertőző kapcsolatból születtek; nem kell ugyanis akadályozni annak a méltósághoz jutását, aki semmit sem követet el. 1 A huszonöt évesnél fiatalabbak is, ha *decuri*ók lettek,²⁰⁸ megkapják a *decuri*óknak járó ajándékokat (*sportula*);²⁰⁹ mindemellett ezek nem szavazhatnak a többi *decuri*óval. 2 A *decurio* el van tiltva saját városa állami bevételeinek kezelésétől. 3 Aki büntetőper vizsgálatától anélkül áll el,²¹⁰ hogy engedélyezték volna a per megszüntetését, az nem ékesíthető a *decuri*ói tiszttel (*decurionum honore*), mivel a *senatus consultum Turpillianum*²¹¹ alapján becstelenné válik (*ignominia notentur*), mintha büntetőperben rágalmazás miatt lett volna elítélve. 4 Amennyiben az apa fia *decuri*óvá válásakor fellebbezett ez ellen, és bár a (fellebbezést) az előírt idő²¹² túllépése miatt elutasították, mégis ha nem hagyta jóvá, amit a fia intézett, akkor a polgári közfeladatokkal kapcsolatban nem tartozik felelősséggel fia helyett. 5 Ha nincs egyéb kiválság,²¹³ akkor azok nyilvánítanak előbb véleményt, akik ugyanabban az időben több szavazattal kaptak *decuri*ói jogot. De ha valakinek (másoknál) több gyereke van, akkor a testületben (*collegium*) először az ő véleményét kéri ki, és a többieket rangban (*honoris ordine*) felülmúlja.

7 PAUL. sent. 1 A tisztségeket (*honor*) és közfeladatokat (*munus*) nem sorrendben,²¹⁴ hanem mindig a vagyonosabbaknak (*potiores*) kell ellátni. 1 A süket és a néma, ha egyáltalán nem hall vagy egyáltalán nem tud beszélni, akkor a

²⁰⁸ Ilyen fiatalon csak rendkívüli esetben lehettek *decuri*ók, de így sem voltak teljes értékű tagjai a tanácsnak, vö. 50.2.11.

²⁰⁹ A *sportula* eredetileg ajándékos kosár többnyire élelmiszerral, amelyet a *patronus* adott *cliense*inek vagy a császár a népnek. Itt az újonnan megválasztott tisztviselő, *decurio* *decuri*óknak jutított élelmiszer-, de inkább már pénzadományáról van szó, amelyben tehát a 25 évesnél fiatalabbak is részesültek.

²¹⁰ Ti. vádlóként.

²¹¹ E Kr. u. 61-es *senatus consultum* büntette a büntetőperben tett feljelentés jogos indok nélküli visszavonását (vö. Marci. Dig. 48.16.1.7).

²¹² Constant. Cod. 7.63.1 (320) alapján a fellebbezési idő két hónap volt, amelyet jelenlévő esetben a jelöléstől számítottak, távollévő esetében pedig attól az időponttól, amikor megtudta, hogy jelölték.

²¹³ Azaz ha kettő vagy több *decurio* van ugyanabban a helyzetben és a szokásos kritériumok alapján nem lehet dönteni. A vélemény-nyilvánításnál a *decuri*ói névsor (*album decurionum*) sorrendjét követték, vö. 50.3. ill. Irn. B és Mal. 66.

²¹⁴ Azaz nem a tanácsban betöltött rangsor szerint, vö. 50.3.

polgári tisztségek alól mentesül, de a közfeladatok alól²¹⁵ nem.²¹⁶ 2 Aki nem *decurio*, az nem töltheti be a *duumviri* vagy egyéb tisztségeket, mivel a *plebeiusok* el vannak tiltva a *decuriók* tisztségeinek ellátásától.²¹⁷ 3 (Úgy tekintik, hogy) fia *decuriói* tiszttel az apa csak akkor nem ért egyet, ha ellentétes szándékát a helytartónál (*apud acta praesidis*),²¹⁸ magában a rendben vagy valamilyen más módon kinyilvánítja (*contestatus*).

8 *HERM. iuris epit.* I Megengedett, hogy a *decuriók*nak, ha anyagi lehetőségeik kimerültek, ellátmányt (*alimenta*) szavazzanak meg, különösen, ha vagyónukat hazájuk iránti bőkezűségükkel merítették ki.

9 *PAUL. decr. I Severus Augustus* azt mondta: „Jóllehet bebizonyosodott, hogy Titius apja rabszolgaságának ideje alatt született, még sincs eltiltva attól, hogy városában *decurio* legyen, mivel szabad anya szülte.”²¹⁹ 1 Nem kétséges, hogy a hajósokat (*navicularius*)²²⁰ nem lehet *decurióvá* választani.

10 *MOD. resp. I Herennius Modestinus* azt válaszolta, hogy pusztán a *decuriók* névsorába való felvétel senki olyat nem tesz *decurióvá*, akit egyébként a törvény szerint nem lehetne *decurióvá* választani.

11 *CALL. cogn. I* Nem csak a zsenge korúak, hanem az öregek is el vannak tiltva attól, hogy *decuriók* legyenek. Előbbiek, amíg alkalmatlanok a város ügyeinek ellátására, csak egy ideig mentesülnek, utóbbiak azonban örökké.²²¹

²¹⁵ Ti. a vagyoniak alól, hiszen ehhez csak pénz kellett, személyes felügyelet nem, Gord. *Cod.* 10.51.1 is csak a személyes közfeladatok alóli felmentésről („enyhítésről”) beszél.

²¹⁶ Vö. 50.5.2.6.

²¹⁷ Ezzel szemben a Paulusszal közel egykorú Marcianus (50.4.7pr.) alapján a *plebeiusok* is pályázhatnak tisztségre. A két elv (azaz eredetileg a volt tisztségviselők közül kerültek ki a *decuriók*, később fordítva, többnyire a *decuriók* közül választották a tisztségviselőket) közötti váltás valószínűleg az 1.–2. sz. fordulója körül zajlott.

²¹⁸ Az *acta* a helytartói hivatal által vezetett feljegyzések, amelyek nem csak a saját hivatali tevékenységéről tartalmaztak adatokat, hanem a helytartó előtt (*apud acta*) magánemberek által tett adományokról, végrendeletekről, és ez esetben az apa fia *decuriói* tiszttel szembeni állásfoglalásáról is.

²¹⁹ A *favor libertatis* (a szabadság érdekében történő kedvezőbb elbírálás) elvének megfelelően szabadnak (*ingenuus*) számít, mivel szabad (*libera*) anya szülte (Marci. *Dig.* 1.5.5.2), és bár törvényes apja nincs, ettől még lehet *decurio* (50.2.6pr).

²²⁰ Róluk bővebben l. 50.6.6.3skk. A rendelkezés célja, hogy a hajósok anyagi erejét Róma élelmiszerellátásának őrizzék meg.

²²¹ Vö. 50.2.2.8.

De nem mentesülnek a középkorúak (*seniores*),²²² nehogy a középkorúak mentesülésével minden a fiatalabbakat (*iuniores*) terhelje, mivel egyedül ők maradnának a közös közfeladatok ellátására. Nem lehet a *decuriók* közé választani a huszonöt évnél fiatalabbakat, legfeljebb valamilyen (különleges) ok miatt, sem pedig azokat, akik már elmúltak ötvenöt évesek. Olykor figyelembe kell venni az e téren megnyilvánuló régóta tartó szokásjogot is. Amikor uralkodóinktól²²³ tanácsot kértek az ilyen életkorú férfiaknak a nicomediaiak tanácsába történő beválasztásáról, akkor ők úgy rendelkeztek leiratukban, hogy az előbb mondottakat²²⁴ kell szem előtt tartani.

12 *UGYANŐ cogn. VI* Azokat, akik mindennapi szükségleti cikkeket (*utensilia*) kereskednek és ezeket árulják, nem kell mint hitvány személyeket mellőzni, annak ellenére sem, hogy az *aedilisek* megvesszöztet(het)ik őket.²²⁵ Az ilyen emberek nincsenek eltiltva attól, hogy saját házájukban *decuriói* tisztre vagy valamilyen tisztségre pályázzanak, mivel nem számítanak becselennek.²²⁶ Még azt sem lehet eltiltani a tisztségektől, akit az *aedilisek* (valóban) megkorbácsoltattak, jóllehet így saját jogán *aedilisként* ő is betöltheti ezt a hivatalt.²²⁷ Mégis méltatlannak tartom, hogy ilyenfajta, megkorbácsolt személyeket befogadjanak a rendbe, különösen azokban a városokban, amelyek bővelkednek derék (*honestus*) férfiakban. Ugyanis (azokban a városokban,) ahol kevesen vannak, akik a közös közfeladatokat ellássák, ott a szükség ezeket (ti. a megkorbácsoltakat) is a városi méltóságokra hívja, amennyiben rendelkeznek (megfelelő) vagyonnal.

13 *PAPIR. de const. II* Imperator Antoninus és Verus Augustusok úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy akiket meghatározott időre a száműzetés enyhébb formájával sújtottak, azokat visszatérésük után nem lehet az uralkodó en-

²²² Itt négy életkorról van szó: a *zsege koriúk* a serdületlenek, ők mentesülnek, a *fiatalok* a serdültek, a *középkorúak* az 55 évesnél fiatalabb korosztály, az *öregek* pedig az 55 évesnél idősebbek.

²²³ Septimius Severus és Caracalla.

²²⁴ Azaz ha nincs erre vonatkozó helyi szokásjog, akkor be kell tartani a fenti életkori határokat, de egy későbbi rendelet alapján a helyi szokásjog is csak akkor érvényes, ha nem ellentétes a törvényekkel (Constant. *Cod.* 8.52.2 (319)).

²²⁵ Bár a latinban „megvesszöztetik” áll, a továbbiak miatt a „megvesszöztethetik” fordítás indokoltnak tűnik.

²²⁶ A becselteni személyek nem tölthettek be tisztségeket, de a közfeladatokat el kellett látniuk, vö. Diocl. *Cod.* 10.59.1. és Diocl. *Cod.* 10.32.12 (293), utóbbi azzal az indoklással, hogy a mentesség kiváltság, nem pedig büntetés (*nota*).

²²⁷ Más értelmezés szerint: „jóllehet az *aedilisek* jogosan jártak el így.”

gedélye nélkül beválasztani a rendbe. 1 Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a száműzetés enyhébb formájával sújtottakat, miután a száműzetés ideje letelt, nem lehet a *decuriók* rendjébe választani, kivéve ha olyan életkorban voltak,²²⁸ hogy még nem lehetett őket *decurió*vá választani, és méltóságuk e tisztség biztos reményével²²⁹ módot ad arra, hogy az uralkodó elnéző legyen. 2 Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy azt, aki (szülei) száműzetése alatt (*relegatio*) született, nem lehet eltiltani attól, hogy *decuriói* tisztséget töltsön be. 3 Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy nem lehet utólag ellenvetést tenni, ti. hogy valaki nem jogszerűen lett *decurió*vá választva, hiszen már az elején kellett volna ellenkezni.²³⁰

14 PAUL. *quaesi I* Divus Pius úgy rendelkezett egy leiratában, hogy az elítélt *decuriót* nem lehet vallasátnak (*quaestio*) alávetni. Ezért van az, hogy ha valaki megszűnik *decurio* lenni, és azután elítélik, korábbi méltóságának emléke nem engedi, hogy kivallasátnak (*torquere*) vessék alá.

III. A DECURIÓK NÉVSORÁNAK ÖSSZEÁLLÍTÁSÁRÓL

1 ULP. *de off. procons. III* A *decuriókat* úgy kell a *decuriók* névsorába beírni, ahogyan azt a városi törvény elrendeli. De ha a törvény erről nem rendelkezik, akkor a méltóságot kell figyelembe venni, hogy a *decuriók* olyan sorrendben legyenek beírva, ahogyan közülük ki-ki a városban a legtekintélyesebb tisztséget viselte. Először pl. azok, akik *duumviri* tisztséget viseltek, ha ez a tisztség a legrangosabb,²³¹ a *duumviri* tisztséget viseltek (*duumvirales*) közül

²²⁸ Ti. a száműzetéskor.

²²⁹ Más értelmezés szerint: „méltóságuk, mely e tisztség biztos reménye.”

²³⁰ Itt talán már az a szándék érvényesül, hogy ha valaki *decurio*, az maradjon is az, hogy legyenek elegendően, akik a terhek viseljék. Ezzel szemben 50.2.10, továbbá Mac. Dig. 47.10.40, amely alapján ha valakit *atrox iniuria* (durva jogsértés) miatt ítélnék el, az akkor sem lehet *decurio*, ha a helytartó stb. tévedésből azzá teszi. L. még Urs. 105 és 124, bár itt nem egyértelmű, hogy a méltatlanság (*indignitas, indignus*) már eleve is fennállt, vagy az illető már *decurió*ként vált méltatlanná e tisztséggel.

²³¹ Itt nem arról van szó, hogy lenne a *duumvireknél* magasabb tisztség, hanem arról, hogy ha a főtisztviselőket *duumvireknek* nevezik, ti. egyes településeken a főtisztviselő *dictator, aedilis, quattuorvir, magister* stb. is lehetett.

pedig az az első, aki e tisztelet legrégebben viselte.²³² Ezután azok jönnek, akik a városban a *duumviri* tisztség utáni második tisztséget²³³ látták el. Ezek után akik a harmadikat,²³⁴ és így tovább; majd azok, akik nem viseltek tisztséget, abban a sorrendben, ahogy ki-ki a tanácsba jutott.²³⁵ I A véleménynyilvánításnál is ugyanazt a sorrendet kell figyelembe venni, amit a *decuriók* névsorának összeállításáról mondtunk.

2 UGYANÓ *op. II* A *municipium*ban a *decuriók* névsorában azoknak a nevéket kell előre írni, akik az uralkodó akaratából nyertek méltóságot,²³⁶ azután azokat, akik csupán városi tisztségeket viseltek.²³⁷

III. A KÖZFELADATOKRÓL (*MUNUS*) ÉS A TISZTSÉGEKRŐL (*HONOR*)

1 *HERM. epit. I* A polgári közfeladatok egy része vagyoni, más része pedig személyes jellegű. I Vagyoni közfeladat a szárazon és vizen való szállítás; a tízes testület tagsága (*decemprimatus*), ugyanis ők a saját felelősségükre gyűjtik be a szokásos adót. 2 Személyes polgári közfeladat a város képviselője, azaz hogy valaki a város jogi képviselője (*syndicus*) lesz; a megbízatás (*legatio*) a *census* összeírására vagy (magán)vagyon nyilvántartásba vételére;²³⁸ az imókság (*scribatus*); tevehajcsárkodás (*kamelasia*);²³⁹ az élelmiszerellátásról és a ha-

²³² WATSON és TREITSCHKE szerint az *antiquus* itt az életkorra vonatkozik, vagyis a korelnök lenne az első, de a következőkben is az a szempont a rangsorolásnál, hogy ki mikor került be az rendbe. Továbbá az 50.2.2.1-2-ben arról van szó, hogy akit kizártak, milyen sorrendben következzen, ha pedig az életkor számítana, akkor ez nem lenne kérdés, mert ez adott, azaz a sorrend csak abban az esetben változhat, ha a rendbe való felvétel idejét veszik számításba. Bár kétségtelen, hogy gyakran az életkor is fontos szempont volt.

²³³ Az általában az *aedilisi* tisztség.

²³⁴ Ez általában a *quaestori* tisztség.

²³⁵ Ez a született *decurióknál* akkor történik, amikor betöltötték a 25. életévüket, vö. 50.2.6.1.

²³⁶ Valamilyen városon kívüli magasabb, „birodalmi” tisztség, itt egyrészt a birodalmi karriert befutott helyiekre, másrészt a tiszteletbeli, külső tagokra, a város *patronusaira* stb. gondolhatunk.

²³⁷ Ugyanolyan helyzetűek esetében számít még a gyermekek száma is, vö. *Irn. B* és *Diocl. Cod.* 10.32.9 (294).

²³⁸ Esetleg „az adók és a városi bevételek beszédése”.

²³⁹ Esetleg „a tevék biztosítása”.

sonlókról – pl. közingatlanok, gabonafelvásárlás, vízvezetékek – való gondoskodás; a *circusi* lovasversenyek (rendezése);²⁴⁰ a közutak karbantartása; a gabonatárolók (felügyelete); a fürdők fűtése; az élelmiszer-ellátmány (*annona*) kiosztása és minden más ezekhez hasonló feladat. Ezeken kívül, amiket előadtunk, többet is ide lehetne érteni (ti. a személyes közfeladatok közé) az egyes városok törvényeinek és szokásának megfelelően. 3 Általában azt kell személyes közfeladatnak tekinteni, amelyet testünk munkájával, elménk megfeszítésével és odafigyeléssel rendszeresen végzünk, vagyonnak pedig azt, ami leginkább anyagi hozzájárulást kíván. 4 Ennek megfelelően személyes közfeladat a gyámság, a (fiatalkorú vagy távollevő)²⁴¹ serdültek vagy az örültek gondnoksága, valamint a tékozlóé, a némáé és a magzaté is, egészen az étel, ital, fedél és hasonlók biztosításáig. De az is személyes közfeladatot lát el, akinek az a feladata, hogy a (város)²⁴² vagyonával kapcsolatban az elbirtoklást (*usucapio*)²⁴³ megszakítsa, és hogy a (város) adóssai ne mentesüljenek (a tartozásuk alól); valamint az, akit a vagyon felügyeletére *curator*nak neveznek ki, mikor az *edictum Carbonianum* alapján kérnek *bonorum possessiót*,²⁴⁴ amennyiben nem adnak biztosítékot.²⁴⁵ Ehhez hasonlók az olyan ember vagyonához kirendelt *curatorok*, aki az ellenség fogságába esett, de remélhető, hogy visszatér; valamint az olyan vagyon kezelésére kinevezett *curatorok*, amelyet olyan ember hagyott hátra, aki után még senki sem örökölhet a civil- vagy *praetori* jog (*ius civile vel honorarium*)²⁴⁶ alapján.

²⁴⁰ Vagy „lovak beszerzése a versenyekre”.

²⁴¹ RIHMER Z. kiegészítése.

²⁴² Más értelmezés szerint: „a távollevő vagyonával” (*in bonis absentis*).

²⁴³ Ha valaki valamit meghatározott ideig birtokol, akkor bizonyos feltételek teljesülése mellett tulajdonossá válik.

²⁴⁴ L. 156. jegyz.

²⁴⁵ Az *edictum Carbonianum* alapján az a serdületlen örökös, akinek törvényes származása vagy szabad jogállása vitatott, *bonorum possessiót* kérhetett az örökségre, és ezt meg is kapta, ha biztosítékot adott annak, aki szintén igényt tartott volna az örökségre, ha azonban nem adott biztosítékot, akkor a másik igénylő is birtokjogot kapott. A származásával és jogállásával kapcsolatos döntést többnyire elhalasztották, míg serdült nem lett, vö. Úlp. *Dig.* 37.10.1 és Diocl. *Cod.* 6.17.1 (293).

²⁴⁶ A *ius civile* („civiljog”) más néven *ius Quiritium* eredetileg a római polgárok saját joga, amely azonban túlzott merevsége miatt nem alkalmas arra, hogy a polgárok és nem polgárok közötti ügyleteket megfelelően szabályozza, így Róma területi növekedésével fokozatosan kialakult mellette a *praetori* jog (*ius honorarium*), amelyet a mindennapi élet követelményeit figyelembe véve (pl. *peregrinusok* és polgárok közötti kereskedés) fejlesztettek ki a mindenkori *praetorok*.

2 *ULP. ad Sab. XXI* Úgy tartják, hogy a tisztségek szempontjából az is hatalma alatt tartja a fiát, aki maga is apja hatalma alatt van.²⁴⁷

3 *UGYANÓ op. II* Azoknak is, akik Róma városából származnak (*originem habere*), ha más helyen lakóhelyet létesítenek, akkor ott el kell látniuk a közfeladatokat. 1 Azokra, akik a katonai táborokban szolgálnak, semmiféle városi közfeladatot nem lehet kiróni. De a többi magánembernek, még ha katonák rokonai is, alá kell vetniük magukat hazájuk és *provincia*jük törvényeinek. 2 Ha egy bányában végzendő kényszermunkára ítéltet korábbi jogaiba vissza helyeztek (*in integrum restitio*), akkor ő ezt követően, mintha nem is lett volna elítélve, a közfeladatok és a tisztségek (viselésére) hívható: balszerencséjére és e gyászos eseményekre hivatkozva nem mondhatja, hogy polgárként nem alkalmas hazája szolgálatára. 3 A fizikai munkával járó közfeladatoktól a nőket már pusztán nemük is eltiltja.²⁴⁸ 4 Az apának nincs joga ahhoz, hogy meggátolja, hogy hatalma alatt álló fiára tisztséget vagy közfeladatot szabjanak ki, ha egyébként nincs mentessége. 5 Amennyiben az apa csak azért nem támogatta fia tisztség(viselés)ét és közfeladat(-ellátás)át, hogy ez az ő vagyonát ne terhelje, akkor ez védelmet biztosít számára (*praestat defensionem*),²⁴⁹ de nem vonja el a polgárt (azaz a fiút) attól, hogy amennyire tőle telik, hasznos legyen hazája számára.²⁵⁰ 6 Annak ellenére, hogy az apa hetven évesnél idősebb és/vagy²⁵¹ őt

²⁴⁷ Ennek a fiú tisztségviselésével kapcsolatos anyagi felelősségvállalásnál van jelentősége, vö. 50.1.2.; 50.1.17.2.; 50.4.3.5.

²⁴⁸ L. még *Ulp. Dig. 50.17.2pr.* valamint *Phil. Cod. 10.64*, de a vagyoniakat és az egyéb személyes közfeladatokat el kell látniuk (*Diocl. Cod. 10.42.9*), a férfiakhoz hasonlóan mentességet is kaphattak ezek alól pl. a gyerekek száma alapján (*Diocl. Cod. 10.52.5*).

²⁴⁹ Más értelmezés szerint: „Ha az apa nem támogatja fia tisztségviselését vagy közfeladat-ellátását, akkor ez védelmet biztosít az alól, hogy az ő vagyonát terhelje, de ...”

²⁵⁰ Azaz az apa anyagilag nem lesz felelős a fiáért, de a fiúnak el kell látnia a feladatokat, ez esetben a kezesei, vagy a jelölője viseli az anyagi felelősséget, vö. 50.4.14.4.

²⁵¹ Az olvasat egyértelműen *et* (és), de *WATSON vel*-nek (vagy) fordítja. A „vagy” azért is problémás, mert elképzelhető, hogy valaki elmúlt 70 éves és nincs fia, ez esetben a továbbiaknak nem lenne értelme. De a 12-ben, 50.5.2.1-ben és 50.6.6.7-ben már *vel* (vagy) (50.5.8pr alapján is választó kötőszó) szerepel a 70 év és az 5 gyermek között, ugyanakkor 50.6.4-ben nem szerepelnek a gyerekek, csak az életkor. A gyermekek biztosította mentességhez l. még 50.6.6.2. A fentiek alapján az adott helyen „és”-t kell olvasnunk, de általában „vagy”-gyal érvényes.

egészséges fia van,²⁵² és ezért a polgári közfeladatok alól mentesül, fiainak az ő nevében a megfelelő közfeladatokat el kell vállalniuk, ugyanis a mentesség jutalmát éppen fiaik miatt kapják az apák, mivel a fiúk magukra vállalják (helyettük a közterheket). 7 Semmilyen jogi megfontolás alapján nem lehet arra kényszeríteni a mostohaapát, hogy mostohafia polgári közfeladatainak terhét magára vállalja. 8 A felszabadítottaknak a *patronus*uk származási helye szerinti közfeladatokat kell ellátniuk, de csak ha saját vagyonukból tudják ezt teljesíteni, ugyanis a *patronus*ok vagyona nincs alávetve felszabadítottjaik közfeladatainak. 9 Nem gátolja a fiú tisztségviselését az, ha apja valamilyen bűncselekmény miatt vád alatt van. 10 Régóta elfogadott, hogy a tízes testület tagjai (*decaproti*) huszonöt éven aluliak is lehetnek, amennyiben nem katonáskodnak, mivel ez a teher inkább vagyoni jellegű.²⁵³ 11 Köztudott, hogy az adóbehajtás vagyoni teher.²⁵⁴ 12 A gabonafelvásárlás intézése közfeladat, ami alól a hetvenedik életév vagy öt egészséges gyermek mentesít.²⁵⁵ 13 Azokat a katonákat, akiknek városba érkezésükkor szállást kell biztosítani, mindenki, akit ez a közfeladat érint, felváltva köteles elszállásolni. 14 A vendégek (*hospes*) elszállásolása nem személyes, hanem vagyoni közfeladat. 15 A *provincia* helytartója gondoskodik arról, hogy a közfeladatokat és a tisztségeket a városokban méltányosan, felváltva viseljék kornak és méltóságnak megfelelően, ahogyan a közfeladatok és tisztségek fokozatai (*gradus*) már régóta megállapítottak, nehogy ugyanazon (polgárok) válogatás nélküli és gyakori megterhelése a városokat férfiakban és erőben meggyengítse.²⁵⁶ 16 Ha két fiú áll apja hatalma alatt, akkor az apa nem kényszeríthető arra, hogy egyidejűleg mindkettejük közfeladatát elvállalja. 17 Ha az, aki két fiút hagyott maga után, végrendeletében nem gondoskodott arról, hogy valamelyik fiú a közös hagyatékból teljesítse a közfeladatokat, akkor ő saját költségére köteles elvállalni a rá kiszabott közfeladatokat és

²⁵² A különböző mentességeknél az egészséges, azaz az életben lévő gyermekeket szokták beszámítani, kivétel ez alól a harcban elesett gyermek (de aki éppen hadifogoly, az nem számít Phil. *Cod.* 10.52.2), esetenként azonban egy serdültként, vagy két kisgyermekként elhunytat is beszámítanak egy egészségesként, *Im.* 56, Gell. 2.15.4.6. Az elhunyt apa helyébe lépő unoka is mentességet biztosíthat a nagyapának, ha vele együtt lesz meg a szükséges számú gyerek (Phil. *Cod.* 10.52.3).

²⁵³ Azaz nem kell hozzá tapasztalatot igénylő felügyelet (vö. 50.4.1.1.; 50.4.6.4).

²⁵⁴ Mivel az adószedőnek kellett az esetleges hiányt kipótolni (vö. 50.4.18.26).

²⁵⁵ Vö. 50.4.12.; 50.5.2.1.

²⁵⁶ Ugyanilyen értelemben Hon. *Cod.* 10.32.52 (397)

a tisztségeket, még akkor is, ha az apa, amíg élt, a másik fiú nevében teljesített ilyen terheket.²⁵⁷

4 *UGYANŐ op. III* A városban az építkezés vagy az (épület)helyreállítás felügyelete olyan közös közfeladat, amely alól mentesülnek azok a férfiak, akiknek öt egészséges gyermekük van; az egyéb közfeladatokra vonatkozó mentesítést az sem szünteti meg, ha valakire erővel kényszerítik rá²⁵⁸ az adott közfeladatot. 1 Akiknek nincs elég vagyonuk a rájuk kiszabott közfeladatok és tisztségek (ellátására), azok mentessége nem örökös, csak ideiglenes; ugyanis ha valaki reményeinek megfelelően becsületes úton meggazdagodott, akkor a megfelelő időben meg fogják vizsgálni, hogy alkalmas-e azoknak (a közfeladatoknak az elvégzésére), amelyekre meg akarják választani. 2 A szegényeknek, mivel vagyonuk nincs, vagyoni terheket (*onus*) nem kell ellátniuk, de amit fizikai munkával kell végezni, azokat ellátják. 3 Aki városa közfeladatainak (ellátására) kötelezett, és a városi teher alól való mentesülés végett katonának jelentkezett, az városa érdekét nem ronthatja.²⁵⁹

5 *SCAEV. reg. I* Azok a hajósok és olajkereskedők, akik vagyonuk nagy részét ebbe fektették, öt évig mentesülnek a közfeladatok alól.²⁶⁰

6 *ULP. de off. procons. IV* Az isteni testvérek Rutilius Rufushoz intézett leiratában ez áll: „Azt az uralkodói rendelkezést, amely gondoskodott arról, hogy ahogyan valaki *decurio* lett, ugyanúgy *magistratus* is nyerhessen,²⁶¹ mindig be kell tartani, ha az érintettek mind alkalmasak és megfelelők. Egyébként, ha egyesek annyira alacsony származásúak (*tenuis*) és szegények (*exhaustus*), hogy nem csak a köztisztségekre (*honores publici*) nem alkalmasak, hanem még élelemre is alig futja nekik, akkor egyrészt nem hasznos, másrészt teljesen méltánytalan az ilyenekre *magistratus* bízni, különösen abban az esetben, ha vannak olyanok, akiket erre saját vagyonuknak és a köz méltóságának megfelelően

²⁵⁷ A fiúk apjuk halála előtt elvállalt közfeladatai az összes örököst kötelezik, de amit apjuk halála után vállaltak el, az csak saját vagyonukat, vö. 78. jegyz.

²⁵⁸ Itt valószínűleg arról van szó, hogy ha az illető a rá jogosan kirótt közfeladatot nem akarta ellátni, elmenekült, de a közfeladatot mégis rákényszerítették, és esetleg egyéb büntetést is elszenvedett, akkor mindezekről függetlenül a közfeladat miatti mentessége megmaradt, vö. 50.4.9.

²⁵⁹ Azaz el kell látnia a közfeladatokat, ugyanígy később is tiltották, hogy mentesítést biztosító állami szolgálatot vállaljanak a *curialisok*, vö. Theod. *CTh.* 7.2.1 (383).

²⁶⁰ Vö. 50.4.18.5; 50.6.6.3skk. Később a császári udvar szükségleteit (pl. biborruha) ellátó kereskedők is mentesültek a közfeladatok alól (Const. *Cod.* 10.48.7).

²⁶¹ Amilyen sorrendben *decuriók* lettek, abban a sorrendben legyenek *magistratusok* is.

lehet megválasztani. Tudják meg tehát a vagyonosabbak, hogy nem a törvény ezen előírása szerint kell eljárniuk,²⁶² hanem csak azt az időpontot kell vizsgálni, hogy közülük, akik saját vagyonuk alapján részesülhetnek a tisztségek méltóságában, kit mikor választottak be a *curiába*.²⁶³ 1 Bizonyos, hogy a közpénzzel tartozókat nem lehet tisztségre hívni, csak ha előtte kifizetik (*satisfacere*) az adósságukat a városnak.²⁶⁴ Viszont csak azokat kell közpénzzel tartozóknak tekinteni, akik a városi közigazgatás feladatainak ellátása következtében adósdotak el,²⁶⁵ akik nem közigazgatási feladatok miatt adósok, hanem csak a várostól vettek fel kölcsönt, azokat nem kell távol tartani a tisztségektől. Megfizetett tartozásnak számít az is, ha valaki zálogot vagy megfelelő kezesekek állít, így rendelkeztek az isteni testvérek Aufidius Herennianushoz intézett leiratukban. De távol kell tartani a tisztségektől azokat, akik (a városnak tett) olyan ígéretük miatt tartoznak, amely ígéretet nem lehet visszavonni.²⁶⁶ 2 Ha valakinek (már) nincs vádlója,²⁶⁷ akkor nem kell a tisztségektől távol tartani, ahogyan, azt sem kell (távol tartani), akinek a vádlója elállt a vádtól. Így rendelkezett ugyanis leiratában uralkodónk isteni atyjával együtt.²⁶⁸ 3 Tudnivaló, hogy egyes közfeladatok vagy személyesek vagy vagyoniak, éppen így van néhány tisztség esetében is. 4 A vagyonra kiszabott közfeladatok²⁶⁹ vagy adók (*intributiones*) olyanok, hogy azok alól nem mentesít sem az életkor, sem a gyermekek száma,²⁷⁰ sem semmi más olyan előjog, amely a személyes közfeladatok alól mentesíteni szokott.²⁷¹ 5 De ezek a vagyonra kiszabott közfeladatok is kettősek: ugyanis egy részüket a (föld)birtokosokra szabják ki, akár *municipes*ek, akár nem, más részüket viszont csak a *municipes*ekre vagy az *incolá*kra. A földekkel vagy épületekkel kapcsolatos adókat (*intributiones*) birtokosaikra

²⁶² Ti. hogy olyan sorrendben töltsék be a *magistratus*okat, ahogy *decuri*ók lettek.

²⁶³ Itt arról lehet szó, hogy szegényebb *decuri*ók kerüljenek sorra, mivel ők a szóban forgó gazdagabbaknál hamarabb lettek *decuri*ók, de a gazdagabbak szeretnének *magistratus*ok lenni. Lehet, hogy szavazategyenlőségről is szó van.

²⁶⁴ Ugyanígy Ant. *Cod.* 11.33.1.

²⁶⁵ Azaz nem számoltak el a rájuk bízott közpénzzel, vagy hiány maradt.

²⁶⁶ Vö. 50.12.1.1–2.

²⁶⁷ Pl. meghalt.

²⁶⁸ Septimius Severus és Caracalla.

²⁶⁹ Nem tévesztendő össze a vagyoni közfeladatokkal, vö. 294. jegyz.

²⁷⁰ L. 251. jegyz.

²⁷¹ Ugyanígy Ant. *Cod.* 10.42.2 és Alex. *Cod.* 10.42.3, valamint 50.4.18.29.

szabják ki, a vagyoni jellegű közfeladatokat viszont másokra nem, csak *municipe*kre és *incolá*kra.²⁷²

7 *MARCI. publ. II* Az uralkodói rendelkezések tiltják, hogy a feljelentés alapján megvádolt személy az ítélethozatal előtt tisztségekre pályázzon, függetlenül attól, hogy *decurio* vagy *plebeius*.²⁷³ De nem tiltják, hogy egy évvel a feljelentését követően pályázzon, kivéve, ha ő tehet arról, hogy a per nem fejeződött be egy éven belül.²⁷⁴ I Divus Severus úgy rendelkezett egy leiratában, hogy meg kell büntetni azt, akivel szemben tisztségviselés miatt fellebbeztek,²⁷⁵ amennyiben a még függőben lévő fellebbezés ideje alatt bitorolta a tisztséget. Tehát ha az, akit egy ítélettel eltiltottak a tisztségviselésről, fellebbez, akkor (a fellebbezés) ideje alatt tartózkodnia kell a tisztségre való pályázástól.

8 *ULP. ad ed. XI* A huszonöt évesnél fiatalabbakat nem lehet sem a város közügyeinek igazgatásához, sem a nem vagyoni jellegű közfeladatokhoz,²⁷⁶ sem pedig a tisztségekhez engedni. Sőt még *decuri*ók sem lehetnek, vagy ha azzá lettek, nem szavazhatnak a tanácsban. A már megkezdett huszonötödik életév betöltöttnek számít, ugyanis a tisztségek esetében a kedvezőbb elbírálás érdekében az a szabály, hogy a megkezdett (évet) is teljesnek fogadjuk el, de csak azon tisztségek esetében, amelyeknél nem bíznak ezekre (ti. a fiatalokra) közügyet.²⁷⁷ Továbbá nem lehet senkire tisztséget bízni, ha az a köz kárával vagy magának a fiatalkorúnak (*minor*) a megkárosodásával járna.

9 *UGYANŐ de off. cons. III* Ha valakit egy *municipium*ban *magistratus*sza választanak, de megtagadja, hogy ellássa a rá kirótt közfeladatot, akkor a helytartó (*praeses*) által kell kötelezni, hogy elvállalja a közfeladatot, mégpedig olyan eszközökkel, amelyekkel a gyámokat szokták kötelezni a rájuk kirótt közfeladat elvállalására.²⁷⁸

²⁷² 50.4.18.21-22.

²⁷³ 50.2.7.2 szerint csak *decuri*ók pályázhatnak tisztségekre, *plebeius*ok nem, l. ott.

²⁷⁴ A Theod. *CTh.* 9.36.1 (385) és Theod. II *CTh.* 9.36.2 (409) alapján eredetileg egy év volt az ügy kivizsgálásának határideje, de a *Codex Iustinianus* párhuzamos helyein (9.44.1-2) az „egy év” kicserélték „meghatározott időre” (*certum tempus*), azaz ekkor már nem egy év volt az általános határidő.

²⁷⁵ Ti. hogy valamilyen ok miatt nem lehet ellátnia a tisztséget.

²⁷⁶ A vagyoni jellegű közfeladatokat viszont el kell látniuk (vö. Diocl. *Cod.* 10.42.7).

²⁷⁷ Esetleg városi tulajdont.

²⁷⁸ Később ha egy *magistratus* elmenekült a feladata elől, akkor a vagyonát le kellett foglalni azok számára, akik helyette látták el ezt a feladatot, ha pedig újra előkerült, a szokásos egy év helyett két éves *magistraturával* büntették, ugyanígy jártak el az egyéb közfeladatokkal kapcsolatban is, l. Constant. *Cod.* 10.32.18 (329).

10 *MOD. diff. V* A tisztséget vállalóra nem lehet közfeladatot kiróni, de a közfeladatot vállalóra lehet tisztséget ruházni.

11 *UGYANŐ pand. XI* Divus Pius egy rendeletében kifejti, hogy a tisztségeket fokozatosan kell viselni, *Titianushoz* írt levelében pedig, hogy az alacsonyabbaktól a magasabb felé haladva. 1 Jóllehet a városi törvény gondoskodik arról, hogy bizonyos helyzetű személyeket előnyben kell részesíteni a tisztségviselésnél,²⁷⁹ tudnivaló, hogy ezt csak akkor kell figyelembe venni, ha valamennyien alkalmasak – ezt tartalmazza Divus Marcus egy leirata is. 2 Az isteni testvérek úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy amennyiben kevesen vannak azok, akik *magistratust* viselhetnek, a mentességeket egy időre fel kell függeszteni. 3 Divus Magnus Antoninus atyjával közösen kiadott leiratában úgy rendelkezett, hogy egy orvost el lehet távolítani a városból, még ha előtte jóvá is hagyták.²⁸⁰ 4 Divus Magnus Antoninus egy leiratában úgy rendelkezett, hogy nincs mentességük azoknak, akik a gyermekeknek az írás-olvasást tanítják.²⁸¹

12 *IAV. ex Cass. VI* Akinek a közös közfeladatok alól mentességet adnak, annak nem engedik el azt, hogy *magistratust* viseljen, mivel ez inkább a tisztségek (*honos*), mint a közfeladatok közé tartozik. Az összes többi (közfeladatot), amelyet időnként soron kívül kell végezni, mint pl. az utak karbantartását, az ilyen mentességgel rendelkező személytől nem lehet megkövetelni.

13 *UGYANŐ ex Cass. XV* A mentesség és a felmentés (*vacatio, immunitas*), amelyeket egy személy gyerekeinek és utódainak adtak, csak azokra érvényes, akik a (kedvezményezett) családjához tartoznak.²⁸²

14 *CALL. de cogn. I* A városi tisztség a város ügyeinek igazgatása valamely méltóság birtokában (*cum dignitatis gradu*), akár költséggel jár, akár nem. 1 A közfeladat vagy közös vagy magán jellegű.²⁸³ Közös közfeladatnak nevezzük, amit a város igazgatásában végzünk (saját) költségünkre, de a méltóság címe nélkül (*sine titulo dignitatis*). 2 Az utak karbantartása, a telekadó nem a személyhez, hanem a helyhez kötődő közfeladatok.²⁸⁴ 3 Amikor a tisztségek viselése-

²⁷⁹ Számított pl. a gyermekszám, a házasság, vö. *Irn.* 56.

²⁸⁰ Vö. 50.9.1; *Mod. Dig.* 27.1.6.6. *Gord. Cod.* 10.53.2 a *grammaticusokkal* és szónokokkal kapcsolatban is ugyanígy rendelkezik, ha haszontalannak bizonyultak, mégha előtte a rend jóvá is hagyta őket (a jóváhagyásról I. *Theod. II Cod.* 12.15.1 [425]).

²⁸¹ Vö. 50.5.2.8.

²⁸² Azaz ha pl. örökbefogadás révén másik családba kerülnek át, akkor már nem érvényes, és értelemszerűen nem érvényes a törvénytelen gyermekekre sem.

²⁸³ Magánjellegű közfeladat lehet pl. a gyámság.

²⁸⁴ L. 50.4.6.5, ahol egyes közfeladatokat a földbirtokosokra rónak, másokat csak a *municepsekre* és *incolákra*. Az utak karbantartásáról bővebben I. *TH* 20skk.

séről, vagy a közfeladatok ellátásáról van szó, elsősorban annak a személyét kell nézni, akire a tisztséget vagy a közfeladat ellátását bizzák; valamint származási helyét; az anyagi lehetőségeit, hogy megfelelőek-e a kirótt közfeladat ellátására; valamint a (városi) törvényt, ami alapján a közfeladatokat kinek-kinek el kell látni. 4 A *plebeius* származású atyai hatalom alatt álló fiúk felelősségéért annak kell helytállnia, aki jelölte őket, így rendelkezett Imperator Severus Augustusunk egy leiratában a következő szavakkal: „Ha fiad a *plebeiusok* közé tartozik, akkor – jóllehet akaratod ellenére nem lehet téged arra kényszeríteni, hogy fiad helyett tisztséget viselj – nem akadályozhatod meg atyaid hatalmára hivatkozva²⁸⁵ azt, hogy ő a hazájának szolgáljon annak a felelősségére, aki őt jelölte.”²⁸⁶ 5 A tisztségeket nem lehet tetszőleges sorrendben viselni, hanem ennek a dolognak meghatározott rendje van. Senki sem viselhet ugyanis magasabb *magistratus*t korábban, mint hogy az alacsonyabbat elvállalta volna, sem pedig tetszőleges életkortól fogva, és nem viselheti közvetlenül egymás után ugyanazt a hivatalt. 6 Több császári rendelkezés is biztosítja, hogy ha nincsenek mások, akik tisztséget viseljenek, akkor azokat kell erre kötelezni, akik már viseltek tisztséget. Divus Hadrianus is így rendelkezett egy, a közfeladatok ismételt viselésére vonatkozó leiratában a következő szavakkal: „Egyetértünk azzal, hogy ha mások nem alkalmasak arra, hogy ezt a közfeladatot ellássák, akkor azok közül kell választani, akik már ellátták.”

15 *PAP. resp.* 1 Jóllehet az apa akarta, hogy fia *decurio* legyen, mégis halála után a tisztségek, amelyek a *decurio*vá vált fiúnak apja halála után jutottak osztályrészsül, a társörökös fiút nem terhelik, ha az apa elegendő vagyont hagyott *decurio* fiára.

16 *PAUL. sent.* 1 Nem kell meghallgatni azokat, akik a tisztség vagy közfeladat ellátását pénzzel akarják kiváltani. 1 Aki egy tisztségért pénzt ígért, azt a megkezdett munka mintájára az egész összeg kifizetésére kell kényszeríteni, amennyiben már elkezdte kifizetni az összeget.²⁸⁷ 2 Akarata ellenére nem lehet a fiút arra kötelezni, hogy apja helyett helytálljon a város vagyonáért. 3 Senkit

²⁸⁵ Nem csak a *plebeiusok* esetében, hanem általában igaz, hogy az atyai hatalom alatt álló fiú apja beleegyezése nélkül is viselhet tisztséget, közfeladatot, de ebben az esetben nem az apa félelme érte, vö. Diocl. *Cod.* 10.32.5 (286) és 10.62.4.

²⁸⁶ A *plebeiusok* tisztségviselésével szemben l. 50.2.7.2.

²⁸⁷ E rendelkezés nincs teljes összhangban az 50.12.1.1–2-vel, amely alapján a tisztségért tett ígéret egyébként is kötelező, a kifizetés megkezdése pedig az egyéb ígéretekéül számít. Egy esetleges szövegmódosítás („aki [nem] tisztségért ígért pénzt”) azonban nem indokolt, mivel hasonló megfogalmazást találunk az 50.12.6.1 és 50.12.14-ben is.

sem lehet arra kötelezni, hogy a város (jogi) védelmét (*defensio rei publicae*)²⁸⁸ egyéni többször ellássa, csak akkor, ha a szükség erre kényszeríti.

17 *HERM. iuris epit.* I Senkinek sincs megtiltva, hogy ha akarja, megismételje provinciális papi tisztségét (*sacerdotium provinciae*).²⁸⁹ I Ha az, aki egyébként mentes a tisztségek és a polgári közfeladatok alól, beleegyezik abba, hogy hatalma alatt álló fia *decurio* legyen, akkor kötelezhető arra, hogy fiának a közfeladat és a tisztség ellátásához pénzt biztosítson.

18 *ARC. CHAR. de mun. civ.* A polgári közfeladatoknak hármas felosztása van: ugyanis egyesek személyes közfeladatok, egyeseket vagyoni jellegűnek mondanak, mások vegyesek. 1 Személyesek azok, amelyek szellemi figyelemmel és fizikai munkával, viselője bármiféle vagyoni kiadása nélkül teljesíthetők, mint pl. a gyámság vagy gondnokság, és a város számadáskönyvének vezetése (*kalendarii curatio*).²⁹⁰ 2 Egyes városokban a *quaestura* sem tartozik a tisztség közé, hanem személyes közfeladat. 3 Személyes közfeladat az újonctoborzás, a lovak beszerzésének lebonyolítása (*productio*),²⁹¹ vagy az, ha bármilyen más állatot kell beszerezni, vagy egyéb dolgok szállítása vagy beszerzésének lebonyolítása, mint a kincstári pénz (*pecunia fiscalis*), élelmiszerek (*annona*) vagy ruha. 4 Személyes közfeladat az állami postaszolgálat gondja, valamint a szállításhoz a igásállatok biztosítása. 5 Egyes városokban a személyes közfeladatok közé sorolják a gabona és az olaj vásárlásának intézését – szokás ugyanis kinevezni olyan személyeket, akik ezekről gondoskodnak, és akiket *gabona(sitónés)* vagy *olajfelvevásárlónak (elaiónés)* neveznek –; és a közfürdő fűtését is, feltéve, hogy e célra a város jövedelmeiből szolgáltatnak pénzt a *curator* számára.²⁹² 6 De a vízvezetékek felügyelete is a személyes közfeladatok közé tartozik. 7 Személyes közfeladatot látnak el a következő személyek is: a „békebírók” (*irenarchae*), akik a közrendet és az erkölcsöket felügyelik; de azok is, akiket az utak karbantartására szoktak választani, amennyiben nem saját vagyonukból áldoznak erre a közfeladatra; valamint azok a felügyelők is (*episcopus*), akik a kenyér és a többi olyan dolog (biztosítását) felügyelik, amelyeket a városok lakossága a mindennapi életéhez használ. 8 Akik az élelmiszerellátomány (*annona*) biztosítását, begyűjtését és kiosztását intézik, valamint akik a

²⁸⁸ Vö. 50.4.1.2; 50.4.18.13.

²⁸⁹ Vö. 50.5.8pr.

²⁹⁰ Vö. 50.8.12.4.

²⁹¹ Nem fizetik, csak intézik a beszerzést, míg a 50.4.18.21-ben csak fizetik.

²⁹² Azaz nem saját vagyonából fizeti, mivel ebben az esetben már vegyes közfeladat lenne, l. 50.4.18.27.

fejadót beszedik (*exactores pecuniae pro capitibus*), azok is személyes közfeladatot vállalnak magukra. 9 De azok a *curatorok* is személyes közfeladatot látnak el, akiket a városok közbevételeinek beszedésére szoktak választani. 10 Személyes közfeladatot látnak el azok is, akiket a szentélyek (*aedes*) őreivé, irattárossá (*archeota*), a könyvelés vezetőjévé (*logographus*), levéltárossá (*tabularius*),²⁹³ a vendégek ellátójává (*xenoparochus*) – már ha egyes városokban (vannak) –,²⁹⁴ kikötő-felügyelővé, vagy a köz-, a császári- illetve a kikötői épületek valamint a postaállomások felépítésével vagy helyreállításával megbízott *curator*tá neveznek ki, feltéve, hogy a munkálatok elvégzését közpénzzel fizetik ki; továbbá azok is, akiket hajók készítésével és helyreállításával bíztak meg ott, ahol erre szükség van. 11 Ezekhez hasonlóan a tevehajcsárkodás (*camelasia*)²⁹⁵ is személyes közfeladat, de mikor a takarmányról és a tevékről számot adtak, egy meghatározott összeget kell adni a tevehajcsárok számára, hogy csak a testük szolgálatára legyenek kötelezve. Kifejezetten elő van írva, hogy ezeket a *decuri*ók névsorának sorrendje szerint kell kijelölni, és semmi mentesség nem mentesíti őket, csak beteg és alkalmatlan testük gyengesége. 12 Személyes közfeladatot látnak el a követek (*legatus*) is, akiket a császári udvarba (*sacrarium principis*) küldenek, mivel a követség ideje alatt útiköltséget (*viaticum*), amit követi költségnak (*legativum*) neveznek, kapnak, de a tűzoltók vezetői (*nycostrategi*)²⁹⁶ és a pékek *curatorai* is. 13 A (város) védői is, akiket a görögök *syndicus*nak neveznek, és akiket egy meghatározott ügy ellátására (*agere*) vagy védelmére (*defendere*)²⁹⁷ szoktak választani, személyes közfeladat munkáját látják el. 14 A bíraskodási kötelezettség is a személyes közfeladatok közé tartozik.²⁹⁸ 15 Az is személyes közfeladat, hogy ha valakit azért választottak, hogy rábírra az utak karbantartására azokat, akiknek a közutak mentén van (ingatlanuk),

²⁹³ Szűkebb értelemben ők is az adóbevételek könyvelésével foglalkoztak.

²⁹⁴ 50.5.11-ben szerepel, hogy pl. a vendégek elszállásolása is a vagyonhoz kapcsolódik, és az 50.4.18.21–22 alapján ez azt jelenti, hogy vagyoni közfeladatnak számít. De a vagyonhoz kapcsolódó és a vagyoni közfeladatok közé nem lehet egyenlőségjelet tenni (bár a különbségtétel nem mindig egyértelmű), mivel a vagyoni közfeladat a feladat ellátásának módját jelenti, a vagyonhoz kapcsolódó pedig azt, hogy mi alapján szabják ki, vö. 50.4.6.4–5 valamint 50.4.18.25 (*possessionis munus*).

²⁹⁵ Vö. 50.4.1.2.

²⁹⁶ Rómában *praefectus vigilum*. A *vigiles* nagyjából a mai tűzoltóknak, rendőröknek feleltek meg.

²⁹⁷ Azaz fel- és alperesként is.

²⁹⁸ A bírók kiválasztásáról l. *Irn.* 86–89.

hogy az utat karban tartsák.²⁹⁹ 16 Hasonlóképpen a személyes közfeladat gond-
 járt tartják szemük előtt azok is, akiket arra jelöltek ki, hogy a *census* során át-
 vegyék vagy felvegyék a nyilatkozatokat.³⁰⁰ 17 A korbácsolók (*mastigophorus*),
 akik a versenyeken a versenybírók (*agonotheta*) mellett vannak, valamint a *ma-*
gistratusok írnokai (*scriba*) is személyes közfeladatot látnak el. 18 A vagyoni
 közfeladatok azok, melyek költségeit a feladatot teljesítő viseli. 19 Az alexand-
 riaiaknál vagyoni közfeladatnak tartják az olajjal (*el[ae]mporia*) és a hüvelyes
 terményekkel való kereskedést (*[os]pratura*).³⁰¹ 20 *Africa provinciában* a bor-
 kereskedők is vagyoni közfeladatot viselnek. 21 A vagyoni közfeladatok pedig
 kettős természetűek: ugyanis ezek közül a közfeladatok közül egyesek csak a
 vagyont vagy az ingatlant érintik, mint pl. a poggyászlóvak, szamarak, fogatok
 és futárlovak (biztosítása). 22 Az ilyenfajta kötelezettségeket azoknak is el kell
 látniuk, akik nem *municipes* és nem *incolák*.³⁰² 23 Egy leiratban az áll, hogy
 azoknak, akik uzsorakölcsönrel foglalkoznak, még ha *veteranusok* is, teljesíte-
 niük kell ezeket a hozzájárulásokat (*tributiones*). 24 Az ilyen közfeladatok alól
 nem mentesül sem a *primipilaris*, sem a *veteranus*, sem a katona, sem senki
 más, akinek valamilyen kiváltsága van, még a *pontifex* sem. 25 Ezen felül né-
 hány városnak megvan az az előjoga, hogy azok, akik a területükön (*territo-*
rium) földet birtokolnak, minden évben a földterületükkel arányosan meghatá-
 rozott mennyiségű gabonát szolgáltatassanak be:³⁰³ ez a fajta hozzájárulás föld-
 birtokhoz kötődő közfeladat (*possessionis munus*). 26 Vegyes közfeladat³⁰⁴ a
 tízes- és a húszastanács-tagság (*deca-*, *icosaprotia*),³⁰⁵ ahogy igen jól és helyes
 érvek alapján határozott Herennius Modestinus írásban és szóban (*notando et*
disputando):³⁰⁶ ugyanis a tízes- és húszastanács tagjai az adókat begyűjtve egy-
 részt testi szolgálatot végeznek, másrészt az elhunytak helyett³⁰⁷ a hiányt kie-
 gyenlítik, így ezt a közfeladatot méltán sorolják a vegyes (közfeladatok) közé.
 27 De azok is, amelyeket fentebb személyes (közfeladatnak) neveztünk, a ve-

²⁹⁹ Vö. *TH* 32skk.

³⁰⁰ Vö. 50.15.4, a helyi *censusról* l. még *TH* 142skk.

³⁰¹ Itt és az előzőnél is olvasati problémák, vö. 50.4.18.5.

³⁰² Vö. 50.4.6.5. feltéve, hogy a városban ingatlanuk van.

³⁰³ Ti. a város élelmiszerellátása számára.

³⁰⁴ 50.4.1.1. és *Diocl. Cod.* 10.42.8 szerint vagyoni.

³⁰⁵ A helyi szokásoknak megfelelően *decem-* vagy *viginitivirek*, vö. még 50.4.1.1.

³⁰⁶ Esetleg: „más munkájához írt magyarázatában és saját művében”.

³⁰⁷ A szöveg hagyomány ellenére a helyes olvasat *pro omnibus defunctorum* helyett
 valószínűleg inkább *pro nominibus defectorum*, azaz nem csak az elhunytak, hanem
 mindenki helyett, aki valami miatt nem fizet (meghalt, beteg, elköltözött stb.).

gyesek közé tartoznak, amennyiben az ezeket ellátók saját városuk törvénye vagy szokása alapján saját vagyonukból fedezik a kiadásokat, vagy ha a gabonát (*annona*)³⁰⁸ behajtók fizetnek a gazdátlan telkek után. 28 Mindezeket a közfeladatokat, amelyeket háromfelé osztottunk, egyféleképpen is jelölhetjük: ugyanis a személyes, a vagyoni jellegű és a vegyes közfeladatokat egyaránt polgári vagy közös közfeladatnak nevezzük. 29 Ha pedig valaki csupán a személyes közfeladatok alól, vagy általában a polgári közfeladatok alól kapott felmentést, akkor ez esetben sem mentesül a gabonabeszolgáltatás, a fogat- vagy futárló-állítás, a vendég-beszállásolás, a hajó(állítás) és a fejadó (*capitatio*) alól, csak ha katona vagy *veteranus*. 30 Divus Vespasianus és Divus Hadrianus is megerősítették egy leiratukban a polgári közfeladatok alól mentesülő tanárok (*magister*),³⁰⁹ valamint³¹⁰ a *grammaticusok*, szónokok, orvosok³¹¹ és filozófusok korábbi császároktól kapott azon jogát, hogy vendéget nem kell elszállásolniuk.

V. A KÖZFELADATOK ALÓL VALÓ FELMENTÉSRŐL ÉS MENTESSÉGRŐL

1 *ULP. op. II* Minden felmentés alapja saját méltányossága. Ugyanis ha a mindenkinek, aki bármilyen ürügyet előad, érdemi mérlegelés (*sine iudice*)³¹² nélkül hitelt adnak, vagy lépten-nyomon időbeli megkötések nélkül, ahogy kinek-kinek tetszik, engedélyezik, hogy mentesüljenek, akkor nem marad, aki a városokban a szükséges közfeladatokat ellátja. Ezért azoknak is fellebbezniük kell ez ügyben, akik az egészséges gyermekek joga alapján kívánnak maguknak mentességet a polgári közfeladatok alól,³¹³ akik pedig nem tartják be az ilyen fellebbezésekkel kapcsolatban előírt határidőket, azokat méltán utasítják el a határidő elmulasztása miatt. 1 Akinek valamilyen mentessége van, valahányszor

³⁰⁸ Vagy konkrétan a gabonát, vagy az ehhez szükséges összeget, ez koronként és területenként változott.

³⁰⁹ Valószínűleg magasabb tudományokat tanítókról van szó, hiszen az elemi tanítóknak nem volt mentességük, vö. 50.5.2.8 és 50.4.11.4.

³¹⁰ Más értelmezés szerint „azaz”.

³¹¹ Később az orvosok, *grammaticusok*, tanárok teljes körű mentességet kaptak csatládjukkal együtt minden közfeladat vagy birtokukat terhelő kötelezettség alól, sőt fizetést is kellett számukra biztosítani, Constant. *Cod.* 10.53.6 (333).

³¹² Szó szerint: „bíró, bíráló nélkül”

³¹³ Azaz ha kirónak rájuk valamilyen közfeladatot, az ellen fellebbeznek és ezt vizsgálják majd meg, vö. a következőket.

csak megválasztják (valamilyen feladat ellátására), minden alkalommal kénytelen fellebbezni (ez ellen), még akkor is, ha korábban már (mentessége) alapján felmentették (egy ilyen feladat alól). De ha bebizonyosodik, hogy valamely rosszakarója ármánykodással azért teszi ezt,³¹⁴ hogy őt rendszeresen zaklassa, jóllehet tudja róla, hogy örökös mentességgel rendelkezik, akkor az uralkodói határozatok (*decreta principalia*) alapján a perköltséget meg kell fizetnie annak a részére, akit így gyakran ok nélkül nyugtalanított. 2 Ha valaki, aki azok közé tartozik,³¹⁵ akiket a városban a legfőbb tisztségekre lehet választani, a rend tisztségviselésben bekövetkező sérelmére *colonus*sá minősíteti magát, annak érdekében, hogy a nagyobb terheket elkerülje,³¹⁶ az ezzel nem szerez magának olyan mentességet, hogy csak a kisebb terheket kelljen viselnie. 3 Ifjába töltötte be valaki a hatvanötödik életévét és van három egészséges gyermeke, ezek miatt mégsem mentesül a polgári közfeladatok alól.³¹⁷

2 UGYANÓ *op. III.* A tizenhat éveseket nem lehet a gabonavásárlás közfeladatára (*munus sitioniae*) hívni; ha az adott városban (*patria*) nincs külön szabály a huszonöt évesnél fiatalabbak közfeladatra vagy tisztségre való választásáról,³¹⁸ akkor esetükben is a törvényes (*iustus*) életkort kell betartani.³¹⁹ 1 A gyermekek száma vagy a hetvenedik életév³²⁰ nem mentesít a tisztségek és az ezekkel járó közfeladatok alól, csak a(z egyéb) polgári közfeladatok alól.³²¹ 2 Az örökbefogadott gyermekek nem számítanak azok közé, akik szüleiknek mentességet biztosítanak. 3 Akiket közfeladatokra hívnak, azoknak akkor kell igazolni, hogy megfelelő számú életben levő gyermekük van, amikor miattuk

³¹⁴ Azaz jelöli valamilyen tisztségre, közfeladatra.

³¹⁵ MOMMSEN *munerabantur* helyetti *numerabantur* javaslatát követem.

³¹⁶ Ugyanezt a problémát tárgyalja Const. CTh. 12.1.33 (342) is: ha egy *colonus*nak 25 *iugerum*nyi vagy ennél nagyobb saját birtoka van és még többet bérel, akkor *curialis* lesz, de ha kisebb saját birtoka van és kevesebbet is bérel, akkor is *curialis* lesz. Mentességet tehát csak akkor kaphat, ha kevés saját birtok mellett sokat bérel, hiszen ha sok saját birtok mellett keveset bérelt, akkor nyilván már korábban *curialis*nak számított. Ugyanez a törvény bünteti még a birtok kisebbitése céljából történő eladást is, azaz ha így próbálnának kibújni a terhek alól, vö. 50.1.15.2.

³¹⁷ Vö. 50.2.2.8; 50.5.2.1; 50.6.4; a 70. életév vagy az öt gyermek tűnik általánosnak (vö. 251. jegyz.), de mind idő-, mind térbeli eltérések vannak. A követti közfeladatok alól már három gyermek mentesít, Valer. *Cod.* 10.65.1.

³¹⁸ Vö. 50.4.3.10.

³¹⁹ Vö. 50.6.3.

³²⁰ Vö. 251. jegyz.

³²¹ Vö. 50.4.12.

mentességet szeretnének; ugyanis a gyermekek később kitelt száma³²² a korábban elvállalt közfeladatok alól nem mentesít. 4 A gyermekek száma nem mentesít a vagyoni terhek (*onus*) alól.³²³ 5 Az egészséges gyermekek még akkor is mentesítenek a polgári közfeladatok alól, ha már nincsenek atyjuk hatalmában. 6 A nagyothallónak nincs mentessége a polgári közfeladatok alól. 7 Ha a helytartó észreveszi, hogy valaki az öregség és a testi gyengeség miatt olyan rossz állapotban van, hogy nem képes ellátni a pénzzárlítás közfeladatát, akkor őt bocsássa el és állítson helyette mást. 7a A testi gyengeség csak azok alól a közfeladatok alól ad mentességet, amelyeket csak fizikai munkával kell ellátni.³²⁴ Egyébként amely (közfeladatokat) egy józan ember megfontolása vagy egy megfelelő ember vagyona el tud látni, azokat nem engedik el (a betegek számára sem), csak bizonyos elfogadott és helyeslésre méltó okok alapján. 8 Nincs mentességük a polgári közfeladatok alól azoknak, akik a gyermekeket írni-olvasni tanítják,³²⁵ de akár a városokban, akár a *vicus*okban tanítják e tanárok az írást-olvasást, a helytartó hatáskörébe tartozik, hogy közülük senki se legyen erején felül megerhelve.

3 *SCAEV. reg. III* A hajók miatt a közös közfeladatok alól mentességet kapnak azok, akik olyan tengeri (teher)hajót építtetnek, amely nem kevesebb, mint 50.000 *modius* rakterű vagy (négynél) több olyat, amelyek egyenként legalább 10.000 *modius*³²⁶ rakterűek, és ezekkel a római nép gabonaellátását intézik, mindaddig, amíg ezek vagy a helyettük épített hajók hajóznak. A *senatorok* nem rendelkezhetnek ilyen mentességgel, mert a *lex Iulia repetundarum* alapján nem lehet (ilyen) hajójuk.³²⁷

³²² Azaz, ha az időközben születő gyermek(ek) révén már mentesség járna.

³²³ Vö. 50.4.6.4; 50.5.10pr.

³²⁴ Diocl. *Cod.* 10.51.2 tágabb értelemben a személyes közfeladatok alól való mentességről beszél, ezzel szemben a 10.51.3 a köszvény miatt nem általában ad mentességet a személyes közfeladatok alól, csak azok alól amelyeket fizikai munkával kell végezni.

³²⁵ Vö. 50.4.11.4; 50.4.18.30., a számtantanároknak (*calculatores*) sem volt mentességük, l. Diocl. *Cod.* 10.53.4.

³²⁶ Egy *modius* kb. 8,75 liter.

³²⁷ A Kr. e. 218-as *lex Claudia de nave senatorum* megtiltotta, hogy a *senatorok* és fiaik 300 *amphoránál* (900 *modius*) nagyobb rakterű hajókat birtokoljanak, és ezzel lényegében kizárta őket a kereskedelemből (Liv. 21.63.2-4). A Kr. e. 59-es *lex Iulia repetundarum*, amelyet a hivatali visszaélések ellen hoztak, se a *Dig.* 48.11, se a *Cod.* 9.27 alapján nem érintette ezt a témát, de olyan összefüggésben mégis szerepelhetett benne ez a tiltás, mint pl. Herm. *Dig.* 49.14.46.2-ben, ahol a helytartókat tiltják el attól, hogy saját *provinciájukban* hajót építsenek.

4 *NER. membr. I* Annak a mentességnek az idejét, amely azoknak adatik, akik a város ügyében lesznek távol, nem attól a naptól kell számítani, amely naptól már nem (abban az ügyben) vannak távol (*abesse desinit*),³²⁸ hanem figyelembe kell venni az utazás időtartamát is; nem kevésbé kell ugyanis a város ügyében távol levőnek tekinteni azt sem, aki arra a feladatra éppen megy vagy abból a feladatból éppen visszatér. Ha valaki mégis a jogos időtartamnál többet időzött az úton vagy valahol máshol, akkor ebben az esetben úgy kell tekinteni, hogy számára attól az időponttól kezdődik a mentesség, amely időpontig az utat kényelmesen meg lehetett volna tenni.³²⁹

5 *MAC. de off. praes. II* Ulpianus azt válaszolta, hogy a *decurioi* tiszt (*decurionatus*) alapján, jóllehet ez is tisztség (*honor*), nem jár mentesség semmilyen más tisztség (*honor*) alól.³³⁰

6 *PAP. quaest. II* Nem szokás a soron kívül elrendelt feladatokra kötelezni azokat, akik a közös közfeladatok alól mentességet élveznek.

7 *UGYANŐ quaest. XXXVI* A mi kiváló Severus Augustusunk levele (*litterae*) alapján a *veteranusok* örök mentességet élveznek a nem vagyoni közfeladatok alól.³³¹

8 *UGYANŐ resp. I* A tisztségviselés alól sem a hetven évesnél idősebb, sem az öt gyermek apja nem mentesül.³³² De *Asia (provinciában)* nem lehet a pro-

³²⁸ A folytatás miatt ez nem azt jelenti, hogy „amikor visszatért”, inkább azt, hogy „amikor már azt az ügyet elintézte”, azaz már nem abban az ügyben van távol – mivel már elintézte –, de még távol van, mivel még haza kell utaznia (már ebben az értelemben fordítja TREITSCHKE). WATSON értelmezése nem illik az „ugyanis” (*enim*) kezdetű tagmondathoz.

³²⁹ A város ügyének elintézése után bizonyos ideig mentességet kaptak, amelynek időtartamát a feladat elvégzésének időpontjától számították, a követek általában két éves mentességet kaptak, vö. 50.7.9.1.

³³⁰ Itt jól látszik a *honor* kettős jelentése illetve, hogy a *honor decurionatus* alacsonyabb rangú, mint a *magistratus*.

³³¹ Vö. *Ulp. Dig.* 49.18.2; 50.5.10.2. *Diocl. Cod.* 10.55.3 alapján is a tisztségek és a személyes (azaz nem vagyoni) közfeladatok alól mentességük volt, de csak 20 év *legióban* vagy *vehillatióban* (több seregrész különböző egységeiből összeállított expedíciós haderő) eltöltött szolgálat és tisztes leszerelés után. *Diocl. Cod.* 10.55.2 általában a polgári közfeladatok alóli mentességről beszél, míg *Constant. CTh.* 8.4.1 (315/324) már a *cohortalisok*nak is általános mentességet ad a polgári közfeladatok és a *decurioi* terhek alól. Ha valaki nem töltötte ki a 20 évet, hanem idős kora miatt szerelték le, ettől még megkaphatta a mentességet, bár nem olyan mértékűt, mint akik kitöltötték az idejüket, akit pedig valamilyen bűn miatt szerelték le, annak el kellett látnia a közfeladatokot, de a tisztségektől el volt tiltva, *Ant. Cod.* 10.55.1.

³³² Vö. 50.5.2.1.

vinciális papi tisztségre kötelezni azokat, akiknek öt gyermekük van; ezt a mi legjobb és legnagyobb uralkodónk Severus Augustus határozta meg, majd később elrendelte, hogy ezt a többi *provincia*ban is be kell tartani. 1 Helyesnek látszott, hogy a kincstár adóbevételeinek bérlői ne mentesüljenek a polgári közfeladatok és a gyámság alól, csak akkor, ha személyesen (*praesens*) végzik feladatukat. 2 A mentességek kiváltsága nem terjed ki a *veteranus*ok gyermekeire. 3 Akinek mentessége van a közös közfeladatok alól, az jogosan utasítja vissza a *magistratus* által alkalmanként kiszabott adók (*collationes*) (megfizetését), de nem utasíthatja vissza azokét, amelyeket a (városi) törvény alapján szednek.³³³ 4 Helyesnek látszott, hogy a bölcselők, akik gyakran és haszonnal állnak az ugyanolyan tanulmányokra törekvők³³⁴ szolgálatára, a gyámság, valamint az alantas, fizikai munkával járó közfeladatok alól mentesüljenek, de azok alól ne, amelyeket vagyoni kiadással szoktak teljesíteni. Hiszen az igazi bölcselők megvetik a vagyont, ha viszont ragaszkodnak hozzá, azzal leleplezik, hogy szigorúságuk csak álca.³³⁵ 5 Aki a legnagyobb uralkodókhöz fellebbezett³³⁶ és Rómába ment ügyeit intézni, mentesüljön saját városa tisztségeitől és polgári kötelezettségei alól, amíg a vizsgálat le nem zárul.

9 PAUL. *resp.* I Akik Rómában tanítanak, azoknak ezért a saját hazájukban is mentesség jár a közfeladatok alól, éppen úgy, mintha saját hazájukban tanítanak. 1 Paulus azt válaszolta, hogy a gabonakereskedőknek biztosított kiváltság a tisztségek alóli mentességre is vonatkozik.

10 UGYANŐ *sent.* I Semmiféle kiváltság nem biztosít mentességet azok alól a terhek alól, amelyeket a (föld)birtokra (*possessio*) vagy a vagyonra (*patrimonium*) szabnak ki.³³⁷ 1 A (Róma) város gabonaellátásáért felelős testület mentességgel rendelkezik, de a *provincia*okban (lévő hasonló testületek) nem. 2 Egyebek mellett a fogatállítást és a vendég-elszállásolás kötelességét is elenget-

³³³ Ugyanígy Gord. *Cod.* 10.46.1, de ez nem vonatkozik minden soron kívüli adóra, közfeladatra, kivétel pl. a császár utazásához szükséges fogatállítást stb. (vö. Theod. II. *Cod.* 10.49.1 [408]).

³³⁴ Huszonöt éves korukig a tanulókat is mentesíteni szokták a személyes közfeladatok alól, hogy tanulmányaiknak szentelhessék magukat, kivéve akkor, ha nem volt más, aki e közfeladatokat el tudta volna látni (Diocl. *Cod.* 10.50.1-2), bár úgy tűnik, a személyes közfeladatok alól egyébként is mentesültek (a vagyoniak alól nem), vö. 50.4.3.10 és 50.4.8.

³³⁵ Hasonló értelemben Valent. *Cod.* 10.53.8 (369) is, csak az igazi filozófusok kapnak mentességet, aki érdemtelenül nevezi magát annak, az nem.

³³⁶ Valószínűleg tisztség vagy közfeladat alól való mentesség miatt.

³³⁷ L. 50.4.6.4.

dik mind a katonáknak, mind az *artes liberales*.³³⁸ tanítóinak.³³⁹ 3 Ha (a szegénység miatti) fellebbezést³⁴⁰ követő közbeeső időben³⁴¹ az érintett vagyona megnövekszik, akkor a szegénység ürügyén már nem élvez mentességet. 4 A város ügyvédei³⁴² tisztségük ideje alatt mentesülnek a tisztségek és az (egyéb) közfeladatok alól.

11 *HERM. iuris epit. IV* Vannak közfeladatok, amelyek kifejezetten a vagyonhoz³⁴³ kötődnek, és ezek alól sem a gyermekek (száma), sem az életkor, sem a katonai érdemek, sem semmilyen más (általános) kiváltság nem biztosíthat jogszerűen felmentést. Ilyen az ingatlanok adója, az utak karbantartása,³⁴⁴ a fogatállítás, a vendégek elszállásolásának közfeladata és mindenféle ezekhez hasonló dolog – ugyanis ezek alól senkinek sincs mentessége, csak azoknak, akiknek ezt uralkodói jótétemény adta meg.³⁴⁵

12 *PAUL. sent. I A* követre, aki közérdekű ügyet intézett, a mentesség meghatározott ideje alatt³⁴⁶ nem lehet ismét rábízni ugyanannak az ügynek a képviselőjét. 1 A helytartók és a *proconsulok* és az uralkodó *procuratorainak comesei* mentességet élveznek a közfeladatok, a tisztségek és a gyámság alól.³⁴⁷

13 *ULP. ad ed. XXIII A praetor* megígéri,³⁴⁸ hogy mentesíteni fogja azokat, akikről megtudja, hogy nem képesek ítélkezéssel foglalkozni. Pl. valaki sohasem lesz már képes ellátni a feladatát, ha olyan állapotba került, hogy bizonyossá válik, hogy nem képes polgári hivatalokat ellátni, vagy ha más (olyan) beteg-

³³⁸ Ezek a szabad emberhez méltó magasabb tudományok, pl. grammatika, rétorika, dialektika, geometria.

³³⁹ Vö. 50.4.18.30.

³⁴⁰ Vö. 50.5.1.1.

³⁴¹ Mivel minden egyes alkalommal külön kellett fellebbezni (50.5.1.1), itt valószínűleg a közbeeső idő még ugyanarra a közfeladatra vonatkozik – tehát a fellebbezés és a fellebbezés eredményének megérkezése közötti idő –, nem pedig egy későbbire.

³⁴² Vö. 50.4.1.1.

³⁴³ Ti. az ingatlanhoz.

³⁴⁴ Vö. *TH* 20skk.

³⁴⁵ Ez a császári jótétemény konkrét esetre utal, pl. valaki kaphatott mentességet *konkrétan* a fogatállítás alól, ez érvényes volt, de ha valaki *általában* kapott kiváltságot a közfeladatok alól, attól még a fenti, vagyonhoz kapcsolódókat el kellett látnia.

³⁴⁶ Vö. 50.7.7-8.

³⁴⁷ Az állami szolgálatban állók általában hivataluk letétele után is mentességet élveztek (Theod. II *Cod.* 1.51.11 [444]; Theod. *Cod.* 10.48.11 [382]), azonban egyes esetekben hivataluk letétele után is el kellett látniuk a tisztséghez méltó közfeladatokat (Carus *Cod.* 10.48.1)

³⁴⁸ Ti. a *praetori edictumban*, l. 53. jegyz.

ségben szenved, hogy még a saját ügyeit sem tudja ellátni, vagy ha olyan papi tisztet nyert el, amelyet nem lehet a vallás megsértése nélkül elhagyni. Mert ezek a személyek is örökös mentességet élveznek. 1 A közös közfeladatok alól kétféle mentesség adható: az egyik teljesebb, mert a katonáskodás alól is, a másik szűkebb, mert pusztán a közfeladatok alól ment fel.³⁴⁹ 2 Akinek pedig nincs mentessége, azt akarata ellenére is kötelezhető a bíráskodásra. 3 Amennyiben a bíró már egy per befejezése után kezdi a mentességét igazolni,³⁵⁰ ezt még akkor sem kell figyelembe venni, ha egy olyan kiváltság alapján akar mentesülni, amellyel már a bírói tisztség elvállalása előtt is rendelkezett; ugyanis azzal, hogy elvállalta a pert, lemondott mentességéről. Ha pedig (a per megkezdése után) jogos indok mutatkozik arra, hogy a bírót egy ideig mentesítsék, akkor nem kell az ügyet másra bízni, ha az bármely félnek hátrányára volna. Elfogadhatóbb ugyanis megvárni a bírót,³⁵¹ aki egyszer már kivizsgálta az ügyet, mint egy új bíróra bízni, hogy ismét kivizsgálja.

14 *MOD. reg. VII* A halott fiú nem számít a közfeladatok alóli mentesség esetén, kivéve, ha háborúban esett el.³⁵² 1 Ugyanaz az ember egyszerre nem láthatja el két építkezés felügyeletét (*duas curas operis*).

VI. A MENTESSÉG JOGÁRÓL

1 *ULP. op. III* Akik csak azért vannak hajókon, hogy azokon dolgozzanak,³⁵³ azoknak semmiféle uralkodói rendelkezés nem biztosít mentességet a polgári közfeladatok alól. 1 A személyeknek adott mentességet az örökösök nem kapják meg. 2 A családnak (*genus*) és az utódoknak adott és megőrzött (mentesség) nem illeti meg a leányági leszármazottakat.³⁵⁴

2 *UGYANŐ de off. procons. IV* Ha egyesek csak bizonyos feltétel teljesülése mellett kötelezték magukat közfeladatokra vagy tisztségekre, mivel másképpen nem lehet őket akarata ellenére e tisztség ellátására kényszeríteni, akkor a

³⁴⁹ Azaz a polgári közfeladatok alól (*munera civilia*), de nem mentesít az összes közfeladat alól, l. 50.4.6.4.

³⁵⁰ Ti. az ő bírói ideje alatti későbbi perekre vonatkozóan.

³⁵¹ Más értelmezés szerint: „hogy a bíró várjon egy kicsit.”

³⁵² L. 252. jegyz.

³⁵³ Azaz nem ők a tulajdonosok, vagyonukat nem ebbe fektetik.

³⁵⁴ A lányok férjük révén általában átkerültek a másik családba.

nekik tett ígéretet állni és a feltételt, amelyhez a közfeladatok vagy tisztségek ellátását kötötték, teljesíteni kell.

3 (2, 1)³⁵⁵ UGYANŐ *ugyanabban a könyvben* Egy Venidius Rufushoz, Cilicia *legatus*ához intézett leiratban az áll, hogy a serdületleneket nem lehet a tisztségekhez engedni, még akkor sem, ha a felnőtt férfiakban való hiány erre kényszerít.³⁵⁶

4 (3) UGYANŐ [*de off. procons*] V A hetven évnél idősebbek a gyámság és a személyes közfeladatok alól mentesülnek. Aki viszont a hetvenedik életévét már megkezdte, de még nem töltötte be, az ezzel a mentességgel nem élhet, mivel nyilvánvalóan nem idősebb hetven évesnél az, aki éppen a hetvenedik életévét tölti.³⁵⁷

5 (4) MOD. reg. VI Azok a mentességek, amelyeket általánosan azzal a joggal adnak, hogy az utódokra is átszállnak, az összes jövődő utód számára örökké érvényesek.

6 (5) CALL. *de cogn. I* Államunkban az öregkor mindig is tiszteletben állt, őseink ugyanis az öregeknek csaknem ugyanazt a tiszteletet (*honor*) adták meg, mint a *magistratus*oknak. A városi közfeladatok ellátásával kapcsolatban is ugyanez a tisztelet³⁵⁸ járt az öregkornak. De azt mondhatjuk, hogy aki öregkorában vált vagyonossá és előtte még semmiféle közös közfeladatot nem látott el, azt az öregkor kiváltsága nem szabadítja meg ettől a tehertől, különösen abban az esetben, ha a kiszabott közfeladat ellátása nem annyira testi fáradtsággal, mint inkább anyagi kiadással jár, és ha olyan városban (kell ezt a közfeladatot teljesíteni), ahol nehezen találunk megfelelő (vagyonú) férfiakat.³⁵⁹ I Az egyes helyek törvényét is figyelembe kell venni, hogy amikor némely mentességet tételesen felsorol, akkor megemlékezik-e az életkorról. És ezt lehet megállapítani Divus Pius Ennius Proculushoz, Africa *provincia proconsul*ához intézett levele (*litterae*) alapján is. 2 Divus Helvius Pertinax leiratai is bőségesen és világosan mutatják, hogy számít a gyermekek száma a városi közfeladatok alóli

³⁵⁵ A szöveg hagyomány nem egyöntetű, van ahol ez a bekezdés külön *fragmentum*, van ahol csak az előző *fragmentum* egy szakasza, innen a továbbiakban tapasztalható kettős számozás.

³⁵⁶ Ugyanabban az értelemben Ulp. *Dig.* 50.17.2.1.

³⁵⁷ Az 50.4.8-ban az alsó korhatárnál éppen ellenkezőleg, a megkezdett évet is betöltöttnek tekintik.

³⁵⁸ Azaz ugyanaz a tisztelet, mint a *magistratus*oknak, hogy ti. nem kell egyéb közfeladatokat ellátniuk hivatalviselésük alatt, vö. 50.4.10.

³⁵⁹ Const. *C.Th.* 12.1.33 (342) alapján a „megfelelő vagyon” minimuma 25 *iugerum* lehetett.

mentességek esetében. (Pcrtinax) ugyanis Silvius Candidushoz intézett leiratában a következő szavakkal így rendelkezett: „*Jöllehet a gyermekek száma nem az összes közfeladat alól mentesíti az apákat, de minekutána leveleddel nyilvánvalóvá tetted, hogy tizenhat gyermeked van, ésszerű megengedni azt, hogy gyermekeid nevelésével foglalkozz, és mentesülj a közfeladatok alól.*”³⁶⁰ 3 A kereskedők, akik Róma gabonaellátását segítik, ugyanígy a hajósok (*navicularius*), akik Róma gabonaellátását szolgálják, mentességet kapnak a közös közfeladatok alól mindaddig, míg ezt a foglalkozást üzik. Méltányosnak látszott ugyanis, hogy kockázatukat valamivel ellensúlyozzuk, sőt jutalmakkal ösztönözzük, hogy akik hazájuktól távol kockázat és fáradság közepette látják el a közfeladatokat, még hozzá a közösek, mentesüljenek az otthoni fáradalmaktól és költségektől; hiszen rájuk is illik, hogy azt mondjuk, közügyben vannak távol,³⁶¹ míg Róma gabonaellátását szolgálják. 4 A hajósoknak járó mentességeknek meghatározott szabályai vannak: a mentesség csak nekik maguknak jár, gyermekeiknek és felszabadítottaiknak nem; ezt uralkodói rendelkezések is kinyilvánítják. 5 Divus Hadrianus egy leiratában úgy rendelkezett, hogy csak azok rendelkeznek a tengeri hajók alapján járó mentességgel, akik Róma gabonaellátását szolgálják. 6 Tartozhat valaki a hajósok testületébe, de ha nincs hajója vagy hajói, és ha nem teljesülnek azok feltételek, amelyeket az uralkodói rendelkezések előírnak, akkor nem élhet a hajósoknak biztosított előjoggal. Ezzel kapcsolatban az isteni testvérek így rendelkeztek egy leiratukban a következő szavakkal: „*Lehetnek mások is, akik arra hivatkozva akarnak mentesülni a közfeladatok (leiturgia) alól, hogy a hajósok és akik a római nép piacára gabonát és olajat szállítanak, mentességet élveznek – jóllehet ők nem hajóznak és nem fektetik vagyonuk (usua) nagyobb részét hajózásba vagy kereskedelembe –, ezektől meg kell tagadni a mentességet.*” 7 Azt kell mondani a mentességekről, hogy a tisztség betöltésére kell kötelezni azt az embert, akit az előtt hívtak városi közfeladatokra,³⁶² mielőtt elkezdett volna kereskedni,³⁶³ vagy mielőtt egy olyan *collegium*ba vették volna fel, amely mentességgel jár, vagy mielőtt betöl-

³⁶⁰ Iulianus Apostata *Cod.* 10.32.24 (363) 13 gyermektől ad mentességet, a *CTh.* 12.1.55-ban ugyanez a rendelet bővebben maradt fenn, ez alapján itt nem pusztán bizonyos közfeladatok alól való mentességről van szó (amire már 5 gyerek is elegendő, vö. 251. jegyz.), hanem a *curialisi* státusz alól.

³⁶¹ Vö. 50.5.4.

³⁶² Nem világos, hogy kifejezetten tisztségekről (*honores*) vagy általában közfeladatokról (*munera*) van-e szó, mivel a 70. életév a közfeladatok többsége alól mentességet ad, de a tisztségek alól nem, vö. 50.5.2.1, f. még 198. jegyz.

³⁶³ Ti. gabonával vagy olajjal.

tötte volna a hetvenedik életévét vagy mielőtt elkezdett volna tanítani, vagy mielőtt gyerekei lettek volna.³⁶⁴ 8 A kereskedelmet a vagyoni gyarapodással arányosan kell üzni. Máskülönb ha valaki vagyona nagyobb részét (befektetve) kereskedik, majd meggazdagodva (csak) az eredeti összeggel kereskedik tovább, az köteles ellátni a közfeladatokat, ugyanígy azok a gazdagok is, akik (anyagi lehetőségeikhez képest) csak jelentéktelen összegből szereznek be hajókat, és így próbálják magukat kivonni a közösségi közfeladatok alól. Divus Hadrianus levele (*epistula*) is úgy rendelkezik, hogy ezt figyelembe kell venni. 9 Divus Pius is úgy rendelkezett egy leiratában, hogy valahányszor egy hajósról folyik vizsgálat, azt kell kideríteni, hogy a hajós álcáját csak a közfeladatok elkerülése végett öltötte-e fel. 10 A kincstári adóbevételek bérlőit (*conductor vectigalium fisci*) nem terheli a városi közfeladatok ellátásának kötelezettsége; az isteni testvérek is úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy ezt be kell tartani. Ebből az uralkodói leiratból következik, hogy az adóbérlői tisztnek nem az adatik meg, hogy nem kényszeríthetők a városi közfeladatokra, hanem csak az, hogy nem lehet csökkenteni a vagyonuknak azon részét, amely a kincstárnak jár.³⁶⁵ Ebből következik még az a kérdés, hogy a helytartónak vagy az uralkodó *procurator*ának el kell-e tiltania őket a városi közfeladatoktól, ha önként vállalkoznak rá; valóban azt kell tenniük, kivéve, ha azt mondják róluk, hogy a kincstár irányában fennálló kötelezettségüknek már eleget tettek. 11 Az uralkodó *colonusai* is mentesülnek a városi közfeladatok alól, hogy alkalmasabbak maradjanak a kincstári birtokok számára.³⁶⁶ 12 Azok a *collegiumok* és testületek (*corpus*), amelyeknek alapítását törvény teszi lehetővé,³⁶⁷ mentességet kapnak; tudniillik azok a *collegiumok* és testületek, amelyekbe mindenkit saját mestersége (*artificium*) miatt vesznek fel, ilyen pl. a kézművesek testülete (*fabrorum corpus*)³⁶⁸ és minden más hasonló okból létező testület, azaz amelyeket azért hoztak létre, hogy a köz hasznára szükséges munkákat elvégezzék. De

³⁶⁴ Ti. a mentességhez elegendő számú gyermek.

³⁶⁵ Más értelmezés szerint: „az adóbérlőknek nem megítéltetésül adatott meg az, hogy ne lehessen őket a városi közfeladatok ellátására kényszeríteni, hanem azért, hogy ne csökkentsék ezeknek a vagyonát, amely a kincstárnak van fenntartva”.

³⁶⁶ Vö. 50.5.1.2; 50.1.38.1. Nem csak az uralkodó *colonusai* voltak védettek a városi terhektől, de a *decuriók* (*curialisok*) is a *colonusi* terhektől, vö. *Const. Cod.* 10.32.21 (340).

³⁶⁷ Vö. *Suet. Aug.* 32.1; *Irn.* 74; *Plin. Ep.* 10.33–34, 92–93; *Gai. Dig.* 3.4.1 alapján ilyenek az adóbérlők, az arany-, ezüst- és sóbányászok, pékek, hajósok testületei, azaz azok amelyek közvetlenül a közellátást, a közigazgatást, az államot szolgálják.

³⁶⁸ Eltérő értelmezések, WATSONnál építészek, TREITSCHKE szerint fémművesek.

nem kap válogatás nélkül mindenki mentességet, akit felvesznek ezekbe a *collegiumok*ba, csak a mesteremberek (*artifex*).³⁶⁹ Nem is lehet bármilyen életkorú embereket felvenni, ahogy Divus Pius is jónak látta, aki alkalmatlannak ítélte erre a hajlott és az erőtlen korban levőket. De több alkalommal az is elrendeltetett, hogy azok se élhessenek a *collegiumok*ba tömörült szegényeknek járó kiváltságokkal, akik vagyonuk megnövekedésével már képesek városuk közfeladatait ellátni.³⁷⁰ 13 Úgy vélem, hogy azokat, akiket a hajósok mentességét biztosító testületekbe vettek fel,³⁷¹ ha elvállalják a *decuriói* tisztelet, a közös közfeladatok ellátására kell kényszeríteni;³⁷² és úgy látszik, ezt erősíti meg Divus Perinax egy leirata is.

7 (6) *TARR. milit. I* Egyeseknek a súlyosabb közfeladatok alól bizonyos mentességet biztosít az a helyzetük,³⁷³ hogy a gabonaellátásáért felelős testület tagjai (*mensores*), kórházi segédtsztek (*optio valetudinarii*), orvosok (*medici*),³⁷⁴ gyógyszerészek (*capsarii*), mesteremberek (*artifices*), árokásók, állatorvosok, építészek, kormányosok (*gubernatores*), hajóácsok, *ballista*-készítők, tükkörkészítők (*specularii*), kézművesek (*fabri*), nyílkészítők (*sagittarii*), rézművesek (*aerarii*), sisakkészítők (*bucularum structores*), bogárnárok (*carpentarii*), tetőfedők (*scandularii*), fegyverkovácsok (*gladiatores*), kútásók (*aquilices*), trombita- (*tubarii*), kürt- (*cornuarii*) és íjkészítők (*arcuarii*), ólomművesek (*plumbarii*), vasművesek (*ferrarii*), kőművesek (*lapidarii*), mészégetők, favágók, szénégetők. Ugyanebbe a csoportba tartoznak rendszerint a mészárosok (*lanii*), a vadászok, az áldozati állattal kereskedők (*victimarii*), a műhelyek altisztjei (*optio fabricae*), a betegápolók, a számadásra jogosult számtartók, a gabonaraktárak számtartói, a raktárak számtartói, a gazdátlan birtokok számtartói,

³⁶⁹ Azaz pusztán a tagsággal még nem jár mentesség, ahogy a hajósoknál se, vö. 50.6.6.6.

³⁷⁰ Többnyire nem állandó kiváltságokat adnak, pl. a vagyon alapján adott mentességnek gyakran figyelembe veszik, hogy utólag meggazdagodhatnak, vö. 50.4.4.1.

³⁷¹ Olvasattól függő másik értelmezés: „mentességet biztosító testületekbe, mint amilyen pl. a hajósoké.”

³⁷² De ha a *decuriói* tisztelet kivételével önként egyéb tisztséget vállalnak el, akkor ez nem szünteti meg a mentességüket, vö. Diocl. *Cod.* 10.44.2, a hasonlóképpen *decuriók*-ká váló *veteranusok*ról Alex. *Cod.* 10.44.1.

³⁷³ A lentiek főleg állami szolgálatban állnak vagy közérdekű tevékenységet folytatnak, az egyes feladatok pontos azonosítása olykor bizonytalan, az értelmezések között komoly eltérések vannak.

³⁷⁴ A katonaságnál szolgáló orvos hazájában mentességet élvez, mert úgy tekintik, hogy közügyben van távol, (Ant. *Cod.* 10.53.1), hasonló alapon mentesülhet a többi itt felsorolt is.

a *cornicularius*ok beosztottai (*adiutores corniculariorum*), raktárosok (*stratores*), ványolók, a fegyverraktár őrői, kikiáltók és trombitások. Tehát őket mind a mentességet élvezők között tartják számon.³⁷⁵

VII. A KÖVETSÉGEKRŐL

1 *ULP. ad Mas. Sab. VIII* Ha a város követe elhanyagolja a rábízott követi feladatot, akkor rendkívüli büntetéssel sújtják, s többnyire a rendből is kizárik.

2 *UGYANŐ op. II* A követ a várossal szemben, amelynek követe, csak valaki más közvetítésével kérhet valamit az uralkodótól. 1 Saját hazája rendjének kell megítélnie, hogy valaki elhanyagolta-e a követi feladatát, vagy kényszerítő okból szenvedett késedelmet. 2 Egy követ késlekedése nem róható fel azon követjárásának, aki közfeladatát, ahogyan kellett, elvégezte.

3 (2, 3)³⁷⁶ *UGYANŐ ugyanabban a könyvben* Akik nem térítésmentes követ-séget vállaltak, azoknak meg kell téríteni az előírás szerinti követi költségeket (*legativum*).

4 (3) *AFR. quaest. III* Amikor azt vizsgálják, hogy az ellen, aki követségben van, lehet-e pert indítani, akkor nem annyira az számít, hogy hol adott hitelt vagy hol ígérte meg, hogy ad, hanem hogy a követség idejére vonatkozik-e az ígéret.

5 (4) *MARCI. inst. XII* Tudnivaló, hogy a város adósa (*debitor rei publicae*) nem láthat el követi feladatot; így rendelkezett Claudius Saturnushoz és Faustinusához intézett leiratában Divus Pius.³⁷⁷ 1 Divus Severus és Antoninus egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy azok sem láthatnak el követi feladatot, akiknek nincs perlési joga (*ius postulandi*),³⁷⁸ és ezért, ha gladiátort küldtek (*harena missus*)³⁷⁹ követként, akkor azt jogellenesen küldték. 2 A kincstár adósaí vi-

³⁷⁵ Bizonyos foglalkozások minden közfeladatra vonatkozó mentességeiről később Constantinus rendelkezett bővebben (*Cod.* 10.66).

³⁷⁶ A szöveg hagyomány nem egyöntetű, van ahol ez a bekezdés külön *fragmentum*, van ahol csak az előző *fragmentum* egy újabb mondata, innen a továbbiakban tapasztalható kettős számozás.

³⁷⁷ A rendelkezés célja, hogy a város kintlévőségeit a lehető leghamarabb behajtsák, ti. ha egy adóst küldenek követségbe, akkor tőle, míg távol van, nem tudnak behajtani a pénzt.

³⁷⁸ Egyes személyeknek a *praetor* megtiltotta, hogy keresetet indítsanak, ilyenek pl. a gyerekek és a süketek (*Ulp. Dig.* 3.1.1.3).

³⁷⁹ Esetleg „olyan embert, akít erre ítélték”.

szont nincsenek eltítva a követi feladat ellátásától. 3 Ha valakit közügyben (*publice*)³⁸⁰ megvádoltak, akkor a vádlót nem lehet olyan követi feladat elvállalására kötelezni, amely ahhoz irányul, aki a vádlott barátjának vagy családtagjának vallja magát, így rendelkeztek az isteni testvérek Aemilius Rufushoz intézett leiratukban. 4 A követek nem állíthatnak más helyettest, csak saját fiaikat. 5 Mindenkinck a (megfelelő) sorrendben kell a követi közfeladatot ellátni; és senkit sem lehet a követi közfeladat ellátására kényszeríteni, csak ha azok, akiket (nála) korábban³⁸¹ vettek fel a tanácsba, már ellátták ezt a feladatukat. Divus Hadrianus azonban a clazomenaeiakhoz intézett leiratában úgy rendelkezett, hogy ha a követség előkelő férfiakat (*virī primores*) kívánna, akikre viszont éppen sor kerülne, azok alacsonyabb rangúak (*inferiores*), akkor nem kell betartani a sorrendet. 6 Divus Vespasianus *edictuma* pedig minden városnak előírja, hogy egy-egy feladatra legfeljebb három követet küldjenek.³⁸²

6 (5) *SCAEV. reg. I* A követ (követi) idejét nem onnan számítjuk, hogy megérkezett Rómába, hanem onnan, hogy követté választották.³⁸³ I Ha azonban nem világos, hogy valaki követ-e vagy sem, azt Rómában a *praetor* vizsgálja ki.

7 (6) *ULP. de off. procons IV* Hogy a fiúnak ne adjanak apjára tekintettel mentességet a követi feladat alól, arról uralkodónk atyjával együtt³⁸⁴ Claudius Callistushoz intézett leiratában a következő szavakkal rendelkezett: „Amit kérsz, azaz hogy apád követi feladata miatt te mentesülj a követi feladat alól, az csak az olyan tisztségek időhatárai esetében jogszerű, amelyek vagyoni kiadással járnak, a követi feladatok esetében azonban, amelyeket csak szolgálattal látnak el,³⁸⁵ más a helyzet.”

8 (7) *PAP. resp. I* Amennyiben a *decurio* fiú apja helyett látja el a követi feladatot, ez nem mentesíti a fiút az alól, hogy követségbe menjen, mikor saját jogán kerül rá a sor; az apa azonban két éves mentességet kérhet, mivel úgy kell tekinteni, hogy fia révén a követi feladatot ellátta.³⁸⁶

9 (8) *PAUL. resp. I* (Paulus) úgy válaszolt, hogy azt, aki egy követi feladatot ellátott, nem lehet a mentesség meghatározott idején belül ismét a város ügyének képviselőjére kötelezni, még akkor sem, ha ugyanabban az ügyben perel-

³⁸⁰ Esetleg „nyilvánosan”.

³⁸¹ Esetleg „magasabb rangban”.

³⁸² A követi költségekkel való spóroláshoz l. még Plin. *Ep.* 10.43–44.

³⁸³ Ez a két éves mentesség miatt fontos, l. 50.7.9.1.

³⁸⁴ Septimius Severus és Caracalla.

³⁸⁵ Vö. 50.4.18.12.

³⁸⁶ Vö. 50.7.14.

nek, (amelyet ő intézett). 1 „Imperator Antoninus és Severus Augustusok³⁸⁷ Germanus Silvanusnak. A követi feladatot ellátó személyeknek két évi mentesség jár; nem számít, hogy a követséget akkor küldték-e hozzánk, amikor Rómában, vagy amikor egy provinciában tartózkodtuk.”³⁸⁸ 2 Paulus úgy válaszolt, hogy aki követi feladatot lát el, az sem más, sem saját ügyeivel nem foglalkozhat. Ez nem vonatkozik arra, aki *praetor* barátjával szívességből vesz részt a tanácskozásban.

10 (9) *UGYANŐ resp. III* Paulus úgy válaszolt, hogy a követ azzal a kárral kapcsolatban, amelyet követi feladatának idején szenvedett, követi feladatának ideje alatt is perelhet.

11 (10) *UGYANŐ sent. I A* követ, mielőtt követi feladatát ellátta volna, semmit sem tehet saját ügyében, kivéve az olyan ügyeket, amelyek jogsérelmet (*iniuria*) vagy kárt (*damnum*) okoznának neki. 1 Ha valaki a követi közfeladat ellátása során meghal, mielőtt még hazatérne, az összeget, amelyet a (követségbe) indulónak adtak, nem kell visszafizetni.

12 (11) *UGYANŐ de iure lib.* Ha valakire távollétében szabják ki a követi feladatot és azt térítésmentesen vállalja el, akkor küldhet más követet is (maga helyett). 1 Jóllehet, aki követi feladatot lát el, az nem intézheti saját ügyeit, mégis Antoninus Magnus³⁸⁹ megengedte, hogy (az ilyen személy) gyámleánya érdekében pert indítson vagy az ügy védelmét ellássa, még akkor is, ha a követi feladatot, amelyet elvállalt, még nem teljesítette, különösen ha azt mondja, hogy hivataltársa (*particeps officii*) távol van.³⁹⁰

13 (12) *SCAEV. dig. I* Egy férfit hazája követté választott, és ő a követi feladatot elvállalván Rómába ment, majd még mielőtt befejezte volna a követi feladatát, saját városában, Nicopolisban lévő házat vásárolt. Kérdés, hogy vajon ez az ügy azon *senatusi* határozat alá esik-e, amely megtiltja, hogy a követek

³⁸⁷ A sorrend miatt inkább Antoninus és Verus, vagy Severus és Antoninus.

³⁸⁸ Azaz nem számít, hogy valakit pl. Savariából Rómába, Jeruzsálembe vagy Aquincumba, az éppen ott tartózkodó uralkodóhoz küldtek, mindkét esetben két év mentesség jár függetlenül az út hosszától és időtartamától. Gord. *Cod.* 10.41.2 alapján úgy tűnik, ez két követi tisztség közötti időtartamra vonatkozik, míg Diocl. *Cod.* 10.65.3 tengerentúli követség esetén minden közfeladat és tisztség alól mentességet ad.

³⁸⁹ Caracalla.

³⁹⁰ Többféle értelmezés lehetséges, vagy azt jelenti, hogy követtársa már távol van abban az ügyben, azaz már intézi a feladatot, tehát ha ő marad még a gyámolt miatt, akkor ez nem hátráltatja az ügy elintézését; vagy azt, hogy gyámoltársa van távol, azaz ha ő nem lép fel gyámolt védelmében, akkor senki más sem fog.

a követi tisztség befejezése előtt ügyleteikkel vagy magánügyeikkel foglalkoz-
zanak. (A megkérdezett jogtudós) azt válaszolta, hogy szerinte nem.

14 (13) *PAP. resp. I* Aki saját jószántából másvalaki (követi) közfeladatát végzi helyettesként (*vicarius*), annak akkor is el kell látnia a követi feladatot, amikor saját jogán kerül rá a sor, mivel esetében nem érvényes az előírt kétéves időtartam.³⁹¹

15 (14) *ULP. ad ed. praet. LXXIV* Aki hivatalos támogatással, de magánügyben (*legatio libera*)³⁹² van távol, azt nem tekintik úgy, mint aki közügyben van távol, hiszen nem a köz-, hanem a saját érdekében van távol.

16 (15) *MOD. reg. VII* Aki követi feladatot lát el, az az uralkodó engedélye nélkül nem adhat át kérvényt (*libellus*) saját egyéb ügyeivel kapcsolatban.

17 (16) *UGYANŐ reg. VIII* Nincs megtiltva, hogy ugyanaz a személy több követi feladatot is ellásson, ha ezáltal a kiadások és az útvonal is csökken. I Ha valakire egy ügyet a követi feladat elvállalása előtt bízunk rá, akkor azt távollétében is el kell látnia; de ha már elvállalta a követi feladatot, akkor semmi más nem kell ellátnia, csak a rá kiszabott (követi) közfeladatot.³⁹³

18 (17) *POMP. ad Q. Mucium XXXVII* Ha valaki az ellenség követét bántalmazza, azt úgy tekintik, hogy ezt a népek jogával (*ius gentium*) ellentétesen követés el, mivel a követeket szentnek (*sanctus*)³⁹⁴ tartják. És ezért ha egy másik nép követei nálunk tartózkodnának, amikor hadat üzenünk nekik, akkor az a válasz, hogy szabadok maradnak, ugyanis ez felel meg a népek jogának. Ennek megfelelően Quintus Mucius azt szokta válaszolni, hogy azt, aki bántalmazott egy követet, ki kell adni annak az ellenségnek, akinek a követéről szó van. Kérdéses, hogy ha valakit az ellenség nem vesz át, az római polgár marad-e. Egyesek úgy vélik, igen, mások, hogy nem, mivel akiről a nép egyszer azt parancsolta, hogy ki kell adni (az ellenségnek), azt úgy kell tekinteni, mintha száműzték volna (*expellere*) a városból, mint ahogy eljár a nép, ha valakit eltilt a tűztől és víztől (*aqua et igni interdicere*).³⁹⁵ Úgy tűnik, ez utóbbi véleményen volt Pub-

³⁹¹ Azaz ha a saját közfeladatát látta volna el, akkor két évig nem kellene ugyanazt a feladatot elvégeznie, mivel azonban másvalakiét látta el, ez nem mentesíti a saját feladatának ellátása alól, vö. 50.7.7-8.

³⁹² Azaz élvezzi a követi előnyöket (pl. *cursus publicus* használata), de nincs hivatalos megbízása, pl. Plin. *Ep.* 10.120-121.

³⁹³ Más értelmezés szerint: „semmi más nem kell ellátnia, csak ha már befejezte a követi feladatot.”

³⁹⁴ Azaz *sacrosanctus*: szent és sérthetetlen, így bántalmazásuk vallási bűnnek is számít.

³⁹⁵ Azaz kitzsít az emberi közösségből.

lius Mucius³⁹⁶ is. Igen kérdéses volt a dolog Hostilius Mancinus esetében is, akit a numantiaiak – jóllehet átadták őt nekik – nem vetek át;³⁹⁷ később törvényt is hoztak arról, hogy ő római polgár, és állítólag *praeturát* is viselt.

VIII. A VÁROSOK TULAJDONÁNAK IGAZGATÁSÁRÓL

1 *ULP. disp. X* Amit meghatározott célból hagynak a városra, azt nem lehet másra használni.³⁹⁸

2 *UGYANŐ op. III* Nem lehet a későbbi bérlet alapján elszámolni a külön szerződéssel létesített korábbi bérletekről. 1 Amit valaki saját nevében nem tehet meg, azt alávetett³⁹⁹ személy által sem teheti meg. Ezért ha egy *decurio* alávetett személyek által műveltet olyan közföldet, amelyet *decurióknak* a törvény értelmében nem szabad bérbe venni, a bitorolt földet visszaveszik. 2 Amit a gabonabeszerzésre fordítandó összegből más célra fordítottak, azt kamatostul kell az eredeti céljára visszafizetni; és még ha ezt az érintett távollétében hirdetik is ki, akkor sincs helye panasznak.⁴⁰⁰ A közigazgatási elszámolások viszont a jövedelmek és bevételek hitelességén alapulnak. 3 Az, aki a saját nevében gabonabeszerzésre fordítandó pénzzel tartozik, ezt az összeget a lehető leghamarabb fizesse vissza. Ugyanis a minden város számára szükséges gabonabeszerzésre fordítandó összeg visszafizetése nem szenvedhet késedelmet; hanem az adósokat, akik ilyen pénzzel tartoznak, a *provincia* helytartója kötelezze az összeg visszafizetésére. 4 A gabonabeszerzésre adott pénzt vissza kell fizetni a városnak, és nem lehet más (közcélnak) költött pénzzel kiegyenlíteni. Ha pedig a gabonabeszerzésre fordítandó pénzt más célra fordították – pl. közfürdők építésére –, mint amire kijelölték, még ha bizonyítják is, hogy jóhiszeműen jártak

³⁹⁶ Bár olvasati problémák nincsenek, TREITSCHKE mégis Quintus Muciusnak fordítja, ez esetben a fenti Quintusszal egyezik a szerző.

³⁹⁷ L. Appianus *Ibériké* 80-83. A történet lényege, hogy Mancinus (*cos.* 137) a numantiaiakkal Rómára nézve kedvezőtlen szerződést kötött, ezért a rómaiak nem ismerték el a szerződést, helyette inkább kiadták Mancinust a numantiaiaknak. Ők azonban nem vették át, hiszen ezzel elismerték volna, hogy a szerződés valóban semmis. Hasonlóan jártak el a rómaiak pl. Caudiumnál is, vö. Lív. 9.2-11.

³⁹⁸ Kivéve uralkodói engedéllyel: 50.8.6, Suet. *Tib.* 31.1 alapján ebbe a *senatusnak* is beleszólása lehetett.

³⁹⁹ Esetleg közvetítő.

⁴⁰⁰ Általában ha az egyik fél jogos indokkal – pl. súlyos betegség miatt – nem jelenik meg az ítélethirdetésnél, akkor nem lehet ítéletet hirdetni (Iulianus *Dig.* 42.1.60).

el, ezeket a kiadásokat nem lehet gabonabeszerzésre fordított összegnek tekinteni, hanem a város *curator*ának (*curator rei publicae*) parancsára meg kell téríteni. 5 Ha az, aki a gabonabeszerzésre fordítandó összeggel adós,⁴⁰¹ kamatotstul kártalanít, akkor mértéken felüli és meg nem engedett számításokat nem alkalmaznak, azaz nem növelik (a visszafizetendő összeget) kamatos kamattal. 6 A város *curator*a fizettesse vissza a tulajdonosnak annak a gabonának a becsült árát, amelyet a város számadásaiba felvett vásárlás után jogszerűtlenül vettek el. 7 Ha valaki, aki a jelölése (*nominare*) időpontjában még alkalmas volt, de később tönkrement és a városnak az adósságokkal kárt okozott, akkor az ilyen személyt kinevezőnek (*creator*) ezen a címen nem kell helytállnia, hiszen semmiféle emberi megfontolás nem láthatja előre a véletlen eseményeket. 8 A város jogát nem lehet megállapodással megváltoztatni (olyan célból), hogy azáltal ne lehessen a *magistratus*okat hivataltársuk helyett is perelni olyan ügyekben, amelyekben ezt a jog megengedi. 9 Az olyan ügyben folyó per (megindításának joga), amelyet a fentiek miatt a hivataltárs ellen is meg szoktak indítani, a méltányosság alapján azt is megilleti, aki más helyett fizetett. 10 Ha bebizonyosodik, hogy hivatali idejük alatt az egyik *magistratus* a másik helyett fizetett, akkor a *provincia* helytartója az összeg visszafizetését még az (utóbbi) örököseinek is előírja.⁴⁰²

3 (2, 11) *ÜGYANŐ ugyanabban a könyvben* Ha a munka (*opus*) elvégzésének bérlőjét megbüntették,⁴⁰³ és a kezes, aki az ő érdekében eljár, ugyanannak a munkának az elvégzését másnak adta bérbe, és e második vállalkozó sem végezte el a munkát, akkor a kezes örököse nem utasíthatja el a kamat kifizetését,⁴⁰⁴ mivel egyrészt a korábbi ügy jóhiszemű szerződéssel (*bonae fidei contractus*) a teljes összegre kötelezi a kezeset, másrészt a későbbi bérbeadás, mivel a saját felelősségét elismerte, szintén kötelezi a kezeset, hogy fizesse meg a teljes összeget a városnak. 1 (12) Akik az állami bevételek bérlőjéért a teljes bérletre kezességet vállaltak, azokat joggal lehet perelni a kamatokra is, kivéve, ha erre vonatkozóan külön megfogalmaztak valamit valamelyikükkel kapcsolatban a kezességvállaláskor. 2 (13) De ha a földbérleti szerződésben ki van kötve, hogy mostoha időjárás esetén egy derék férfi becslése alapján kell kifizetni az

⁴⁰¹ Ti. ha hiány maradt, a közfeladatokat ellátók tartozásairól l. 50.4.6.1.

⁴⁰² Általában igaz a közfeladatok esetében, hogy ha csak egy ember látta el azt a közfeladatot, tisztséget, amelyre pedig többeket is kineveztek, akkor a költségeket meg kellett osztani közöttük (Diocl. *Cod.* 11.38.1).

⁴⁰³ Más értelmezés szerint „perelték”.

⁴⁰⁴ Ti. a munkáért előre felvett összeg után.

éves bérletet, akkor a bérleti szerződés átvizsgálása után jóhiszeműen kell eljárni.

4 (3) PAP. resp. I A közös hivatalt ellátó *curatorok* azért a pénzért, melynek teljes összegét a város mindannyiuknak adta, még akkor sem mentesülnek az egymásért való felelősség alól, ha ezt egymás között felosztották.⁴⁰⁵ De Ulpianus (azt mondta, hogy) a gyámok mintájára mégis azt kell először perelni, aki az ügyet intézte.

5 (3, 1) UGYANÓ ugyanabban a könyvben Egy közföldet a város *curatora (curator rei publicae)* megfelelő kezességvállalás nélkül adott bérbe öt évre. Ha a következő években a *colonus* hátralékba kerül és a föld terményeiből a földbérleti díjat nem tudja megfizetni, akkor a (hivatali) utód, aki bérbe adta a földet,⁴⁰⁶ viseli a felelősséget.⁴⁰⁷ Nem is olyan régen ugyanezt rendelték el az állami bevételek bérbeadása esetében is, ti. hogy mindenki a saját hivatali ideje alatt (intézett ügyekért) viseli a felelősséget. 1 (2) Nem lehet megtagadni a pert hivatala letétele után az ellen, aki hivatali ideje alatt a város hitelezői (*creditor*) felé a fennálló kötelezettséget megváltoztatva vállalt kezességet. Más helyzetben van az, aki elrendelte, hogy fizessék meg a tartozást, ez ugyanis ahhoz hasonló, aki közvagyonot adott el vagy bérbe. 2 (3) A fiút nem lehet arra kötelezni, hogy apjáért, akit a város *curator*ává tettek, kezeskedjen. Ezen nem változtat az sem, ha az apa, mielőtt *curator* lett, javainak egy részét ajándékképpen fiának adta, miután hatalma alól elbocsátotta. 3 (4) A *magistratus* kezeze, miután erre külön felkérték, még külön zálogot is adott. Úgy tekintjük, hogy arra az esetre adta a zálogot, ha jogosan perelik, ti. miután nem tudta az adósságot kifizetni az, akiért kezeskedett.

6 (4) VAL. fideicom. II A *municipium*ra hagyott pénz csak az uralkodó hozzájárulásával használható fel más célra, mint amire az elhunyt akarta. Ha valaki

⁴⁰⁵ Azaz ha az egyikük az összeg felét, a másik a másik felét kezelte, ettől még a teljes összegig felelősek mindketten.

⁴⁰⁶ Azaz aki ismételten jóváhagyta a bérletet (?).

⁴⁰⁷ Részben olvasattól függő egyéb értelmezések: „annak az utóda, ki bérbeadta a földet, viseli a felelősséget” vagy „az utód, és nem a *curator*, aki bérbe adta a földet, viseli a felelősséget”, ezekkel szemben I. 50.8.12.6 és Mod. Díg. 12.1.35. ami alapján úgy tűnik, hogy a *curator* nem felel azért, ami már az ő hivatali ideje előtt sem volt rendben, kivéve ha jóváhagyta a kölcsönt, bérletet, szerződést, zálogot stb., vö. 50.1.36.1.

végrendeletében egy olyan épület építését rendelte, amely a *lex Falcidia*⁴⁰⁸ miatt nem valósulhat meg, akkor megengedett, hogy az ezen a címen (még járó) összeget arra fordítsák, ami a leginkább szükségesnek tűnik a város számára. Ha pedig több összeget hagy több épület építésére, de ez az összeg a *lex Falcidia* miatt nem elegendő valamennyi épület megépítésére, akkor megengedett, hogy arra az egy épületre fordítsák, amelyre a város akarja. Ha valaki azért hagyott pénzt a *municipiumra*, hogy annak kamataiból állatviadalokat vagy színelőadásokat tartsanak, de a *senatus*⁴⁰⁹ megtiltotta, hogy ilyen célra fizessék ki a pénzt, akkor megengedett, hogy az e célra hagyományozott pénzt arra fordítsák, ami a leginkább szükségesnek tűnik a *municipe*sek számára, úgy, hogy az építési feliraton tüntessék fel a hagyományozó bőkezűségét.

7 (5) *PAUL. sent. I* Nem lehet arra kényszeríteni a *decuri*ókat, hogy hazájuk számára alacsonyabb áron biztosítsák a gabonát, mint amennyibe éppen kerül.⁴¹⁰ I Ha a pénzt nem konkrétan egy új épület építésére hagyományozták, akkor abból a régieket is helyre lehet állítani.

8 (6) *ULP. ad ed. praet. I* A városok *magistratusai* nem csak a rosszhiszeműségért, hanem a nagyfokú gondatlanságért is felelnek, sőt még ennél is nagyobb körültekintéssel tartoznak.⁴¹¹

9 (7) *PAUL. ad ed. praet. I* Iulianus úgy vélte, hogy ha egy atyai hatalom alatt álló fiú apja beleegyezésével viselt *magistratus*t, akkor az apa a városnak a fiú hivatalviselése következtében keletkezett káráért a teljes összeg erejéig felel.

⁴⁰⁸ A Kr. e. 40-es *lex Falcidia* rendelkezett arról, hogy a vagyon legalább $\frac{1}{4}$ részét az örökösöknek kell fenntartani (Gai. *Institutiones* 2.227), ha tehát valaki a teljes vagyonát erre az épületre szánta, akkor is $\frac{1}{4}$ részt ebből le kellett vonni az örökös számára, és ha a maradék $\frac{3}{4}$ rész már nem elég ennek az épületnek a költségeire, akkor más célra is fel lehetett használni.

⁴⁰⁹ TREITSCHKE szerint a római *senatus*, de lehet, hogy inkább a helyi tanács.

⁴¹⁰ Vö. 50.1.8.

⁴¹¹ A rosszhiszeműség (*dolus*) szándékosságot tételez fel, míg a nagyfokú gondatlanság (*lata neglegentia*) nem utal ugyan szándékosságra, csak olyan fokú hanyagságra, hogy a *magistratus* még arra sem ügyelt, amire pedig mindenki szokott, míg a körültekintés (*diligentia*) az egy derék és alapos családapától elvárható gondosságot jelöli.

10 (8) *MOD. reg. VIII A* (városi elszámolások) számolási hibáit tíz vagy húsz év múlva⁴¹² is felül lehet vizsgálni és kijavítani (*retractatio*). 1 De ha azt mondják, hogy ezeket szándékosan követték el, akkor nem.⁴¹³

11 (9) *PAPIR. de const. II* Imperator Antoninus és Verus egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy a *curatorok*nál maradt pénz kamatostul kell behajtani. De a *curatorok* azért az összegért, amelyet az építési vállalkozóktól nem lehet behajtani, csak a tőke erejéig felelősek. 1 Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy az építési munkákért a *curatorok* örökösei is felelősek. 2 Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a város *curatorának* vissza kell szereznie a város földjeit,⁴¹⁴ még akkor is, ha azt jóhiszeműen birtokolják, mivel (e jóhiszemű birtokosok) az eladókhöz fordulhatnak (kártalanításért).

12 (9, 3) *UGYANŐ ugyanabban a könyvben* Imperator Antoninus és Verus úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a középületeket fenntartását csak kezeességvállalás mellett lehet elvégeztetni. 1 (4) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy ha a *curatorok* a városi vagyón⁴¹⁵ eladásakor hanyagságból (okoztak kárt a városnak), akkor azt meg kell téríteniük, ha rosszhiszeműen, akkor kétszeresen kell megtéríteniük, de ez a büntetés nem száll át az örököseikre. 2 (5) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy az élelmiszerellátásra szánt pénzt a *curatoroknak* kell behajtani az (adós) javainak eladásával. 3 (6) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy – Hadrianus levelének (*litterae*) megfelelően – azok a gabonafelvásárlók, akik serényen látták el hivatalukat, saját káruk nélkül láthassák el azt. 4 (7) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a város számadáskönyvének *curatorától* (*calendarii curator*) nem kérhetnek biztosítékot, mivel őt a helytartó vizsgálatot követően választja ki. 5 (8) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy a *curator* hivataltársa miatt is felelősséggel tartozik, ha képes lett volna közbelépni vagy visszatartani őt (a hibás cselekedettől).⁴¹⁶ 6 (9) Ugyanők úgy rendelkeztek egy leiratukban,

⁴¹² Herm. *Dig.* 44.3.13.1 alapján viszont nem lehet már eljárni e miatt az ügyet ténylegesen intézővel szemben húsz éven, az ő örököseivel szemben tíz éven túl. A számolási hibák az igazságnak megfelelő adatokat nem változtatják meg, de bizonyos esetekben nem lehet már módosítani rajtuk, pl. ha már ítélet vagy szerződés született ezek alapján (Diocl. *Cod.* 2.5.1 [293]).

⁴¹³ Azaz az elszámolások véletlenül elkövetett számolási hibáit utólag következmények nélkül lehet javítani, de ha rosszhiszeműen jártak el, akkor nem.

⁴¹⁴ Örökbérlet esetén ehhez uralkodói engedély szükséges (Paul. *Dig.* 39.4.11.1).

⁴¹⁵ Esetleg „az adósok javainak eladásakor”.

⁴¹⁶ De ha ugyanazt a feladatot és osztatlanul látják el, akkor mindketten a teljes összegig felelnek (Ant. *Cod.* 11.36.1 és Gord. *Cod.* 11.36.2)

hogy a *curator* viseli a hivatali ideje alatt rosszabb feltételek közé került adósságok után a felelősséget; de ha ezek az adósságok már az ő hivatali ideje előtt sem voltak rendben, akkor méltányosnak látszik, hogy a felelősség ne a *curatort* terhelje.⁴¹⁷

13 (9, 10) *UGYANŐ ugyanabban a könyvben* Imperator Antoninus és Verus úgy rendelkeztek egy leiratukban, hogy az, aki *magistratusa* alatt és majd még jóval ez után is közpénzt tartott magánál,⁴¹⁸ annak a kamatokat is ki kell fizetnie, kivéve, ha meg tudja magyarázni, hogy miért kévsé fizette vissza a pénzt.

VIII. A REND ÁLTAL HOZOTT HATÁROZATOKRÓL

1 *ULP. op. III* Nem a helytartóké a döntés joga az orvosok meghatározott létszámon belüli kinevezéséről,⁴¹⁹ hanem az egyes városok rendjéé⁴²⁰ és földbirtokosaié (*possessor*), hogy – miután megbizonyosodtak erkölcsi feddhetetlenségükről és szakmai hozzáértésükről – ők maguk választhassák ki azokat, akikre testi betegség esetén saját magukat és gyermekeiket bízják.

2 *MARCI. publ. I* Azok a határozatok, amelyeket nem a törvényben meghatározott létszámú (*legitimus numerus*) *decurio* összehívásával hoznak, érvénytelenek.

3 *ULP. de appell. III A* városi törvény pedig úgy rendelkezik, hogy a tanács ülését legalább kétharmados jelenléttel tartsák meg.⁴²¹

⁴¹⁷ Ugyanis az viseli a felelősséget, aki gondatlan volt (*Mod. Dig. 12.1.35*).

⁴¹⁸ A közpénzről való elszámolásokról l. *Irn. 67-69*.

⁴¹⁹ Az orvosok általában mentességet élveztek (vö. 50.4.18.30), de nem az összes orvos (*Ant. Cod. 10.53.1*), hanem csak azok, akik a város lakossága által jóváhagyva praktizáltak (vö. 50.4.11.3 és a köv. jegyzetet), ezek száma pedig valószínűleg szabályozva volt, nehogy ezzel az ürüggyel túl sokan mentesüljenek.

⁴²⁰ *Diocl. Cod. 10.53.5* alapján a rend akarata ellenére senkit nem lehet a mentesség rendelkező orvosok közé sorolni, mivel a rend határozata biztosítja a mentességet.

⁴²¹ Ugyanez az arány *Ulp. Dig. 3.4.3*-ben és *Paul. Dig. 3.4.4*-ban. Az egyes ügyek jelentőségének megfelelően eltérések voltak mind abban, hogy milyen arányú részvételt, mind abban, hogy milyen arányú többséget kívántak meg a döntéshez, pl. a *decuriók* határozatának hatálytalanításához 2/3-os jelenlét és 3/4-es többség kellett (*Irn. D*), de egy épület lebontásának engedélyezéséhez elég volt 50%-os jelenlét egyszerű többséggel (*Irn. 62*). A leggyakoribb arányok az 1/2, 2/3, és 3/4, de esetenként konkrét számot adtak meg (pl. *Urs. 75*-ben 50 főt).

4 *ULP. de off. cur. A decuriók kegyhahászó (ambitiosa)*⁴²² határozatait hatályon kívül kell helyezni,⁴²³ akár egy adósnak engedik el az adósságát, akár túl bőkezűen adományoznak valamit. 1 Ennélfogva általában nem érvényes az olyan határozat, amely a közvagyonból biztosít telket, épületet vagy bizonyos összeget valakinek. 2 De ha a *decuriók* úgy határoznak, hogy valakinek fizetést adnak,⁴²⁴ akkor az a határozat nem egy esetben érvényes lesz, ilyen pl. az oktatás (*liberalis ars*) vagy a gyógyítás miatt megállapított (fizetés), ilyen célból ugyanis lehet fizetést adni.⁴²⁵

5 *CALL. de cogn. II* Divus Hadrianus egy, a nicomediaiakhoz intézett leiratában úgy rendelkezett, hogy amit egyszer a rend elhatározott, azt csak jó okkal lehet érvényteleníteni,⁴²⁶ azaz ha a korábbi határozat érvénytelenítése a közhasznát célozza.

6 *SCAEV. dig. I A municipium* törvénye (*lex municipii*) így rendelkezik: *ha valaki a tanácsstermen*⁴²⁷ *kívül ítélkezik, a tanácsból ki kell zárni, és fizessen 1.000 drachma büntetést.* Kérdés, hogy annak is el kell-e szenvedni a büntetést, aki azért cselekedett e határozat ellen, mert nem ismerte. Azt válaszolta, hogy az ilyenfajta büntetések is csak a szándékosan vétkezők ellen vannak.

X. A KÖZÉPÜLETEKRŐL⁴²⁸ (*OPERA PUBLICA*)

1 *ULP. op. II* Ha valakit a középületek *curatorává* (*curator operum*) választanak, de a (fellebbezésekhez) előírt idő túllépése megakadályozza mentessége érvényesítését, akkor az ő örökösei felelősek azért a késlekedésért, amit még életében okozott, de semmi felelősségük nincs a halála után bekövetkező kése-

⁴²² Tkp. részrehajló, visszaélő.

⁴²³ Ugyanígyen értelemben Diocl. *Cod.* 10.47.2.

⁴²⁴ *Const. Cod.* 10.37 (349) alapján csak uralkodói beleegyezéssel lehetett közpénzből fizetést adni.

⁴²⁵ Sőt, a tanároknak és orvosoknak a *decuriók* mentességét is adhattak, de másnak nem, Diocl. *Cod.* 10.47.1.

⁴²⁶ A folyamathoz l. *Irn. D.*

⁴²⁷ A görög *synedrion* a latin *curiának* felel meg.

⁴²⁸ Az *opus publicum* szó szerint közmunkát jelent, *terminusként* jelentése középület, amelybe nem csak a fürdők, házak, hanem az utak, szobrok stb. is beletartoznak, építkezéssel, karbantartással, bérbeadással együtt.

delemért.⁴²⁹ 1 A vízvezeték építésének felügyeletét egy másik közfeladat elvállalása után vállalta el valaki. Visszas dolog az, ha ő, aki két (közfeladatot) lát el, arra törekszik, hogy felmentsék a korábbi (közfeladat) alól, mivel ha csak az egyiket kellett volna elvállalnia, helyesebb lett volna az előtt mentességet kérnie, hogy az utóbbit elvállalta volna.

2 *UGYANŐ op. III* Aki bőkezűségből, nem pedig valamilyen kötelességtől kényszerítve jövedelmei egy részét egy középület befejezésére fordította, annak nem lehet irigységből megtiltani, hogy nagylelkúsége jutalmaképpen az általa építtetett középületre felírassa a nevét. 1 A(z építési) vállalkozókkal a középületek *curatorai (curator operum)*⁴³⁰ állnak szerződéses kapcsolatban, a város pedig azokkal, akiket a munka elvégzésének az irányítására rendelt, (ti. *curatorokkal*). A *provincia* helytartójának belátása szabja meg, hogy mennyi ideig, ki és kinek van kötelezve. 2 A *provincia* helytartójának kell tekintélyével megakadályoznia, hogy annak a nevét, aki bőkezűen épített valamit, kitöröljék, és más nevét írják a helyére, nehogy ez visszatartsa a polgárokat a hazájuk iránti hasonló bőkezűségtől.

3 *MAC. de off. praes. II* Magánember uralkodói beleegyezés nélkül is építhet új épületet, kivéve, ha ezzel egy másik várossal akar vetélkedni, vagy ha ezzel viszálykodásra adna okot, vagy ha *circust*, színházat vagy *amphitheatrumot* építene.⁴³¹ 1 Ellenben az uralkodói rendelkezések kinyilvánítják, hogy köz-költségen csak uralkodói beleegyezéssel lehet új épületet építeni. 2 A középületre senki más nevét nem lehet felírni, csak az uralkodóét, vagy azét, aki az épület költségeit állta.

4 *MOD. pand. XI* Még a helytartó nevét sem lehet felírni.

5 *ULP. de off. cur.* Ha hagyományt (*legatum*) vagy hitbizományt (*fideicommissum*) hagynak egy épület megépítésére, hogy mennyi kamatot és mikor kell felszámítani, arról Divus Pius így rendelkezik egy leiratában: „Ha azok, akik végrendeletükben szobrok vagy képmások felállításáról rendelkeztek, ennek nem szabtak határidőt, akkor ezt a *provincia* helytartójának kell meghatároznia: és ha az örökösök nem végezték el addig, akkor hat hónapig kevesebb kamatot

⁴²⁹ Azaz fellebbezett, de nem tartotta be az előírt határidőt (2 hónap, vö. 212. jegyz.), emiatt mentességét nem tudta érvényesíteni (vö. 50.5.1pr.), ugyanakkor a fellebbezés ideje alatt nem is látta el a feladatát.

⁴³⁰ A középületek építésével, karbantartásával, bérbeadásával stb. foglalkozó tisztviselő.

⁴³¹ Az uralkodói jóváhagyásra – helytartói közvetítéssel – l. pl. Plin. *Ep.* 10.23–24, 37–42, 49–50, 61–62, 70–71, 90–91, 98–99, az uralkodói/helytartói kontroll többnyire azért volt szükséges, hogy a városok ne vállalják túl magukat.

kell fizetniük a városnak, ha később sem, akkor évi 6%-os kamatot. De ha a végrendelező meghatározta a határidőt, akkor addig a határidőig ki kell fizetniük a pénzt, ha pedig azt mondják, hogy nem találnak megfelelő szobrot, vagy nem tudnak megállapodni a helyében, akkor azonnal 6%-os kamatot kell fizetniük.”⁴³² I Magánemberek nem rendelkezhetnek a város birtokaival. Tehát a *provincia* helytartója fog gondoskodni arról, hogy a magánbirtoktól elkülönítsék a közbirtokokat, hogy ezek inkább a közbevételeket növeljék. Ha pedig azt találja, hogy közbirtokokat vagy középületeket magánemberek használnak, akkor döntse el, hogy közhasználatra visszakövetelje-e ezeket, vagy kedvezőbb, ha bért (*vectigal*) kér értük, és azt tegye, amit a város számára hasznosabbnak ítél.

6 *MOD. pand. XI* Divus Marcus egy leiratában úgy rendelkezett, hogy az érintett helytartónak az uralkodóval kell egyeztetnie azokkal az épületekkel kapcsolatban, amelyek a (város)falaknál, a kapuknál vagy közterületen vannak,⁴³³ vagy ha (város)falat építenek.⁴³⁴

7 *CALL. de cogn. II* Divus Pius egy leiratában úgy rendelkezett, hogy azt a pénzt, amelyet (végrendeletileg) új épületek megépítésére hagytak, inkább a már meglévő korbantartására kell fordítani, mintsem új építkezés megkezdésére, különösen abban az esetben, ha már megvannak a szükséges középületek, de nincs elég pénz ezek korbantartására. I A *senatus* úgy határozott, hogy ha valaki megígéri, hogy egy más által építtetett épületet márványdíszekkel felékesít, vagy valamilyen más módon a nép akaratának megfelelően tesz (valami hasonlót),⁴³⁵ akkor saját nevét is felirathatja az építési feliratra, de csak úgy, ha az épület eredeti építtetőinek az építési felirata is megmarad. Ugyanebben a határozatban (*mandata*)⁴³⁶ szerepel az is, hogy ha magánemberek saját vagyoniukkal hozzájárulnak egy közpénzből finanszírozott építkezéshez, akkor az építési feliraton az ő nevüket is fel kell tüntetni, valamint azt, hogy mekkora összeggel járultak hozzá az építkezéshez.

⁴³² Más értelmezés szerint: „ha a határidőig nem végeznek, és nem hozzák fel mentségül, hogy nincs szobor vagy pereskednek a helyért, akkor...”

⁴³³ MOMMSEN szerint kiegészítendő még a kikötőkkel.

⁴³⁴ Vö. 431. jegyz.

⁴³⁵ MOMMSEN szerint *facturum* helyett *aucturum*, azaz kibővíti, nagyobbítja.

⁴³⁶ Szó szerint utasítások.

XI. A VÁSÁROKRÓL (*NUNDINAE*)

1 *Mod. reg. III* Ha valaki az uralkodótól kieszközölt vásártartási jogával tíz évig nem él, akkor ettől elesik.

2 *CALL. de cogn. III* Ha valaki megparancsolja, hogy maguk a földművesek vagy a halászok vigyék termékeiket (*utensilia*) a városba, hogy ott ők maguk adják el, az élelmiszerellátás (*annonae praebitio*) veszélybe kerül, mivel földműveseket vonnak el a feladatuktól: hiszen (a földműveseknek), mielőtt elszállították az árut, át kell azt adniuk (a városbeli kereskedőknek) és vissza kell térniük a saját munkájukhoz. Végtére is Platón, ez az igen bölcs és a görögök közt nagy tekintélyű férfi, mikor azt fektette le, hogy hogyan lehet egy városban jól és boldogan élni, a kereskedőket az elsősorban szükséges dolgok közé sorolta. Azt mondja ugyanis az *Állam* második könyvében: „Tehát (államunknak) több földművesre, és egyéb mesteremberekre lesz szüksége [...] és olyanokra, akik árukat szállítanak ki és be. [...] Ezek pedig a kereskedők (emporos). [...] És ha a földműves vagy más mesterember valamely termékét a piacra viszi, és véletlenül nem akkor ér oda, mint az ő áruját átvenni kívánók, vajon dolgait elmulasztva ott gubbaszt majd a piacon? Semmiképp! Hanem akadnak, akik – ezt látva – vállalkoznak a csere lebonyolítására.”⁴³⁷

XII. AZ ÍGÉRETEKRŐL (*POLLICITATIO*)

1 *Ulp. de off. cur.* Ha valaki megígérte, hogy a város számára épít valamit vagy pénzt ad, akkor a kamatokra nem lehet perelni. De ha elkezdí húzni az időt, akkor már a kamat is számít, ahogyan uralkodónk megistenült atyjával együtt⁴³⁸ egy leiratában is rendelkezett. I Tudnivaló, hogy nem mindig kötelezhető (ígérete betartására) az, aki megígért valamit. Ha ugyanis valaki a neki megadott vagy megadandó tisztség miatt vagy valami más jogos ok⁴³⁹ miatt tett ígéretet, akkor ígérete kötelezi. Ha azonban minden ok nélkül tett ígéretet, akkor ez nem kötelezi. Ez áll sok – régi és új – uralkodói rendelkezésben is. 2 Ha pedig (jogos) ok nélkül ígért, de elkezdte ígéretét beváltani, akkor már kötelez-

⁴³⁷ Platón *Politeia* 2.11–12 (371a-c) kihagyásokkal, JÁNOSY I. fordítása.

⁴³⁸ Septimius Severus és Caracalla.

⁴³⁹ Vö. 50.12.4 és 7. Ennek részletes szabályozására azért volt szükség, mert „egy egyszerű ígéret alapján nem lehet perelni” Paul. *sent.* 5.12.9.

ve van, mivel már elkezdte. 3 Elkezdés alatt értjük, ha megvetette az alapokat vagy megtisztította a helyet. De akkor is úgy tekintjük, hogy elkezdte, ha kérésére azt a helyet már kijelölték neki (*locus destinatus*).⁴⁴⁰ Ugyanígy, ha a köztulajdonba⁴⁴¹ adta a felszerelést vagy a pénzt. 4 Ha ő maga nem is kezdte el a munkát, de mivel egy meghatározott összeget ígért a városnak az épületre, és (a város) erre az összegre való számítva elkezdte a munkát, így kötelezve lesz, mintha elkezdte volna a munkát. 5 Ahogyan uralkodónk is így rendelkezett isteni atyjával együtt egy leiratában, azzal kapcsolatban, aki oszlopok (állítását) ígérte: „Aki ok nélkül ígértek pénzt a városnak, azokat nem kötelezik arra, hogy bőkezű ígérteket be is váltsák. Ha azonban oszlopokat ígértél a citiumiaknak, és erre számítva a város vagy magánemberek költségén már elkezdtek a munkát, akkor nem lehet abbahagyni azt, mit elkezdtek.” 6 Uralkodónk egy leiratában úgy rendelkezett, hogy ha valaki befejezve egy épületet azt (a városnak) adja, akkor ha ez után valami véletlen kár éri az épületet, akkor azt már nem az viseli, aki építtette.

2 *UGYANÓ disp. I* Ha valaki fogadalmat tett valamiről, akkor a fogadalma (*votum*) kötelezi. De ez magát a fogadalmat tevő személyét kötelezi, nem a felajánlott dolgot.⁴⁴² Ugyanis ha a felajánlott dologra vonatkozó fogadalmát beváltotta, akkor ez a fogadalomtevőt mentesíti, de maga a dolog nem válik megszenteltté (*sanctus*). 1 A fogadalom csak a családapákat és az önjögű serdülteket kötelezi; az atyai hatalom alatt álló fiút és a rabszolgát ugyanis apja vagy ura beleegyezése nélkül tett fogadalma nem kötelezi. 2 Ha valaki vagyonának tizedét ajánlja fel, ez a tized addig a vagyon részét képézi, míg el nem különítik.⁴⁴³ Ha pedig valaki vagyona tizedét felajánlotta, de még ennek elkülönítése előtt meghalt, akkor az ő örököse köteles kifizetni e tizedet az örökségéből, köztudott ugyanis, hogy a fogadalomból fakadó kötelezettség átszáll az örökösökre is.

3 *UGYANÓ disp. IV* A megállapodás (*pactum*) két fél egyetértése és megegyezése, az ígéret (*pollicitatio*) ellenben egyetlen felajánló ígérete (*promissum*).

⁴⁴⁰ Pl. megígérte, hogy épít egy templomot, és a *decuriók* megszavaztak neki e célra egy közterületet. A feliratokon ezt általában a *loco dato (ex) decreto decurionum*, azaz „a *decuriók* határozata által biztosított helyen” kifejezés jelzi.

⁴⁴¹ Esetleg: „közterületre vitte”.

⁴⁴² Azaz e felajánlás személyes, kötelmi jellegű volt.

⁴⁴³ Ennek a szabályozása azért fontos, mert pl. bizonyos közfeladatokat a vagyon nagyságához mérik, és előfordulhat, hogy a tizedrészt levonásával már nem éri el a vagyon a határértéket, vö. 50.1.21.4.

Ezért úgy rendelték, hogy ha valaki tisztség miatt tett ígéretet, akkor ezt mint tartozást be lehet hajtani. És azt is elrendelték, hogy ha már elkezdte az építkezést, akkor – jóllehet nem a tisztsége miatt tett ígéretet – az ígéretevőt kötelezni lehet, hogy befejezze azt. 1 Ha valaki ígéretének megfelelően átadott valamit a *municipes*eknek, majd később ezt vissza akarja követelni, akkor nem lehet neki ezért keresetet adni,⁴⁴⁴ ugyanis az a legméltányosabb, hogy az ilyenfajta, a városoknak kedvező elhatározásokat ne lehessen megbánásból visszavonni. De ha már nem a *municipes*ek birtokolják azt a dolgot, akkor azt kell mondanunk, hogy meg kell engedni, hogy perelhessen.

4 *MARCI. inst. III* Ha valaki a város kárára bekövetkező tűzvész, földrengés vagy egyéb kár miatt tesz ígéretet, akkor ez kötelezi.⁴⁴⁵

5 *Ulp. resp. I* (Valamely jogtudós) Charidemusnak azt válaszolta, hogy egy levél alapján,⁴⁴⁶ amit valaki távollétében játékok rendezése érdekében (*muneris edendi gratia*) írt,⁴⁴⁷ nem lehet őt arra kényszeríteni, hogy azt elvégezze.

6 *UGYANŐ de off. procons. V* Az örökös esetében akkor van helye az (örökhagyó által tett) ígéret (értékének a) csökkentésének,⁴⁴⁸ ha az ígéretet nem tisztség miatt tették. Egyébként, ha tisztség miatt tették (az ígéretet), akkor úgy tekintik, mintha adósság lenne, és ennek megfelelően nem csökkentik az örökös esetében. 1 Ha valaki tisztség miatt ígért egy pénzüsszeget és azt el is kezdte fizetni, akkor ő Antoninus uralkodónk⁴⁴⁹ egy leiratának értelmében mintegy a megkezdett munka mintájára tartozik.⁴⁵⁰ 2 Tudnivaló, hogy nem csak a férfiaknak, hanem a nőknek⁴⁵¹ is teljesíteniük kell, ha valamit a tisztségek miatt ígértek, és ezt tartalmazza uralkodónknak isteni atyjával együtt kiadott leirata is. 3 Ha valakire városa kiszabja, hogy emeljen szobrokat az uralkodónak, akkor

⁴⁴⁴ Ugyanígy Labeo *Dig. 44. I. 23*.

⁴⁴⁵ Ti. ez az 50.12.1.1-ben említett jogos indoknak számít.

⁴⁴⁶ Valószínűleg azért, mert ilyen jellegű ígéretet csak a *magistratusok* előtt személyesen lehetett tenni (*offerentis*). Az írás (szerződés stb.) jogkeletkeztető hatása csak a görög jog hatására jelenik meg a római jogban, eredetileg a kötelezettséget a megfelelő keretek között tett szóbeli nyilatkozat hozza létre, az erről szóró írás csak ezt az aktust bizonyítja, de nem ez alapján keletkezik kötelelem.

⁴⁴⁷ Ti. hogy ilyen játékokat fog rendezni.

⁴⁴⁸ Vö. 50.12.9 és 14.

⁴⁴⁹ Caracalla.

⁴⁵⁰ A fentiek alapján a tisztség miatt tett ígéret egyébként is kötelez!

⁴⁵¹ *Phil. Cod. 10.64* alapján a nők is végezhettek bizonyos közzfeladatokat és tisztségeket. Közzfeladatok közül főleg a vagyoniak, a tisztségek közül leginkább papnői tisztek jöhetnek szóba.

uralkodónk és isteni atyja leiratai alapján nem köteles ezt teljesíteni, amennyiben nem tett ilyen értelmű ígéretet.

7 *PAUL. de off. procons. I* Divus Severus egy Dióhoz intézett leiratában úgy rendelkezett, hogy ha valaki a várost sújtó szerencsétlenség miatt ígérte meg, hogy épít valamit (*facere*), akkor ezt abban az esetben is köteles megtenni, ha még nem kezdett hozzá.⁴⁵²

8 *ULP. de off. cons. III* Hogy a város számára tett ígérek kivizsgálása a bírók hatásköre, arról az isteni testvérek Flavius Celsushoz intézett leiratukban a következő szavakkal rendelkeztek: „Helyesen fog eljárni Statius Rufus, ha azt a színpadot, aminek megépítéséről ígéretet tett a gabiiaknak, és amibe bele is kezdett, be is fejezi. Mert, még ha balszerencséjére a *praefectus urbis* három évre a száműzetés enyhébb formájával sújtotta, ez sem csökkenti az önként vállalt kötelezettségét (*munus*), hiszen ezt távollétében barátai révén is meg tudja építtetni. Ha pedig ezt megtagadná, akkor a (város) kijelölt képviselői (*actores*), akik a város érdekében törvényesen perelhetnek, a köz nevében perelhetik őt a bírók előtt, ezek pedig, mihelyt lehet, de még mielőtt száműzetésbe vonulna, vizsgálják ki az ügyet, és ha megállapítják, hogy neki meg kell építtetni azt az épületet, akkor parancsolják meg neki, hogy ez ügyben engedelmeskedjen a városának, vagy tiltsák el annak a teleknek az eladásától, amelyet a gabiiak területén (*territorium*) birtokol.”

9 *MOD. diff. IV* Divus Severus és Antoninus egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy az az ígéret, melyet valaki a tisztsége miatt tett a városnak, őt a teljes összegig kötelezi; örökösét pedig (az ő) tisztség miatt tett ígérete szintén a teljes összegig kötelezi,⁴⁵³ de ha a nagylelkűen megígért és megkezdett épületet az örökösök az örökségből nem tudják kifizetni, akkor a családon kívüli örökös (*heres extraneus*) az elhunyt vagyonának 1/5 részéig, a gyermekek pedig 1/10 részéig kötelezhetők.⁴⁵⁴ Divus Pius pedig úgy rendelkezett, hogy ha maga az adományozó szegényedik el, akkor az ígéretből kifolyólag vagyona 1/5 részéig kötelezhető a megkezdett munkára.

10 *UGYANÓ resp. I* Septicia versenyjátékokat ígért hazájának a feltétellel, hogy a tőke nála marad, és az évi hat százalékos kamatot fordítja a versenyzők díjazására, (az ígéretet) a következő szavakkal (tette): „*Büszkén felajánlok négyévente rendezendő játékokat harmincezer (denariusból), a tőkét magamnál tartom és biztosítom a tizes bizottságnak (dekaprótoi) halálom után*

⁴⁵² Ti. ez az 50.12.1.1-ben említett jogos indoknak számít.

⁴⁵³ Már Traianus is így (50.12.14).

⁴⁵⁴ Már Marcus Aurelius is így (50.12.14).

ezen összeg szokásos kamatát, azzal a feltétellel, hogy férjem rendezze a játékokat és ő is elnökölje, majd az ő halála után a gyermekeim. A kamat pedig a versenydíjakra szolgál, minden versenyszámban úgy, ahogy a tanács (bulé) elrendeli." Kérdezem, hogy Septicia fia elszenvedhetik-e azt a jótalanságot, hogy nem ők vezetik a versenyeket az ígéret szavainak és feltételének megfelelően. Herennius Modestinus azt válaszolta, hogy ha a verseny szervezése megfelelő, akkor be kell tartani az ígéretben szabott feltételeket.

11 *UGYANŐpand. IX* Az uralkodói rendelkezések biztosítják, hogy ha valaki tisztsége vagy papi tisztsége miatt pénzt ígért, és mielőtt azt a tisztséget vagy *magistratus*t betöltötte volna, meghal, akkor nem lehet a tisztségért vagy *magistratus*ért ígért összeget az örökösöktől perelni, kivéve akkor, ha ő vagy a város⁴⁵⁵ még életében belekezdett az építkezésbe (ti. az ígért pénzre számítva).

12 *UGYANŐpand. XI* Divus Severus egy leirata tartalmazza, hogy magán-épületeken az épület építetőinek akarata ellenére nem lehet másoknak szobrot állítani. I Divus Antoninus egy leiratában úgy rendelkezett, hogy ha valaki azért ígért épületet, hogy ne kelljen tisztséget viselnie, akkor inkább a tisztségek ellátására kell kényszeríteni, mint az épület megépítésére.

13 *PAPIR. de const. II* Imperator Antoninus és Verus Augustusok egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy az épület megépítésére kell kötelezni azokat, akik ezt tisztségükért ígérték, nem pedig arra, hogy ezt kifizessék. I Ugyanők egy leiratukban úgy rendelkeztek, hogy a városnak adott adományok feltételeit akkor kell érvényesnek tekinteni, ha ez a város érdekében van, mert ha károsak, akkor nem kell őket figyelembe venni. Ezért nem kell figyelembe venni, ha az elhunyt egy bizonyos összeg örökül hagyásával megtiltja, hogy állami bevételek szedjenek. Azokat lehet ugyanis engedélyezni, amelyeket a szokásjog megerősített.

14 *POMP. epist. et var. lect. VI* Divus Traianus egy rendelkezése alapján az, aki saját vagy más tisztsége miatt ígéretet tett, hogy egy városban valamit felépíttet, valamint az ő örököse is kötelezhető erre. Ha pedig valaki tisztsége miatt ígéretet tett valamely városban egy épület megépítésére, és ezt elkezdte, de mielőtt befejezte volna, meghalt, akkor a családon kívüli örököse is köteles vagy befejezni, vagy – ha inkább ezt akarja, akkor – az épület eredeti építetője által rá hagyott vagyon 1/5 részét annak a városnak adni, amelyben az építke-

⁴⁵⁵ V6. 50.12.1.4.

zést elkezdtek. Ha az örökös az elhunyt gyermeke,⁴⁵⁶ akkor a vagyonnak nem az ötöd, csak a tized részét kell átadnia. Így rendelkezett Divus Antoninus.⁴⁵⁷

15 *ULP. de off. cur.* Divus Pius pedig úgy rendelkezett egy leiratában, hogy a gyerekek közé számítanak a leányági unokák is.

XV. A CENSUSRÓL

1 *ULP. de cens. I* Tudnivaló, hogy bizonyos *coloniák ius Italicum*mal rendelkeznek, ahogyan Syria Phoenicében a tyrusiak igen ragyogó *coloniája* – ahonnan származom (*origo*) – mely híres fekvéséről,⁴⁵⁸ több évszázados múltra tekint vissza, harcias, és igen hűséges a rómaiakkal kötött szövetséghez: ennek a városnak ugyanis Divus Severus és a mi uralkodónk⁴⁵⁹ a római birodalom és állam iránt mutatott kiemelkedő hűsége miatt *ius Italicum*ot adományozott. I De ugyanebben a *provinciában* a berytusiak *coloniája* is, amelyik Augustus jó-téteményeit élvezi, és – ahogy Divus Hadrianus is említi egy beszédében⁴⁶⁰ – *colonia Augustanának* (is nevezik), rendelkezik *ius Italicum*mal.⁴⁶¹ 2 Itt van Heliupolis is, amely Divus Severustól a polgárháború alkalmával⁴⁶² olyan státust kapott, mintha itáliai *colonia* lenne. 3 A Syria Coelében található Laodicea *colonia* is *ius Italicum*ot kapott Divus Severustól a polgárháborúban tanúsított érdemeiért. A ptolemaisziak *coloniája*, amely Phoenice és Palaestina között helyezkedik el, a *colonia* néven kívül semmi mással nem rendelkezik. 4 Phoenice Emesa városának is *coloniai* jogot adott a mi uralkodónk, és *ius Italicum*mal rendelkező *coloniává* tette. 5 Phoenice *provinciában* Palmyra városa barbár törzsek és népek között fekszik. 6 Palaestinában két *colonia* volt, Caesarea és

⁴⁵⁶ A *liberi* itt tágabb jelentésben szerepel, inkább vér szerinti utódot jelent, vö. követező *fragmentum*ot, ahol a kiterjesztés nem az unokákra, hanem a *leányági* unokákra vonatkozik, a *leányági* leszármazáshoz l. 144. jegyz.

⁴⁵⁷ Marcus Aurelius.

⁴⁵⁸ Más értelmezés szerint: „híre mindenhova eljutott”.

⁴⁵⁹ Septimius Severus és Caracalla.

⁴⁶⁰ A beszéd (*oratio*) itt *oratio principis* értelemben is szerepelhet, amely az uralkodói rendeletek egy fajtája.

⁴⁶¹ A szokott értelmezés két külön városnak tekinti Berytost és azt a bizonyos *colonia* Augustanát, mivel azonban Berytos *colonia* Augusta volt – CIL III 165: *col(onia) Iul(ia) August(a) Fel(ix) Berytus*] – az értelmezésem talán helyesebb.

⁴⁶² Septimius Severus és Pescennius Niger között (193–194).

Aelia Capitolina,⁴⁶³ de egyik sem rendelkezik *ius Italicum*mal. 7 Divus Severus is *coloniát* alapított Sebaste⁴⁶⁴ városában. 8 Daciában Zerna⁴⁶⁵ Divus Traianus által alapított *coloniája* is *ius Italicum*mal rendelkezik. 9 Zarmizegetusa⁴⁶⁶ is ugyanilyen jogú, valamint Napoca⁴⁶⁷ és Apulum⁴⁶⁸ *coloniák* is, továbbá a pata-vissensisek *vicusa*,⁴⁶⁹ amely Divus Severustól eszközölte ki *coloniai* jogot. 10 Bithyniában Apamea, Pontusban Sinope ilyen. 11 Ciliciában Selinus és Traianopolis.⁴⁷⁰

2 UGYANŐ *ad Sab. XXVIII* A korábbi *censusok* hiányosságai az új (vagyon-)nyilatkozatok megtételével megszűnnek.

3 UGYANŐ *de cens. II* A *census* során jelezni kell az életkort is, mivel egyesek az életkoruk miatt nem fizetnek adót. Például a syriai *provinciák*ban a férfiak tizenégy, a nők tizenkét éves koruktól hatvanöt éves korukig kötelesek fejadót fizetni; a *census* idején betöltött életkort kell figyelembe venni. I Uralkodónk Pelignianushoz intézett leiratában helyesen fejtette ki, hogy nem szabad a dolgoknak⁴⁷¹ adott mentességet megszüntetni, mivel a személynek adott mentesség a személlyel együtt megszűnik, de a dolgoké nem.

4 UGYANŐ *de cens. III* A *census* előírása rendelkezik arról, hogy a földeket a következőképpen kell a *censusba* felvenni: a telek neve; melyik városban és *pagusban*⁴⁷² van, és melyik két telek a közvetlen szomszédja; hány *iugerum* területű az a föld, amelyre a megelőző tíz évben vetettek; hány tőke van a szőlőföldön; hány *iugerum* területű az olajfaültetvény és mennyi fa van rajta; hány *iugerum* területű a rét, amelyet a megelőző tíz évben kaszálónak különítettek

⁴⁶³ Jeruzsálem, Hadrianusról elnevezve.

⁴⁶⁴ Samaria, a görög Sebasté a latin Augustának felel meg.

⁴⁶⁵ Dierna, Orsova. Zerna leírása inkább Zarmizegetusának felel meg, így elképzelhető, hogy a szövegahagyományban felcserélődött a kettő.

⁴⁶⁶ Sarmizegetusaként is, Várhely.

⁴⁶⁷ Kolozsvár.

⁴⁶⁸ Alba Iulia, Gyulafehérvár.

⁴⁶⁹ Potaissa, Torda.

⁴⁷⁰ A latin szövegben csak *Selinus et Traianopolis* szerepel, mivel azonban Selinus Traianopolisnak is nevezték, egyes vélemények szerint a „Selinus, amelyet Traianopolisnak is neveznek” a helyes fordítás. Ciliciában a Traianopolis nevet viselte még pl. Epiphaneia városa is.

⁴⁷¹ *Res* alatt itt leginkább ingatlan értendő.

⁴⁷² Kisebb közigazgatási egység egy város *territoriumán* belül, magyarul kb. járás.

el; hány *iugerum* területű a legelő, ugyanígy a vágnyaló erdő.⁴⁷³ Mindezt az becsülje fel, aki a (vagyon)bevallást teszi (*deferre*). 1 A *censust* végzőnek (*censitor*) méltányosságot kell gyakorolnia, mivel méltó a hivatalához, hogy könynyítsen annak terhein, aki bizonyos okok miatt már nem rendelkezik a (korábbi) feljegyzésekbe felvett vagyonnal. Ezért a *censust* végzőnek enyhítenie kell annak a terhein, aki földjei egy részét földrengés következtében elveszítette. Ha a szőlőtőkék elpusztultak vagy a fák kiszáradtak, akkor méltánytalan ezeket beleszámítani a *census*ba. De ha a fákat és a szőlőtőkéket (a tulajdonos) vágta ki, akkor ezeket bele kell számítani a *census*ba – ti. amennyi akkor volt –, kivéve, ha a *censust* végző előtt igazolja a kivágásuk okát.⁴⁷⁴ 2 Akinek más város (területén) van földje, annak ott kell ezt felvetetnie (*profiteri*) a *census*ba, ahol az a föld van. A föld után járó adót ugyanis abban a városban kell megfizetni, amely város területén (*territorium*) van az a föld. 3 Jóllehet az egyes személyeknek adott mentesség kiváltsága e személyekkel együtt elenyészik, mégis úgy tekintjük, hogy a helyekkel és városokkal együtt általánosan kapott kiváltság az utódokra is érvényes. 4 Ha van egy telkem és arról (vagyon)nyilatkozatot teszek, az pedig, aki ezt a földet el akarja perelni, nem tesz róla nyilatkozatot, akkor ettől még perelheti.⁴⁷⁵ 5 A rabszolgák bevallásakor figyelni kell arra, hogy pontosan fel legyen tüntetve a származásuk (*natio*),⁴⁷⁶ életkoruk, feladatuk és szakértelmük. 6 A birtokosnak a halastavakat és a kikötőket is be kell vallania. 7 Ha valakinek sóbánya van a birtokán, azt is be kell vallania. 8 Ha valaki nem vallja be *inquilinus*át⁴⁷⁷ vagy *colonus*át, akkor *censori* büntetés-

⁴⁷³ A másik elterjedt erdőtypus (*silva glandaria*, Cato *de agricultura* 1) faanyag helyett takarmányt nyújtott.

⁴⁷⁴ Ha azért tette ezt, hogy kevesebb adót kelljen fizetnie, akkor főbenjáró büntetéssel sújtották és vagyonát elkobozta a kincstár (Theod. *Ch.* 13.11.1 [381], ugyanez a rendelkezés már enyhébb formában szerepel a *Cod.* 11.58.2-ben).

⁴⁷⁵ Azaz a *census*ba való felvétel még nem erősíti meg a birtok- ill. tulajdonjogot.

⁴⁷⁶ Erre azért lehetett szükség, mert már az ókorban is éltek bizonyos sztereotípiák az egyes népekről, amelyek befolyásolhatták a rabszolga értékét (vö. Ulp. *Dig.* 21.1.31.21), alkalmazási körét. Ezenfelül Varro szerint arra kell törekedni, hogy ne legyen túl sok azonos nemzetiségű a rabszolgák között (Varro *de re rustica* 1.17.5), bár ezzel szemben bizonyos munkáknál nem ártthatott, ha a rabszolgák szót értettek egymással. A *Digesta* összeállításának idejére mindenestre a rabszolgáknak már közel sem volt olyan jelentősége, mint korábban.

⁴⁷⁷ Ekkor az *inquilinus* már a *colonus* szinonimája, azaz röghöz kötött földműves, bérlő.

sel (*vincula censualia*) sújtják.⁴⁷⁸ 9 Amit (a nyilatkozattevők) a *census*-nyilatkozat után szereztek vagy kaptak, azt még a *census* végleges lezárása előtt a vagyonynyilatkozatban pótolni lehet. 10 Az uralkodói leiratok gyakran rendelkeztek arról, hogy ha valaki azt a kegyet kéri, hogy helyesbítse vagyonynyilatkozatát, és miután ezt elérte, megtudta, hogy nem is kellett volna kérnie, mivel nincs mit javítani, annak semmiféle kára ne származzon abból, hogy azt kérte, hogy vagyonynyilatkozatát kijavíthassa.

5 *PAP. resp. XIX* Ha csak egy (föld)birtokost perelnek az adókkal kapcsolatban egy ügy elintézése miatt, akkor az, akit perelnek, a többiekkel szemben, akiknek a telke szintén jogosan viselhetné e terhet,⁴⁷⁹ a kincstártól perlési jogot kap, ti. azért, hogy mindenki birtokával arányosan fizesse be az adót. És ezek a perek érvényesek, még akkor is, ha a kincstár a neki járó összeget már megkapta, mivel ezt úgy tekintjük, mintha az eladott dolgok értékét vette volna át. 1 *Divus Pius Antoninus* egy levele (*litterae*) alapján azok, akik egy hitbizomány következtében egy ingatlant az adókkal való elszámolás nélkül visszaadnak, perelhetnek,⁴⁸⁰ még akkor is, ha a hagyaték már meg lett fizetve. 2 Nem lehet késedelmes kezességvállalást elfogadni annak érdekében, hogy a határidőre meg nem fizetett adó fejében el ne vegyék zálog gyanánt az ingatlant; és nem kell meghallgatni azt a hagyományost (*legatarius*)⁴⁸¹ sem, aki azzal utasítja vissza a korábbiól származó adóhátralék (befizetését), hogy az örökös és az adók beszedésével megbízott személy fizetőképese.

6 *CELS. dig. XXV* Philippi *colonia ius Italicum*mal rendelkezik.

7 *GAI. ad leg. lul. et Pap. VI Ius Italicum*mal rendelkezik Troas, Berytus, Dyrrachium.

⁴⁷⁸ Azaz ha kiderült, hogy nem vallotta be őket, akkor a továbbiakban még abban esetben is meg kellett fizetnie utánuk az adót, ha már nem tartoztak hozzá.

⁴⁷⁹ Itt egy olyan birtokról lehet szó, amelyet többen birtokolnák, de az aktuális *census*listában még egységes birtokként szerepel. E miatt a kincstár csak egy birtokostól szedi be a teljes telekért járó adót, de ez a birtokos a többieket perelheti, hogy kifizessék neki a rájuk eső összeget.

⁴⁸⁰ Valószínűleg arról van szó, hogy a már nem náluk levő birtokok után ne fizessék az adót, vagy a már befizetett adó egy részét visszaperelhessék az új tulajdonosoktól.

⁴⁸¹ Nem azonos az örökösrel, mivel „a hagyomány a hagyaték megcsonkítása, ami által a végrendelkező abból, ami a maga egészében az örökösé lenne, valamit valakinek juttatni kíván” (*Florentinus Dig. 30.116pr.*, FÖLDI A. – HAMZA G. fordítása). Azaz itt arról van szó, hogy a hagyományosnak is vállalnia kell az örökség rá eső részére jutó terheket.

8 PAUL. *de cens. II* Lusitaniában Pax Iulia⁴⁸² és Emerita Augusta⁴⁸³ rendelkeznek *ius Italicum*mal. Ugyanezt a jogot birtokolja (Tarraconensisben) Valentia⁴⁸⁴ és Ilici.⁴⁸⁵ ugyanott Barcino⁴⁸⁶ is adómentes. 1 A gall Lugdunum⁴⁸⁷ és (Gallia)Narbonensisben Vienna⁴⁸⁸ rendelkezik *ius Italicum*mal. 2 Germania Inferiorban Colonia Agrippinensis⁴⁸⁹ rendelkezik *ius Italicum*mal. 3 Syriában Laodicia,⁴⁹⁰ Phoenicében Berytos – valamint az ő területük – rendelkezik *ius Italicum*mal. 4 Ugyanilyen jogúvá tette a tyrusiak városát Divus Severus és Antoninus.⁴⁹¹ 5 Divus Antoninus⁴⁹² Antiochiát tette *coloniává*, de adót fizetnek. 6 Antoninus császárunk Emesa városát tette *coloniává* és a *ius Italicum* birtokosává. 7 Divus Vespasianus Caesareát⁴⁹³ tette *coloniává*, és bár lakosainak a *ius Italicum*ot nem adta meg, fejadót nem fizetnek. Divus Titus azonban ezt úgy értelmezte, hogy a földjük is adómentes. Ezekhez hasonlóak Aelia Capitolina lakói.⁴⁹⁴ 8 Macedonia *provincia*ban Dyrrachium,⁴⁹⁵ Cassandrea,⁴⁹⁶ Philippi, Dium és Stobi rendelkeznek *ius Italicum*mal. 9 Asia *provincia*ban két város rendelkezik *ius Italicum*mal: Troas és Parium. 10 Pisiáiban ugyanilyen jogú Antiochia *colonia*. 11 Africában Carthagónak, Uticának és Leptis Magnának adott Divus Severus és Antoninus *ius Italicum*ot.

⁴⁸² Beja.

⁴⁸³ Merida.

⁴⁸⁴ Valencia.

⁴⁸⁵ Elche.

⁴⁸⁶ Barcelona.

⁴⁸⁷ Lyon.

⁴⁸⁸ Vienne.

⁴⁸⁹ Köln.

⁴⁹⁰ Laodicea.

⁴⁹¹ Septimius Severus és Caracalla.

⁴⁹² Marcus Aurelius.

⁴⁹³ Palacstinában.

⁴⁹⁴ Capitoliensisként is ismert.

⁴⁹⁵ Durazzo.

⁴⁹⁶ A görög Poteidaia.

Summary

One of the greatest achievements of the Late Roman Empire was the codification of the Roman law. At the beginning of the 6th century Tribonian and his colleagues collected and arranged the works of the classical jurists by topics into fifty books as ordered by Justinian. This considerable work embraces the whole Roman law, but according to the Roman practice the private law is dominant. It contains however many fragments concerning the municipal administration, especially in the first half of the 50th book. This translation includes entire *tituli* from this book about the citizens, habitants and councillors of the cities, their burdens and honors, their exemption from these, the legations, the administration of the municipal property, the decrees of the council, the public buildings, the promises to the community and the census with a short introduction and brief notes.